

**MYKOLO RIOMERIO UNIVERSITETAS
ŽMOGAUS IR VISUOMENĖS STUDIJŲ FAKULTETO
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS**

RAMINTA KATINIENĖ

(SOCIALINIO DARBO MAGISTRATŪROS IŠTĚSTINĖS STUDIJOS)

**PRIERAIŠUMU GRĮSTOS TĖVYSTĖS MODELIO TAIKYMAS
DIRBANT SU GLOBOJE ESANČIAIS VAIKAIS**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas:

dr. Rimvydas Augutavičius

Utena, 2021

TURINYS

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS.....	3
LENTELIŲ SĄRAŠAS.....	4
PRIEDŲ SĄRAŠAS	5
SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS.....	6
ĮVADAS.....	7
1. PRIERAIŠUMU GRĮSTA TĖVYSTĖ KAIP ŠEIMOS FORMAVIMOSI PAGRINDAS.....	11
1.1. Prieraišumo samprata ir reikšmė vaiko raidai	12
1.2. Prieraišumo tipų ypatumai globojamo vaiko gyvenime	15
1.3. Globoje augančių vaikų ir biologinių tėvų ryšių palaikymo ir kūrimo aspektai	19
2. SOCIALINIS DARBAS KAIP GLOBOJE ESANČIO VAIKO POREIKIŲ TENKINIMO PRIELAIDA.....	26
2.1. Šeimos modelio vaiko globos (rūpybos) procese teisinio reglamentavimo ypatumai	26
2.2. Globos centrų vaidmuo globojamo (rūpinamo) vaiko ryšių formavimo kontekste.....	30
3. SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ PATIRTIS TAIKANT PRIERAIŠUMU GRĮSTOS TĖVYSTĖS MODELĮ SU GLOBOJE ESANČIAIS VAIKAIS	34
3.1. Tyrimo metodologija	35
3.2. Tyrimo dalyvių imtis, dydis, atranka ir tyrimo etika.....	36
3.3. Tyrimo rezultatai	38
3.3.1. Sunkumai, su kuriais susiduria socialiniai darbuotojai, dirbantys su globoje esančiais vaikais.....	38
3.3.2. Darbo su globėjais (rūpintojais) ir biologiniais tėvais probleminiai aspektai.....	46
3.3.3. Vaiko globos komandos (biologinė šeima, globėjų šeima, socialinis darbuotojas (pagalbos specialistas) bendradarbiavimo galimybės	57
IŠVADOS.....	66
PASIŪLYMAI	69
NAUDOTA LITERATŪRA	71
SANTRAUKA	76
SUMMARY	78

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

- 1 paveikslas. Prieraišumo erdvė (prieraišumo tipai).
- 2 paveikslas. Tinkamo tenkinimo prierašumo ciklas (sužadinimo ir atsipalaidavimo ciklas).
- 3 paveikslas. Netinkamo tenkinimo prierašumo ciklas.
- 4 paveikslas. Saugumo pagrindas.
- 5 paveikslas. Vaiko gerovės komandos bendradarbiavimo procesas atvejo vadybos kontekste.
- 6 paveikslas. Globojamo vaiko prierašumo palaikymo bendradarbiavimo komanda.

LENTELIŲ SĄRAŠAS

- 1 lentelė. Globojamiems (rūpinamiems) vaikams pagalbos teikimo rūšys (ryšių užtikrinimo kontekste).
- 2 lentelė. Globojamų (rūpinamų) vaikų problematika.
- 3 lentelė. Globojamo (rūpinamo) vaiko problematikos ir prieraišumo sąsajos.
- 4 lentelė. Globėjams (rūpintojams) teikiamos pagalbos (ryšių palaikymo ir formavimo kontekste) rūšys.
- 5 lentelė. Paslaugų globėjams (rūpintojams) teikimo problematika.
- 6 lentelė. Globojamų (rūpinamų) vaikų ir biologinių tėvų bendravimo būdai.
- 7 lentelė. Globojamo vaiko ryšių užtikrinimo problematika.
- 8 lentelė. Vaiko globos komandos bendradarbiavimo trūkumai.
- 9 lentelė. Bendradarbiavimo spragų keliami trikdžiai prieraišumu grįstos tėvystės modelio taikymui.
- 10 lentelė. Vaiko globos komandos bendradarbiavimo nauda.

PRIEDŲ SĄRAŠAS

1 priedas. Interviu klausimynas.

2 priedas. Sutikimas dalyvauti tyrime

SAVOKŲ ŽODYNĖLIS

Prieraišumas – ilgalaikių, patvarių, emociškai reikšmingų ryšių tarp dviejų asmenų susiformavimas. Prieraišumo ryšiai turi tendenciją, kuri pasižymi ieškojimu ir siekimu artumo su tam tikrais objektais (kitais asmenimis) ypatingai stresinėse situacijose (Bowlby, 1973).

Globa (rūpyba) – likusio be tėvų globos vaiko, įstatymų nustatyta tvarka patikėto fiziniam arba juridiniam asmeniui, priežiūra, auklėjimas ir ugdymas, kitų jam tinkamų dvasiškai ir fiziškai augti sąlygų sudarymas ir palaikymas, jo asmeninių, turtinių teisių bei teisėtų interesų gynimas ir atstovavimas jiems (Oficialusis valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos portalas, 2021).

Globėjas – asmuo, kuris priima sprendimą kiekvieną dieną rūpintis tėvų globos netekusiu vaiku, pakviečia jį į savo namus ir širdį, suteikia saugumo jausmą ir mato šio svarbaus gyvenime žingsnio didelę prasmę (Oficialusis globos centrų portalas, 2021).

Globoti – tai priimti į savo namus ir širdį tėvų globos netekusį vaiką, juo rūpintis ir padėti augti pilnaverčiu žmogumi (Oficialusis globos centrų portalas, 2021).

IVADAS

Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, žengtas ryžtinis žingsnis demokratiškos visuomenės kūrimo ir liberalios ekonominės rinkos keliu. Prasidėję ekonomikos, politikos ir socialinės srities pokyčiai paveikė daugelio lietuvių gyvenimą. Šiuo laikotarpiu Lietuva atkreipė didesnę dėmesį ir šeimai. Lietuvos Respublikos Konstitucijos, priimtos 1992 metais, 38 straipsnyje skelbiama, kad „Šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas“, 39 straipsnyje aiškiai įtvirtinama nuostata, kad „Valstybė globoja šeimas, auginančias ir auklėjančias vaikus namuose, įstatymo nustatyta tvarka teikia joms paramą.“ (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992). Tačiau nuo 1995 m. iki 2001 m. 1,87 karto padidėjo šeimų skaičius, kurios negali pasirūpinti savo vaikais, pagausėjo vaiko teisių apsaugos problemų, globojamų vaikų institucinėje globoje skaičiai ženkliai išaugo, sumažėjo vaiko aprūpinimui (vienam iš pagrindinių vaiko gerovės principų) skiriami ištekliai, o Valstybės parama, teikiama pašalpomis, motinystės atostogomis bei vaiko dienos priežiūros paslaugomis kaip BVP dalis, 1999 m. sudarė tik 62 procentus 1991 m. lygio (Lietuvos Respublikos Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija, 2003). Apžvelgus Lietuvos norminius teisės aktus, skiriamą dėmesį šeimų stiprinimui, galima būtų daryti prielaidas, kad šeima yra esminis valstybės elementas ir jai tenka didelė atsakomybė už mūsų visuomenės ateitį, tačiau remiantis Lietuvos oficialios statistikos duomenimis – 2018 m. Lietuvoje socialinės rizikos šeimų skaičius buvo 9235, o jose augančių vaikų skaičius 17430, daugiau nei 2000 tūkst. vaikų per 2018 m. buvo netekę tėvų globos, po 2018 m. VTA reformos šis skaičius krito iki 1321 tūkst. vaikų netekusių globos. Pažymėtina, kad Lietuvos oficialiosios statistikos duomenimis (2018), dažniausios priežastys, dėl kurių yra ribojama tėvų valdžia tai tėvų girtavimas, psichotropinių medžiagų vartojimas, socialinių įgūdžių stoka, prievartos prieš vaikus naudojimas, kitos šeimai krizines situacijas sukeliančios priežastys (Lietuvos oficialiosios statistikos duomenų portalas, 2021). Nors valstybė, šeimą pripažįsta kaip vertybę, įgyvendina šeimos gerovės politiką, tačiau vaikai ir šeimos vis dar susiduria su dideliais iššūkiais. Šeima, kuri susiduria su krizėmis ir sunkumais, tarpasmeninių santykių kūrimas tampa tikru iššūkiu, o vaiko saugaus santykio kūrimas su pagrindiniu jo globėju (mama arba tėčiu) nėra pilnavertiškai užtikrinamas, žvelgiant per vaiko geriausių interesų prizmę. Dėl itin didelio skaičiaus vaikų, kurie nebegalėjo augti savo biologinėse šeimose didėjimo, buvo pradėtas aktyviai vykdyti deinstitutionalizacijos procesas, kuriuo siekiama pereiti prie vaiko institucinės globos alternatyvų vaikui augti globėjų (rūpintojų) šeimoje (Oficialusis pertvarkos portalas, 2021). Globos įstaigose, vaikai turi minimalias galimybes gauti pakankamą dėmesį, kurti glaudžius ryšius su kitais visuomenės nariais, formuoti saugius ir prieraišius ryšius. Daugiau nei 60 metų tyrimų, kaip institucinė globa veikia vaikus, rodo, kad globos namai ir kitos institucinės globos struktūros daro žalą vaikui, jo raidos vystymuisi, neigiamą poveikį palieka visam tolimesniam gyvenimui. Kaip ir visi kiti visuomenės nariai, tėvų globos netekę vaikai turi teisę gyventi savo

bendruomenėje, o ne atskirti nuo jos institucijoje (Jausmas, kai turi namus: apie globą, įvaikinimą ir kitas galimybes padėti vaikams, 2019). Nuo 2019 m. buvo įkurtos naujos struktūros – Globos centrai, siekiant užtikrinti, kad visiems įvaikintiems, globojamiems (rūpinamiems), prižiūrimiems vaikams bei budintiems globotojams, globėjams (rūpintojams), tėviams ir asmenims ketinantiems jais tapti būtų prieinama ir suteikiama reikalinga konsultacinė, psichosocialinė, teisinė ir kita pagalba, siekiant vaiką, įvaikį tinkamai ugdyti ir auklėti šeimai artimoje aplinkoje (Globos centro veiklos ir vaiko budinčio globotojo vykdomos priežiūros organizavimo ir kokybės priežiūros tvarkos aprašas, 2018). Globos centrų specialistai teikia pagalbą su iš krizinių šeimų į globą patekusiais vaikais. Dirbant su sunkumų patyrusiais vaikais, vienas iš itin svarbių aspektų, tačiau mažai tyrinėtas, kaip bebūtų yra vaiko ryšių nenutraukimas, o tolimesnis jų palaikymas su biologine šeima, kitais vaikui svarbiais asmenimis ir giminaičiais. Kaip teigia autoriai (Giedrimas ir kt., 2013), „*ankstyvieji vaiko prierašumo ryšiai tampa modeliu, kaip jis užmegs vėlesnius tarpasmeninius santykius, jeigu vaikas neturi galimybės užmegzti saugaus prierašumo per pirmuosius metus, didėja rizika, jog ateityje jo santykiai patirs įvairių sunkumų*“. Todėl tai yra labai svarbu visos Lietuvos visuomenės emocinio pamato tolimesniam kūrimui. Išanalizavus vaiko globos (rūpybos) procesą reglamentuojančius teisės aktus pastebėta, kad šios funkcijos užtikrinimas nėra pakankamai reglamentuotas ir išgrynintas.

Todėl pagrindinė šio magistro darbo **problema** yra su kokiais iššūkiais susiduria ir kaip juos sprendžia socialiniai darbuotojai, taikydami prierašumu grįstos tėvystės modelį, dirbdami su globoje esančiais vaikais. Pastebėtina, kad darbo su globojamų (rūpinamų) vaikų prierašumo formavimo temos, susikūrus naujoms Globos centrų struktūroms ir įdiegus naują ir labai svarbią 2018 m. VTA reformą, nebuvo nagrinėjamos ir plačiau aptariamoms.

Tyrimo metodika: mokslinių, teisinių, psichologinių, sociologinių duomenų šaltinių ir nacionalinių teisės aktų analizė; kokybinis tyrimas. Duomenų rinkimo metodas - pusiau struktūruotas interviu; duomenų analizės metodas – turinio analizė.

Tyrimo objektas: prierašumu grįstos tėvystės modelio taikymas dirbant su globoje esančiais vaikais.

Magistrinio darbo tikslas: atskleisti prierašumu grįstos tėvystės modelio taikymo ypatumus dirbant su globoje esančiais vaikais.

Siekiant nustatyto tikslo magistriniame darbe iškelti šie uždaviniai:

1. Atskleisti globoje esančio vaiko prierašumo ryšių svarbą šeimos kontekste;
2. Aptarti vaiko globos (rūpybos) sistemos teisinį reglamentavimą, kaip prierašumu grįstos tėvystės realizavimo prielaidą Lietuvoje, po 2018 m. VTA reformos;
3. Atskleisti socialinių darbuotojų patirtį taikant prierašumu grįstos tėvystės modelį su globoje esančiais vaikais.

Šiame magistro baigiamajame darbe išsikelti šie **tyrimo klausimai**: Kokią svarbą turi prieraišumu grįstos tėvystės modelio taikymas globoje esantiems vaikams? Kaip Lietuvos Respublikos teisinis globos (rūpybos) sistemos reglamentavimas ir įgyvendinamas deinstitutionalizacijos procesas padeda užtikrinti prieraišumu grįstos tėvystės modelio taikymą globojamiems (rūpinamiems) vaikams? Kaip užtikrinamas prieraišumu grįstos tėvystės modelio taikymas globoje esantiems vaikams praktikoje?

Magistriniame darbe naudojami tyrimo metodai:

1. Mokslinių, teisinių, psichologinių, sociologinių duomenų šaltinių ir nacionalinių teisės aktų analizė;
2. Duomenys rinkti naudojant pusiau struktūruoto interviu metodą, interviuojant tyrimo dalyvius;
3. Duomenų analizės metodas – turinio (content) analizė naudojama siekiant išanalizuoti interviu metu gautus atsakymus bei atskleisti prieraišumu grįstos tėvystės modelio taikymą su globoje esančiais vaikais.

Darbo struktūra: Darbą sudaro trys pagrindinės dalys. Pirmoje dalyje analizuojama prieraišumo formavimo tarp vaiko ir biologinių tėvų samprata, svarba ir ypatumai, išskiriami prieraišumo tipai ir analizuojami globoje augančių vaikų prieraišumo palaikymo ir kūrimo aspektai. Remiamasi Nasvytiene (2005), kuri analizavo prieraišumo augimo fazes, vaiko elgesio ir emocines problemas, nagrinėjama Breidokienės ir Ignotavičienės (2015) pozityvios tėvystės, šeimos ir joje besiformuojančių santykių svarba vaiko gyvenime, plačiai analizuojamos Zbarauskienės (2010) įžvalgos ir metodinės rekomendacijos apie prieraišumo iššūkius globojant vaikus, nagrinėjami. Psichologės - psichoterapeutės doc. dr. Adler (2019) išskiriami vaikų prieraišumo tipai. Aptariami užsienio autorių moksliniai straipsniai, aiškinantys apie prieraišumo formavimosi pagrindą, jo svarbą, taikomus metodus - Prior, Galser (2006); Ainsworth (1978), Silver (2013).

Antroje darbo dalyje aptariamos socialinio darbo ir vaiko globos (rūpybos) tarpusavio sąsajos, teisinis vaiko globos (rūpybos) reglamentavimas, analizuojami pagrindiniai nacionaliniai ir tarptautiniai teisės aktai reglamentuojantys vaiko globą (rūpybą), analizuojama be tėvų globos likusio vaiko ryšių palaikymo su biologiniais tėvais intereso užtikrinimas įstatymų lygmeniu.

Trečioje tyrimo dalyje pateikiama magistrinio darbo tyrimo metodologija, aprašomi tyrimo metodai, tyrimų dalyvių charakteristika, gauti tyrimo rezultatai, saugaus prieraišumo ryšio formavimosi iššūkius, užtikrinant vaiko globą (rūpybą) globėjų (rūpintojų) šeimoje atskleidžia trys tyrimo blokai: sunkumai, su kuriais susiduria specialistai, dirbantys su globoje esančiais vaikais, darbo su globėjais (rūpintojais) ir biologiniais tėvais probleminiai aspektai, vaiko globos komandos (biologinė šeima, globėjų šeima, socialinis darbuotojas (pagalbos specialistas) bendradarbiavimo galimybės

Darbo apimtis – 79 puslapiai, 10 lentelių, 6 paveikslai, 60 literatūros šaltinių ir 2 priedai. Visi paveikslai sudaryti darbo autorės.

1. PRIERAISUMU GRĮSTA TĖVYSTĖ KAIP ŠEIMOS FORMAVIMOSI PAGRINDAS

Pirmieji vaiko gyvenimo metai pripažįstami kaip kritiški ir itin svarbūs asmenybės prieraišumo santykių formavimuisi. Nuo pirmųjų kūdikio ir motinos santykių priklauso ne tik tolesnė vaiko emocinė raida, bet ir gebėjimas užmegzti bei palaikyti santykius visą gyvenimą. Kūdikis yra sociali būtybė, kuri siekia bendrauti su žmonėmis, jį supančia aplinka. Paprastai tariant, tarp kūdikio ir jį globojančio suaugusiojo, su kuriuo vaikas praleidžia daugiausiai laiko ir bendrauja, mezgasi emociniai ryšiai – vadinami prieraišumu.

(Silver, 2013) savo moksliniuose darbuose atskleidžia, kad nors kūdikis nuo pat gimimo formuoja santykius su keliais artimais žmonėmis, remiantis prieraišumo teorija, jam reikalingas vienas pagrindinis ir pastovus globėjas, kuris yra „saugumo pamato“ vaikui formuotojas, atspirties taškas susipažįstant su pasauliu. Kaip teigia (Silver, 2013), „saugumo pamatas“ yra tas asmuo, kuris:

- Rūpinasi kūdikiu, fiziškai yra šalia jo, domisi jo siunčiamais signalais, reaguoja į juos;
- Yra pakankamai ramus ir nuspėjamas, nei fiziškai, nei psichologiškai nesmurtauja prieš kūdikį;
- Nėra pernelyg užsiėmęs savo problemomis (pvz. linkęs į depresiją ar ja sergantis, turintis priklausomybių, psichinės sveikatos problemų, įnykęs į socialinius tinklus, turintis darboholizmo pasireiškimą ir pan.)
- Pasižymi patikimumu ir prieinamumu vaikui tada, kai reikia.

Todėl siekiant išsamiau išanalizuoti prieraišumu grįstos tėvystės, kaip šeimos formavimosi pagrindą, tolesniuose poskyriuose bus aptarta prieraišumo samprata, reikšmė vaiko raidai. Kaip teigia vaikų ir paauglių psichiatro – psichoterapeuto (Brisch, 1999), prieraišumas vaikui – tai ne desertas, tai „maistas“, tai esminis jo poreikis. Poskyryje „Prieraišumo tipų ypatumai globojamo vaiko gyvenime“ yra aptariami prieraišumo santykiai ir saugaus bei nesaugaus prieraišumo susiformavimo pasekmės vaiko elgesiui ir emocinei raidai. Kaip teigiama Pagrindinės globėjų (rūpintojų), budinčių globotojų, įtėvių, bendruomeninių vaikų globos namų darbuotojų mokymo ir konsultavimo programos GIMK metodikoje (2018), prieraišumas neperduodamas per kraujo ryšį, jis sukuriamas. Gyvūnų pasaulyje, jeigu gimus ėriukui avis neturi galimybės pusvalandžio bėgyje jo aplaižyti, praėjus šiam pusvalandžiui, avis ėriuką atstums, neleis žįsti. Ką tik išsiritęs viščiukas, ką pamato pirmiausia šalia savęs, tą ir laiko savo mama. Viščiukas, laikantis žąsį savo mama, eis paskui ją net į vandenį. Žmonių pasaulyje kitaip. GIMK programos metodikos (2018) autoriai teigia, kad tėvams labai svarbu užmegzti saugų ryšį su savo vaiku, to galima išmokti, tačiau reikia žinoti kaip tai daryti. Tyrimai rodo, kad tik 5 proc. tėvų intuityviai sugeba kurti saugų prieraišumą su savo vaikais, 5 proc. tėvų iš viso yra nepajėgūs to

padaryti dėl tam tikrų sutrikimų. Visiems likusiems tėvams reikia to mokytis. Tėvams reikia mokytis kurti saugų prierašumą su vaiku – ypač tiems, kurie patys neturėjo saugios vaikystės, jie turi mokytis, kad taptų gerais tėvais savo vaikams (Pagrindinė globėjų (rūpintojų), budinčių globotojų, įtėvių, bendruomeninių vaikų globos namų darbuotojų mokymo ir konsultavimo programa GIMK, 2018).

Trečioje poskyrio dalyje analizuojami globoje augančių vaikų prierašumo ryšių palaikymo ir kūrimo aspektai, nagrinėjama tinkamo ir netinkamo prierašumo susiformavimo ypatumai, analizuojami pagrindiniai prierašumo formavimo komponentai, būtinos sąlygos formuojant globojamo vaiko prierašumo santykius. Kaip teigia autorės (Bredokienė ir Ignatovičienė, 2015), vaiko sveikatai raidai yra labai svarbi vaiko ir tėvų santykių kokybė. Autorių nuomone, su vaiku elgesyje turi būti jaučiamas jautrumas ir šiluma, kuri sukurtų vidinio saugumo santykių modelį. Toks vaikas tikės ir visada bus tikras, kad jį mylintys tėvai visada bus šalia ir suteiks apsaugą, ramybę, pagūdą, patenkins fizinius poreikius ir sudarys saugumo pamatą. Vaikai kuria pasitikėjimu grįstus santykius tada, kai jo ryšiai ir prierašumo santykiai su jo tėvais buvo kuriami saugiai ir patikimai. Tokie vaikai yra drąsus ir smalsūs, noriai tyrinėja naują aplinką. Tokie vaikai besidomi kitais vaikais ir geba su jais užsiimti bendra veikla, žaidžia. Kitu atveju, kai tėvai yra nenuraminantys ir užjaučiantys, vaikas jaučia neigiamas emocijas, gali išgyventi nerimo jausmus arba būti piktas. Netikėtose situacijose nesaugūs vaikai gali reaguoti nepasitikinčiai ir nedrąsiai. Kaip teigia (Bredokienė ir Ignatovičienė, 2015) *„saugūs prierašumo santykiai yra svarbūs socialinės kompetencijos raidai ir geriems santykiams su bendraamžiais.“* Jeigu tėvai formuoja nesaugų prierašumą ankstyvajame amžiuje gali paskatinti procesus, kai vaikas elgsis nekontroliuojamai, agresyviai arba pernelyg leisis kontroliuojamas, kitaip tariant gali nusišalinti. Tyrimai rodo, kad saugiai prisirišę vaikai socialiai labiau prisitaikę, turi aukštesnę savivertę, geriau reguliuoja savo emocijas, geba kurti pozityvius tarpusavio santykius šeimoje ir turi mažiau elgesio problemų nei nesaugiai prisirišę jų bendraamžiai (Bredokienė, Ignatovičienė, 2015). Dėl šių priežasčių yra svarbu išsamiau aptarti minimą prierašumu grįstos tėvystės kaip šeimos formavimosi pagrindo sritį.

1.1.Prierašumo samprata ir reikšmė vaiko raidai

Šeima yra visuomenės ir visos valstybės pagrindas. Aristotelis yra pasakęs, kad „šeima yra ankstesnė ir būtinesnė už valstybę“. Autoriai Silver (2013), Bredokienė ir Ignatovičienė (2015), Nasvytienė (2005), nagrinėjantys šeimos ir joje formuojamų santykių svarbą vaiko gyvenime vieningai pritaria, kad ši socialinė institucija yra ir vienas svarbiausių aspektų, formuojantis vaiko prierašumą prie jo pagrindinio globėjo. Šeima – svarbiausia mikroaplinka, kurioje vyksta vaikų socializacija, tai svarbiausias veiksnys, apsprendžiantis vaiko asmenybės raidą (Sveikatos mokymo ir ligų prevencijos

centro informacija, 2020). Todėl, šiame poskyryje bus apžvelgiama prierašumo samprata ir prierašumo kaip proceso svarba vaiko raidai.

Autoriai (Prior ir Galser, 2006) teigia, kad prierašumas – tai ryšys tarp žmonių, antai suaugusiems kitaip, jie jaučia abipusius tarpasmeninius ryšius, prierašumą, tačiau vaiko ir suaugusiojo prierašumas skiriasi, vaiko prierašumo formavimosi pagrindas – saugumo poreikio užtikrinimas, kuris gali būti patenkintas suaugusio asmens. (Zbarauskienės, 2010) nuomone, toks saugumo siekimas kūdikystėje išreiškiamas elgesiu: verkimu, šypsena, mojavimu rankytėmis, o vėliau ir kalba. Vaikas siekia suaugusio žmogaus artumo, kad pavojaus akimirka būtų apsaugotas, o jo poreikiai patenkinti. Suaugusio žmogaus prierašumas vaikui – tai įsipareigojimas, rūpestis ir meilė. Dažnai tenka patirti, ypač tada, kai globėjai nori pasirinkti globojamą vaiką, kad prierašumas painiojamas su įsimylėjimu, kai kurie globėjai, galvodami apie vaiko prierašumą, tikisi, kad tai bus meilė iš pirmo žvilgsnio, tarsi bioritmų sutapimas, tačiau prierašumas grindžiamas numatymu ir patikėjimu, kad svarbus suaugęs asmuo bus šalia ir prireikus padės nusiraminti, todėl pradėjus globoti vaiką ar paauglį, reikia suprasti, kad prierašumą galima užsitarnauti tik per tam tikrą laiką ir įdėjus daug pastangų (Zbarauskaitė, 2010).

Pirmasis prierašumą kaip elgesio sistemą nagrinėjęs ir prierašumo teorijos pradininku laikomas psichoanalitikas Bowlby (1907-1990), kurio teorijoje teigiama, kad kiekvienam vaikui būdingas įgimtas poreikis prisirišti prie vieno pagrindinio globėjo, kuris nuolat rūpintųsi vaiku bent pirmuosius dvejus gyvenimo metus. Dėl mamos netekties ar ilgesnio atsiskyrimo, vaiko gyvenime gali pasireikšti delinkventinis elgesys, depresija, agresija, sumažėti intelektas, išsivystyti psichopatija, negebėjimas pamilti kitų žmonių ir rūpintis jais. Remiantis šia teorija, net ir trumpas išsiskyrimas pirmaisiais gyvenimo metais vaikui kelia stresą, ir tai yra normali reakcija (Kukulskienė, 2020).

(Bowlby, 1969) prierašumą apibūdina kaip mūsų biologiškai įgimtos elgsenos tai verkimo, šypsojimosi, siekimo, žiūrėjimo, judėjimo ir t.t. sistemos, kurių funkcijos yra užtikrinti kūdikiui artumą su pagrindiniu jo globėju ankstyvaisiais gyvenimo metais. Autoriaus požiūriu, tikslingas kūdikio elgesys su globėjais gali būti paaiškintas kontroline elgesio sistema, kurios funkcija yra palaikyti pusiausvyrą tarp prierašumo ir tyrinėjimo elgsenos, kai ši sistema veikia gerai, kūdikis jaučiasi saugus tyrinėdamas pasaulį (Bowlby, 1969). Tai patvirtina ir psichologas (Radušis, 2011), jis teigia, kad antraisiais gyvenimo metais išryškėjantis kūdikio noras daugiau bendrauti ir su kitais jam svarbiais žmonėmis patvirtina, kad susiformavo saugus prierašumas prie motinos. Pasiremdamas šiuo stabilium santykiu, vaikas gali toliau tyrinėti pasaulį.

Kaip teigia psichologė (Bareikienė, 2012), ką tik gimęs kūdikis patenka į nepažįstamą pasaulį, santykiai su mama jam tampa svarbiu informacijos šaltiniu, todėl būtent ankstyvame amžiuje tarpasmeninių santykių kontekste kuriamas prierašumas. Psichologės teigimu, prierašumas formotis pradeda vos tik gimus vaikui, kai kūdikis siekia fizinio artumo su mama, ieško saugumo ir tuo pat

metu gauna informaciją, kurią mes jam perduodame, kokioje aplinkoje vaikas auga ir kokią informaciją girdi apie save ir apie supantį pasaulį. Tuo metu tėvai, turi būti pasirengę priimti savo vaiką, suprasti jo poreikius, bendrauti su savo vaiku, myluoti ir tenkinti kūdikio poreikius. Mamos matomas vidus ir jo išraiška, mamos balsas ir fizinis artumas, lytėjimai, tai yra viena iš pirmųjų naujagimio patirčių, kuri vaikui perduoda reikiamą informaciją ir signalus apie supančią aplinką. (Bareikienė, 2012) nuomone, „procesas, kai mama reaguoja į vaiką savo veidu, tarsi atkartodama vaiko išgyvenamas emocijas, vadinamas atspindėjimu, būtent dėl šio atspindėjimo proceso vaikas išgyvena savo jausmus taip, kaip juos atspindi mamos veidas ir balsas.“ Taigi mama pastebėdama vaiko jausmus, juos atpažįsta, empatiškai išgyvena ir atspindi vaikui, sušvelnindama jas jam priimtina forma, todėl kūdikiui jo paties emocijos tampa ne tokios gąsdinančios, priešingai jeigu mama ar tėtis negali atspindėti emocijų ar atspindi jas neteisingai (depresiškai, nerimastingi) vaikai išgyvena didelį visą apimančią nerimą (Bareikienė, 2012).

(Nasvytienė, 2005) išskiria keturias augimo fazes, kurias svarbu paminėti ir per kurias yra formuojamas vaiko prieraišumas:

- *Pirmoji augimo fazė* (6 - 8 vaiko gimimo savaitė). Šiuo laikotarpiu mezgasi kūdikio pažintis su pagrindiniu jo globėju, kurio metu yra labai svarbus tarpusavio artumas, akių kontaktas ir žvilgsnio fiksavimas, globėjo balso klausymasis. Šis periodas kūdikiui nesukelia didelių išsiskyrimo emocijų;
- *Antroji augimo fazė* (6 – 8 vaiko gimimo mėnesiai). Šiuo periodu, kūdikis pradeda skirti nepažįstamus žmones nuo artimų ir į kiekvieną reaguoja skirtingai;
- *Trečioji augimo fazė* (1,5 – 2 vaiko gimimo metai). Pradedamas jausti prieraišumo rezultatas, kūdikis pradeda reaguoti į išsiskyrimą su pagrindiniu jo globėju;
- *Ketvirtoji augimo fazė* (nuo 2 vaiko gimimo metų). Šis periodas atskleidžia vaiko susiformavusį prieraišumą.

(Balsevičienė, 2008) savo moksliniame darbe, cituodama Hazan ir Shaver (1987) teigia, kad aplinkos sąlygos sąveikauja su asmens būseną ir aktyvuoja prieraišumo sistemą, o abu šie veiksniai (aplinkos ir asmens būsenos) įtakoja artumo poreikio laipsnį. Kol asmuo jaučiasi saugiai, prieraišumo sistema ir su tuo susijęs nerimas yra ramus ir pastovus.

(Giedrimas ir kt., 2013) prieraišumą apibūdina kaip stiprius emocinius ryšius tarp dviejų žmonių. Autorių teigimu, kuriami prieraišumo santykiai vaikui suteikia didesnę savivertės jausmą, daro poveikį vaiko intelektui ir fizinės raidos vystymuisi, šio santykio kūrimas taip pat turi didelę reikšmę vaiko santykių su kitais ir su savimi santykių modelį. Tokiems santykiams užmegzti yra būtinas tėvų jautrus reagavimas, naujagimio poreikių atpažinimas ir neatidėliotinas, tačiau tinkamas šių poreikių patenkinimas ir atliepimas.

(Čekuolienė, 1991) savo tyrimuose nustatė, kad vienas svarbiausių dalykų yra tai, kad vaiko ryšys susijęs su ankstyvuoju kūdikio patyrimu, su pirmosiomis interakcijomis, motinos globa pirmaisiais gyvenimo metais. Mama arba pagrindinis vaiko globotojas, perduoda vaikui ir atvaizduoja jam jį supančią aplinką. Autorės nuomone, neužtenka tiesiog tik būti su vaiku, nes tai nelemia santyki sėkmės, didžiausią įtaką prieraišumo kūrimui turi bendravimas ir koks jis yra.

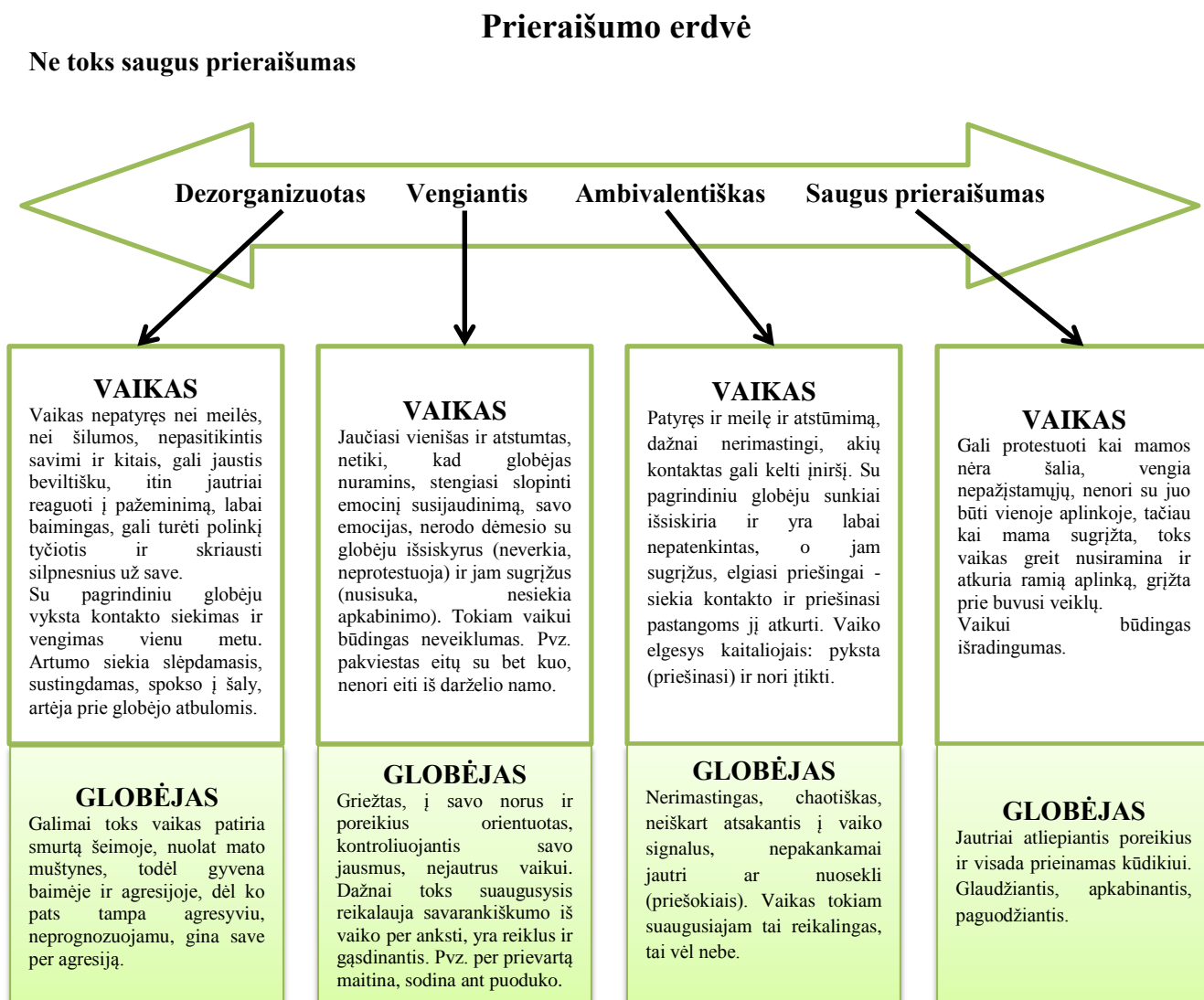
Apibendrinant galima teigti, kad prieraišumas – patvarus, ilgalaikis, emociškai itin svarbus ir reikšmingas diadinis ryšys, kuris susiformuoja esant ilgalaikiams santykiams su svarbiu asmeniu (dažniausiai mama) metu. Šis emocinis ryšys yra vaiko saugumo jausmo garantas bei savivertės, pasitikėjimo savimi sąlyga, kuri įgalina kūdikį tyrinėti aplinkinį pasaulį. Tokio santykio praradimas ar jo sudėtingumas gali nulemti visą vaiko raidą: nuo to gali priklausyti ir greičiausiai priklausys vaiko, o vėliau ir kaip suaugusio žmogaus tarpasmeninių santykių kūrimo procesas, požiūris į žmogaus elgesį, motyvus, socialinis jautrumas reaguojant į kito asmens poreikius. Kaip teigia (Bowlby, 1969), net ir pasikeitus vaiko ar paauglio aplinkai ir santykiams, išlikę prieraišumo formavimosi sunkumai veikia naujai kuriamus santykius su bendraamžiais, partneriais, bendradarbiais, o vėliau ir savo vaikais.

1.2. Prieraišumo tipų ypatumai globojamo vaiko gyvenime

Išanalizavus prieraišumo sampratą ir reikšmę vaiko raidai matyti, kad pats prieraišumas yra suprantamas daugiau plačiąja prasme, jungiantis kelis itin svarbius individo gyvenimo procesus. Tam, kad į prieraišumą kaip kompleksinį procesą pažvelgtume per globojamo vaiko prizmę, svarbu išanalizuoti prieraišumo tipus ir jų tarpusavio koreliaciją be tėvų globos likusių vaikų gyvenime, kurie leidžia analizuoti vaiko elgesį įvairiose situacijose.

Žymi Amerikos mokslininkė – raidos psichologė Ainsworth (1978) yra “Nepažįstamos aplinkos” (angl. Strange situation) metodikos įkūrėja, kuria autorė siekė išplėtoti prieraišumo teorijos koncepciją – įvertinti prieraišumą, kaip saugumo pamatą individui. Jos atliktame tyrime dalyvavo 12-18 mėn. amžiaus kūdikiai ir jų mamos. Šia metodika buvo stebimas ankstyvas emocinis prisirišimas tarp vaiko ir pagrindinio jo globėjo: kaip nepažįstamoje aplinkoje elgiasi trumpam mamos palikti kūdikiai, kaip vaiko elgesys keičiasi kai į patalpą užėina nepažįstamas žmogus, kai mama vėl sugrįžta, kai mama yra kartu su nepažįstamuoju žmogumi. Autorė išskyrė keturis prieraišumo tipus arba vaikų elgesio modelius: saugus, vengiantis, ambivalentiškas ir dezorganizuotas (Ainsworth ir kt., 1978). Psichologė-psichoterapeutė (doc. dr. Adler, 2019) nagrinėdama vaikų prieraišumą taip pat išskiria saugaus ir nesaugaus prieraišumo tipus (nesaugus vengiantis, nesaugus ambivalentiškas arba besipriešinantis ir nesaugus dezorganizuotas).

Išanalizavusi mokslinėje literatūroje pateikiamus prieraišumo tipus, baigiamojo darbo autorė sudarė schemą, leidžiančią dar plačiau suprasti prieraišumo tipų ypatumus (žr. 1 paveikslėlis).

1 pav. Prieraišumo erdvė (prieraišumo tipai).

Šaltinis: darbo autorės sudaryta schema, 2020.

Saugus prieraišumo tipas. Prie pagrindinio globėjo prisirišę vaikai esant nepažįstamajam patalpoje jaučia nerimą, bando išvengti šio žmogaus. Jaučia nerimą ir tada, kai mama palieka patalpą, bet jai grįžus lengvai nurimsta. Toks vaikų elgesys parodo, kad jie jaučiasi saugiai, pasitiki mama būdami kartu su ja, noriai tyrinėja naują aplinką (patalpoje esančius žaislus) (McLeod, 2018).

(Zbarauskienė, 2010) teigimu, šis tipas formuojasi kai kūdikiu tėvai rūpinasi jautriai, kai yra fiziškai ir psichologiškai remiami, tada vaikas jaučiasi priimamas, suprastas, vertinamas; jis geba valdyti savo emocijas, elgesį ir palaikyti šiltus santykius tiek šeimoje, tiek už jos ribų.

(Van IJzendoorn ir kt, 2004) mokslininkų tyrimai atskleidė, kad saugus prierašumas kūdikystėje nenulemia viso asmens elgesio, tačiau pirmieji prierašumo ryšiai yra pagrindas tam, kaip vaikui seksis tolesnėse raidos stadijose. Turintis saugiai susiformavusį prierašumą, toks vaikas bus daugiau kurioje srityje pranašesnis, nors autoriaus tyrinėjimai rodo, kad toks vaikas nėra pranašesnis atliekant kognityvines užduotis, tačiau jis bus labiau užsispyręs, besidomintis, kai sieks tikslo. Saugus prierašumas vaikui suteikia draugiškumo, atviro bendravimo, bendradarbiavimo, didesnių kompetencijų savybes ir akcentuacijas, tokie vaikai dažniausiai turi stiprų Ego. Saugų prierašumą turintys vaikai lengviau susidoroja su sunkumais, yra labiau pasitikintys savimi, turi didelį savigarbos jausmą.

Nesaugus vengimo tipo prierašumas. Tokio tipo vaikų elgesys, išsiskyrus su mama aplinkoje, kurios vaikas nepažįsta, jam kyla daug mažiau nerimo, negu saugaus prierašumo tipo vaikams. Nesaugų - vengiantį prierašumo tipą turintis vaikas po išsiskyrimo su mama jai grįžus nesiekia jos dėmesio ir artumo, atvirščiai – gali vengti arba teikti pirmenybę nepažįstamajam žmogui (Ainsworth ir kt., 1978).

Nesaugaus vengimo tipas formuojasi tada, kai tėvai nepriima vaiko emocijų ir poreikių, stokoja jautraus reagavimo, tačiau yra linkę kontroliuoti vaiką, todėl taip vaikas išmoksta nepaisyti savo emocijų ir, vengdamas nuliūdinti svarbius suaugusiuosius, stengiasi užsiimti pačiu savimi (Zbarauskaitė, 2010).

Nesaugus ambivalentiškas/pasipriešinimo tipo prierašumas. Tokio tipo vaikai beveik netyrinėja nepažįstamos aplinkos ir būdami kartu su mama, o kai išsiskiria su pagrindiniu globėju patiria labai daug nerimo ir sunkiai nusiramina jam sugrįžus (McLeod, 2018).

Kaip teigia (Bareikienė, 2012), šis prierašumo tipas formuojasi tada, kai vaiko tėvai ar globėjai stengiasi patenkinti vaiko poreikius, tačiau tai daro labai nenuosekliai, todėl vaikui sunku prognozuoti suaugusiojo elgesį ir jaustis saugiai. Vaikas visokiais būdais ir elgesiu siekia užtikrinti svarbaus suaugusiojo reakciją ir galiausiai tampa itin nepatiklus, nuolat reikalaujantis dėmesio.

Nesaugus dezorganizuotas prierašumas. Esant tokiam prierašumo tipo susiformavimui, vaikai elgiasi nekryptingai, turi sutrikusį orientavimąsi (dezorientaciją), net ir mamai esant šalia, vaikas siekia ištrūkti iš nepažįstamos aplinkos, gali būti sustingęs (Kalinauskienė, 2010).

(Zbarauskienė, 2010) teigimu, dezorganizuotas prierašumo tipas kuriamas tada, kai globėjas savo elgesiu ir veiksmais yra gąsdinantis arba išgyvena baimės jausmą, dėl to negalėtų tinkamai pasirpinti vaiko poreikiais. Tokie globėjai paprastai būna priešiški nusiteikę arba bejėgiai, negalintys užtikrinti vaikui reikiamo saugumo jausmo, todėl jų globojamas vaikas nuolat išgyvena nerimą ir

baimę, siekdamas apsaugoti jis stengiasi kontroliuoti padėtį, o stresinėmis aplinkybėmis negeba valdyti emocijų, sunkiai nusiramina (Zbarauskaitė, 2010).

(Flanagan, 1999) teigimu, yra tikimybė, kad susiformavęs nesaugus prierašumas vaikui gali turėti sunkių psichologinių sunkumų, dėl to, kūdikystės laikotarpiu vaiko išgyventas atstūmimo ir nejautraus rūpinimosi, turintys nesaugų prierašumą vaikai tam tikroje gyvenimo situacijoje dažnu atveju yra gynybinėse pozicijose, o mokykloje tokiems vaikams sunkiai sekasi mokslai, sunkiai susikaupia, nes vaiko patiriamos emocinės įtampos neleidžia aiškiai ir sistemiškai apdoroti informacijos. Vaikai turintys susiformavusius nesaugius ryšius, gali tapti socialiniu aspektu apatiškais arba atvirkščiai, trokšti meilės ir šilumos, didžiulį dėmesio norą, kartais toks vaikas gali būti itin mielas, norintis fizinio kontakto, neselektyvaus draugiškumo. Tokiems vaikams yra nelengva susidraugauti su bendraamžiais, išlaikyti santykius su jais. Visa tai gali lydėti elgesio ar emocijų sutrikimai: jie būna pikti, agresyvūs ir nepaklusnūs, mažiau atkaklūs, neprašo pagalbos ar emocinės paramos, nepasitiki aplinkiniais žmonėmis, jiems trūksta savikontrolės bei empatijos (van IJendoorn ir kt., 2004).

(Giedrimas ir kt., 2013) išskiria ir neselektyvų prierašumą, t.y. vaikas demonstruoja meilumą ir prierašumą prie visų suaugusiųjų, net tokių, kuriuos mato pirmą kartą. Autorių nuomone, prierašumo sutrikimai yra vienas iš iššūkių, su kuriais gali susidurti globėjai, tačiau nesusiformavus saugiam vaiko prierašumui, įvairūs sunkumai kils ir vaikui augant biologinėje šeimoje.

Vėliau (Waters, 1987) sukūrė prierašumo Q-rūšiavimo metodą kūdikių prierašumo saugumui tirti vieni didžiausių šio metodo privalumų yra tai, kad vaiko ir motinos sąveika stebima pakankamai ilgą laiką, namų sąlygomis ir įvairesnėmis situacijomis. Išskiriant šio Q-rūšiavimo metodo ir Nežinomos situacijos metodo skirtumus pastebėtina, kad (Waters, 1987) metodas gali įvertinti vaikų prierašumu saugumo ir nesaugumo aspektais.

Kaip matome, prierašumas gali būti skirstomas į du lygmenis: vienas iš jų yra vaiko elgesys, o kitas yra vaiko psichinės reprezentacijos atspindžiai. Vaiko vidinis darbinis modelis, arba vaiko prierašumas, formuojasi antrame gyvenimo pusmetyje, todėl nuo vienerių metų anksčiau pagal stebimą vaiko elgesį jau galima įvertinti susiformavusį vidinį darbinį modelį, t.y. vaiko prierašumo saugumą (Kalinauskienė, 2010). Vaiko prierašumo saugumas vertinamas stebėjimo metodu (klasikine Ainsworth „Nepažįstamos aplinkos“ metodika, arba naujesne Waters „Prierašumo Q-rūšiavimo“ metodika). Išskiriami 4 pagrindiniai prierašumo tipo modeliai: saugus, vengiantis, ambivalentiškas ir dezorganizuotas, kurių kiekvienas turi savo specifiškumą ir skirtingą daromą poveikį besiformuojančiai ir bręstančiai asmenybei.

1.3. Globoje augančių vaikų ir biologinių tėvų ryšių palaikymo ir kūrimo aspektai

Išanalizavus prierašumo sampratą, tipus ir prierašumą kaip itin didelę reikšmę turintį procesą individo gyvenime, o ypač pirmaisiais vaiko gyvenimo metais, svarbu aptarti saugaus prierašumo palaikymą su biologiniais tėvais vaikui esant globoje, saugių ryšių kūrimą augant globėjų šeimoje.

Kaip teigia autorės (Burvytė ir Kocai, 2017), yra pripažįstama, jog žmonių gyvenimo sėkmę lemia patirti pozityvūs prierašumo ryšiai prie vieno ar abiejų tėvų, taip pat kuriems tenka atsakomybė kurti savo vaikui būtinas ir reikiamas ugdymosi sąlygas, remdamiesi ir perduodami savo turimą patirtį bei nuostatas, kurios yra perimtos ir susiformavusios jau vaikystėje. Vaikystės laikotarpiu vaikas yra tiesiogiai priklausomas nuo savo tėvų arba globėjų, nuo jų nuostatų ir įsitikinimų, kokioje aplinkoje augs vaikas ir kokia ji bus sukurta vaikui. Šeima turi kurti harmoningą tarpusavio santykių aplinką, nes tai yra būtina sąlyga kuriant harmoningą žmogaus asmenybę ir jos raidą. (Burvytė ir Kocai, 2017) teigia, kad kalbant apie vaikus, kurie yra netekę tėvų globos ir auga vaikų globos namuose, šių vaikų ir tėvų santykių išlaikymas taip pat yra svarbus tolesnei vaiko raidai ir socializacijai, nes jeigu tėvai yra šalia vaiko ir sukuria galimybę patirti šeimos ryšius, tai vaikas tuos ryšius priima kaip savaime suprantamą dalyką. Ryšių kokybė lemia vienokių ar kitokių charakterio, elgsenos bruožų atsiradimą, tačiau jeigu tų ryšių nėra, jo ryšiai su tėvais bus paremti neigiamais potyriais, o tai gali turėti neigiamos įtakos tolesniam vaiko gyvenimui, todėl svarbu analizuoti, kokie yra vaikų, likusių be tėvų globos, ryšiai su biologiniais tėvais (Burvytė, Kocai, 2017).

(Zbarauskienės, 2010) nuomone, visi vaikai, likę be tėvų globos, yra patyrę atskyrimą nuo savo tėvų, žinant tai, kas nutinka, kai sutrikdomas prierašumas, būtų logiška tikėtis, jog tėvų globos netekę vaikai patirs tokio atskyrimo pasekmių, todėl globėjai turi rūpintis vaikais ir tarsi „atstoti“ jiems tėvus situacijose, kuriose vaikai tikriausiai norės juos atstumti ir priešintis. Dauguma vaikų, kurie buvo atskirti nuo tėvų, tikriausiai bus patyrę prierašumo sutrikdymus ir net gali turėti prierašumo sutrikimą (pvz., reaktyvų prierašumo sutrikimą) (Zbarauskaitė, 2010).

Likęs be tėvų globos ir apsigyvenęs naujoje, jam dar nepažįstamoje globėjų šeimoje, gali patirti ir išgyventi labai įvairius jausmus. (Giedrimo ir kt., 2013) autorių teigimu, vaikas gali išgyventi išsiskyrimo su savo senaisiais namais ir apsigyvenimo naujoje aplinkoje priešiškus jausmus, toks vaikas gali emociškai sunkiau pripažinti naują šeimą, nes gali jausti stiprius lojalumo jausmus biologinės šeimos atžvilgiu. Toks vaikas dažnai idealizuoja savo biologinius tėvus, senuosius namus, gali kilti pasipriešinimas iš vaiko naujos šeimos rutinos ir taisyklių priėmimui, kartais toks vaikas gali nerodyti jokios emocijos, tačiau tai nereikš, kad vaikas negalvoja apie savo ateityje, priešingai, tai gali kelti dar didesnes baimes ir daugiau neatsakytų klausimų.

2018 m. birželio 1 d. patvirtinta Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus Nr. BV-66 buvo patvirtintos Globėjų (rūpintojų),

budinčių globotojų, tėvų, bendruomeninių vaikų globos namų darbuotojų mokymo ir konsultavimo programos GIMK dalys: Pagrindinė, Specializuota, Tęstinė ir Artimųjų giminaičių. Vienas iš programos tikslų – „*ugdyti ir stiprinti asmenų, ketinančių globoti (rūpinti) vaikus gebėjimus, parengti asmenis vaiko laikinajai ir nuolatinei globai (rūpybai)*.“ Pagrindinė mokymų programos GIMK III dalis „Vaiko raidos sunkumų kompensavimas“ skirta prierašumui plačiaja prasme išanalizuoti, aptarti globėjo galimybes stiprinti vaiko psichologinį atsparumą, išnagrinėti prierašumo palaikymo svarbą ir jo kūrimą be tėvų globos likusiam vaikui. Norintis tapti globėju (rūpintoju), turi ne tik atitikti gebėjimą ir gebėti tenkinti vaiko poreikius, kompensuojant vaiko raidos sunkumus, tačiau ir užtikrinti vaiko ryšių su biologine šeima tęstinumą (Globėjų (rūpintojų), budinčių globotojų, tėvų, bendruomeninių vaikų globos namų darbuotojų mokymo ir konsultavimo programa GIMK, 2018).

(Burvytė, Kocai, 2017) teigia, kad labai svarbu, kad socialinis darbuotojas turėtų pakankamai teorinių žinių apie skirtingus socialinio darbo ypatumus su vaikais ir jų tėvais bei gebėtų praktiškai juos pritaikyti, modeliudamas savo veiklą su kiekvienu vaiku ir jo šeima individualiai, priimdamas būtinus sprendimus gebėtų numatyti būsimus rezultatus gerinant biologinių tėvų ir jų vaikų tarpusavio santykius. Specialistas, dirbantis su globojamo vaiko biologine šeima, kad užtikrintų tėvų ir į globą patekusių vaikų ryšių palaikymą, naudoja įvairias bendravimo skatinimo formas ir metodus, kurias parenka atsižvelgdamas į pačios šeimos poreikius ir jų turimas problemas ar sunkumus. Tik nedidelę darbo su šeima dalį sudaro šeimos terapija, konsultavimas, socialinių įgūdžių ugdymas, tai kas nukreipta į pagalbą biologiniams tėvams, siekiant stiprinti jų pozityviosios tėvystės įgūdžius, įgalinant juos spręsti savo problemas ir gebėti patiems pasirūpinti savo vaikų priežiūra ir ugdymu (Burvytė, Kocai, 2017).

(Braidokienė, Ignatovičienė, 2015) autorės tyrinėja kitą svarbų tėvų ir vaikų prierašumo palaikymo aspektą: kiek daug ir intensyviai turėtų būti skatinamas prierašumo santykis su nauja globojančia šeima, kiek daug leisti arba priešingai, neskatinanti. Atlikta nemažai tyrimų, kurie nustatė, kad prierašumo neįmanoma išvengti, nors ypatingai vyresnis gali sunkiai prisirišti prie naujos šeimos, bet jeigu prisiriša, vėliau taip pat sunkiai išsiskiria. Tyrimais nustatyta, kad net ir sutrikusį prierašumą turintiems vaikams, sukurti nuolatiniai ir nuoširdūs santykiai, turi didelius teigiamus padarinius. (Braidokienė, Ignatovičienė, 2015) sako, kad tais atvejais nėra svarbu, ar naujoji prierašumo figūra yra vienas iš tėvų, mokytojas, draugas, ar savanoris, nes labai svarbu, kad tas žmogus būtų daugiau ar mažiau pasiekiamas vaikui ir jį palaikytų tuo metu, kai labiausiai reikia, tokiu būdu vaiko globa gali suteikti vaikui koreguojantį prierašumo patyrimą.

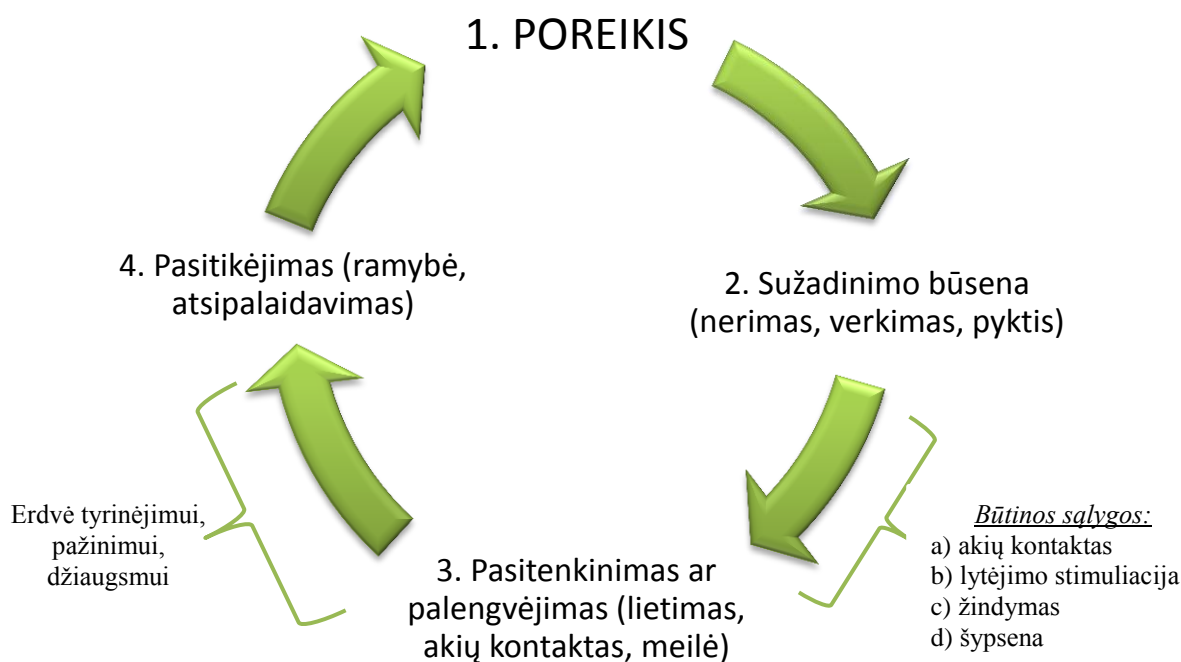
Manytina, kad vienas iš sunkiausių uždavinių globėjams (rūpintojams) yra vaiko ryšių su biologine šeima užtikrinimas. Ne visada globėjai gali pasitikėti vaiko tėvais, kai jie pažadėję neateina, neatveda vaiko sutartu laiku, atveda vaiką netvarkingą, nevalgiusį. Reikia kantriai padėti jiems ugdyti pareigos jausmą, pratinti laikytis duoto žodžio, aptarti vaiko jausmus. Kai globėjai mato, kad vaiko

elgesys pablogėja, jie sako: „geriau jau vaikui nesusitikti su savo šeima, nes tai jam tik kenkia“. Tačiau būtina suprasti, kad vaikui svarbūs emociniai ryšiai negali būti nutraukti, o vaiko ir tėvų susitikimų dažnumas stipriai veikia šeimos problemų sprendimą. Reguliarūs pasimatymai su tėvais suteikia vaikui saugumo jausmą ir padeda įveikti išsiskyrimo skausmą (Matulevičiūtė ir kt., 2005).

Norint sukurti emocijų sužadavimo ir atsipalaidavimo ciklą (žr. 2 paveikslėlis), būtina globėjui parodyti rūpestį vaikui ir stengtis atkurti vaiko patirtų neigiamų jausmų ir emocijų sutrikdytą harmoniją. Svarbu, kad vaikas ir globėjas prisiderintų prie vienas kito. Ciklas atskleidžia, vaiko poreikių atsiradimo, kylančio nerimo, poreikių išreiškimo ir jų patenkinimą per santykį su kitu asmeniu. Šio ciklo įtvirtinimo pagrindas yra globėjo gebėjimas galvoti apie vaiko ar paauglio elgesio prasmę, domėjimasis vaiko vidiniais išgyvenimais ir kartu siekis reaguoti, patenkinti vaiko poreikius, kad vaikas patikėtų, jog svarbus suaugusysis jam yra prieinamas (tiek fizine, tiek psichologine prasme) (Zbarauskaitė, 2010).

PRIERAIŠUMO CIKLAS

Tinkamas tenkinimas

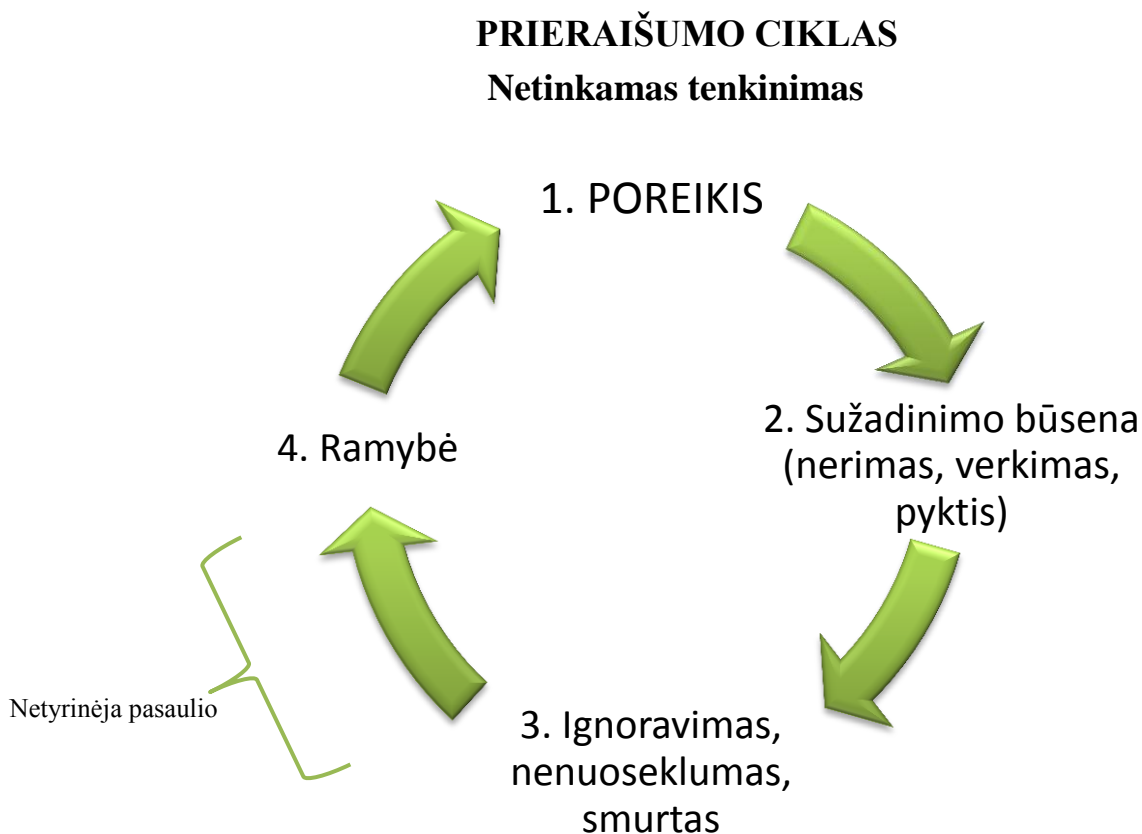
2 pav. Tinkamo tenkinimo prierašumo ciklas (sužadavimo ir atsipalaidavimo ciklas).

Šaltinis: darbo autorės sudaryta schema, 2020.

(Schofield ir Beek, 2006) teigimu, tarpasmeninių santykių kontekste toks sužadavimo ir atsipalaidavimo ciklas kiekvieną dieną kartojasi šimtus kartų, kol galiausiai vaikas įgyja tokios

patirties: vos tik jis išreikš savo poreikius globėjui, šis stengsis jį suprasti, nuraminti ir patenkinti poreikius. Vaikas įgauna tokį patyrimą, kad tikėjimas suaugusiuoju reikalingas, kad šis asmuo bus šalia, kai vaikui prireiks pagalbos, todėl tokia auganti asmenybė jausis drąsiau, žinos, kad gali išreikšti savo reikmes. Taigi vaikas išmoksta pasitikėti ir žino, kad svarbus suaugusysis yra prieinamas ir patikimas, vaikas po truputį išmoksta palaukti, prireikus – ir atidėti savo poreikius (pavyzdžiui, globėjas negali iškart sureaguoti ir patenkinti vaiko poreikių), nes žino, kad globėjas vėliau, kai tik galės, bus šalia, taip pat svarbu vaikui leisti suprasti, kad suaugęs žmogus gali padėti vaikui mokytis palaukti, kol bus patenkinti poreikiai (Schofield, Beek, 2006).

3 paveikslėlyje vaizduojamas netinkamo poreikių tenkinimo prierašumo ciklas, kuris atskleidžia, kai vaiko poreikis nėra tenkinamas tinkamai, t.y. vaiko poreikiai yra ignoruojami, atliepiami nenuosekliai arba vaikas išreiškdamas savo poreikius (verkiant, pykstant) patiria įvairių formų smurtą, vaikas praranda motyvaciją, smalsumą, norą pažinti – atsiranda pasaulio netyrinėjimo erdvė, kurianti nesaugų arba sutrikusį vaiko prierašumą.

3 pav. Netinkamo tenkinimo prierašumo ciklas.

Šaltinis: darbo autorės sudaryta schema, 2020.

Šarkinaitė, Čekuolienė, Kalinauskienė (2007), nagrinėdamos prieraišumo teoriją pastebėjo, kad šio ryšio formavimuisi daugiausiai įtakos turi motinos jautrumas. Sudėtinga suprasti, kokį pranešimą emocijų kalba nori išreikšti naujagimis, dėl to nelengva teisingai reaguoti į kiekvieną vaiko emociją. Motinai, kad ir turinčiai stiprų ryšį su vaiku, nėra lengva pilnai suprasti, ką reiškia kiekvienas emocinis proveržis (verksmas, klyksmas). Taigi, motinos jautrumas priklauso nuo to, kaip greitai ji pastebi vaiko siunčiamus signalus, kaip teisingai juos supranta, kaip tinkamai ir greitai į juos atliepia (Šarkinaitė ir kt., 2007).

(Giedrimas ir kt., 2013) išskiria penkias sąlygas, padedančias kurti ryšį su vaiku, stiprinti vaiko saugaus prieraišumo jausmą:

- *Būti prieinamam vaikui.* Taip kuriamas pasitikėjimas pagrindiniu vaiko globėju, kuris juo rūpinasi. Vaiko prieinamumo sąlyga yra buvimas pasiekiamu ir prieinamu tiek fizine tiek emocine prasme, bei poreikių tenkinimas šiais aspektais. Tokiu atveju vaikas jaučia saugumo, tikėjimo, jo poreikių patenkinimu, mokymusi suaugusiųjų pasitikėjimo;

- *Reaguoti jautriai.* Jautrus reagavimas padeda vaikui reguliuoti savo emocijas ir elgesį. Svarbu įsijausti į „vaiko kailį“ ir galvoti apie tai, ką galvoja ir ką jaučia vaikas, priimti vaiko jausmus ir nuolat dalintis savo jausmais. Tai padeda vaikui išmokti reguliuoti savo paties emocijas, taip pat suprasti kitų žmonių mintis ir jausmus;

- *Bendradarbiauti su vaiku.* Bendradarbiavimas su vaiku ir tokia elgsena leidžia vaikams pasijausti efektyviais, tačiau vaiko globėjas vaiką turi matyti kaip individualią asmenybę, turinčią savo konkrečius poreikius, jausmus ir tikslus ir norą jaustis efektyviam bei galinčiam. Svarbu surasti būdus, kurie padidintų vaiko kompetencijų jausmus, pvz., leidžiant rinktis, derėtis su vaiku ir bendradarbiauti. Tai padeda vaikui suprasti, kad jo nuomonė yra svarbi, taip vaikas mokosi kompromisų ieškojimo ir bendradarbiavimo kompetencijų;

- *Priimti vaiką koks jis yra.* Jeigu vaikas jausis priimtas ir pripažintas, toks vaikas bus linkęs ugdyti jausmus, skatinančius gerbti save. Svarbu vaikui leisti suprasti, jog globėjas jį besąlygiškai priima ir vertina vaiko buvimą unikaliu ir koks yra, priimti net ir problemas, kurias vaikas išgyvena ir su kurias turi. Tokie vaikai mokosi supratimo, kad yra ir neigiamos ir teigiamos emocijos, kurias taip pat reikia priimti. Vaiko priėmimas jį moko ir to, kad yra klystama, tačiau tos klaidos gali būti ištaisytos, mokoma atlaidumo kito atžvilgiu;

- *Skatinti vaiko dalyvavimą naujoje šeimoje.* Vaiko dalyvavimo skatinimas sukuria jausmus, kurie leidžia kurti priklausymo poreikius. Kuo aktyviau vaikas bus įtrauktas į šeimos gyvenimą: supažindintas jį su šeimos ritualais, globotinio nuotraukos pakabinamos ant sienų, kartu su juo lankomi globėjo šeimos giminaičiai ir pan. (Giedrimas ir kt., 2013).

Vaiko mama ir tėtis ar globėjai yra tie asmenys prie kurių vaikai mezga prierašumo santykius, kuria saugų pagrindą, mažina nerimą, yra vaiko parama ir gyvenimo kokybės gerovės užtikrintojai. Toks asmuo reaguoja į vaiko poreikius ir kylančius sunkumus, padeda išgyventi sunkias situacijas – tokį asmenį vadiname prierašumo asmeniu. Kaip žinoma, globėjo šeima perima biologinių vaiko tėvų funkcijas, todėl būtent jiems tenka atsakomybė už ryšio su biologine šeima ir kitais socializacijos dalyviais palaikymą (Burvytė, Kocai, 2017).

Metodiniame vadove specialistams „Vaiką žalojantis elgesys“ (2012) teigiama, kad vaiko prierašumą lemia tai, kaip pagrindinis globėjas atsako į vaiko išgąstį ir prierašumo elgesį, o ne vaiko temperamentas. Prierašumas susiformuoja, kai pagrindinio globėjo atsakas būna jautrus, greitas, geranoriškas ir nuoseklus.

Praktiniame vadove „Tinkamas įvertinimas“ (2013) taip pat išskiriami penki pagrindiniai prierašumo formavimo komponentai:

- *Prieinamumo* – užtikrinti buvimą šalia tada kada reikia, būti pasiekiamu iškilus vaiko poreikiui, tuomet vaikas jaučia artumą ir saugumą, tenkina šiuos poreikius, mažylis įsisąmonina, kad pagrindinis vaiko globėjas yra tas, kuris yra bendraujantis, atliepiantis poreikius, prisimenantis jį, visuomet kai vaikui reikia paramos.

- *Jautrumo* – suprasti vaiko siunčiamų signalų ir jausmų raišką, bei gebėti atsakyti tokiu būdu, kuris sumažintų nerimo jausmą ir padėtų vaikui valdyti kylančius jausmus, emocijas bei elgsenas. Toks jautriai reaguojantis globėjas arba tėvai, sudaro terpę vaiko jausmų atpažinimui, jų įvardinimui ir susimąstymui (sustojimui) tada, kai būtina valdyti stiprias emocijas.

- *Priėmimo* – globėjas turi suprasti, kad vaiko unikalumo ir savitumo priėmimas tokio, koks vaikas yra, globotiniui suteikia pozityvų savęs vertinimą ir aukštą pasitikėjimą savimi. Svarbu suprasti, kad kiekvienas vaikas turi išskirtinį charakterį, būdą, skirtingus sunkumus patiria ir skirtingas stipriąsias savybes turi.

- *Bendradarbiavimo* – toks globėjas skatina vaiko buvimą veiksmingu ir sukuria jo autonomijos jausmą, nes toks bendravimas suteikia su vaiku tarpusavio bendradarbiaujančią santykį, o ne suaugusiojo primestų sąlygų laikymosi savijautą. Šis komponentas leidžia vaikams būti žaidimo vadovais, kurių pasirinkimas suaugusiam yra svarbus. Toks bendradarbiavimas vaikui sukuria saugumo ribas, kurios padeda vaikui suvaldyti savo elgsenas, to pasekmes ir džiaugsmą laimint.

- *Priklausymo* – svarbu kad globėjas kurtų ne tik priklausymo jausmus vaikui naujoje šeimoje, tačiau ir palaikytų šiuos jausmus savo biologinės šeimos atžvilgiu, nes tokia pusiausvyra tarp vienos ir kitos šeimos yra svarbus vaiko emocijų ir elgesio pažangos pagrindas. Šis balansas tarp šeimų skirsis priklausomai nuo globos plano, bet net ir laikinojoje globoje esantys vaikai gali tikėtis, kad šiuo metu jie priklauso tai šeimai ir tai vietai, kurioje gyvena (Tinkamas įvertinimas: praktikos vadovas, 2013).

Išanalizavus pagrindinius prieraišumo kūrimo komponentus, išsiskyrė penkios pagrindinės sąlygos, kuriančios saugius tarpasmeninius ryšius – saugumo pagrindą (žr. 4 pav.). Pastebėtina, kad saugumo pagrindui sukurti, svarbus visų sąlygų užtikrinimas, jų tarpusavio santykis ir koreliacija. Kiekvienas komponentas tenkina tam tikras poreikių grupes: buvimas prieinamu – saugumo ir artumo poreikis; jautrumas – emociniai poreikiai; priėmimo - savivertės ir savęs suvokimo poreikis; bendradarbiavimo – jautimosi reikšmingu poreikis; priklausymo – jaustis priimtam poreikis. Todėl neišpildžius nors vieno komponento ir netinkamai tenkinant pagrindinius vaiko poreikius, kyla rizika susiformuoti nesaugiam arba sutrikusiam prieraišumui.

4 pav. Saugumo pagrindas.

Šaltinis: darbo autorės sudaryta schema, 2020.

Pastebėtina, kad vaiko prieraišumo palaikymo ir kūrimo užtikrinimo atsakomybė tenka globėjui (rūpintojui), kuris turi kompensuoti tinkamą poreikių tenkinimą, vadovaudamasis vaiko sužadavimo ir atsipalaidavimo ciklu, bei būti tuo saugumo pagrindu, kuris užtikrina penkias pagrindines saugaus prieraišumo kūrimo sąlygas: prieinamumo, jautrumo, priėmimo, bendradarbiavimo ir vaiko priklausymo jausmo kūrimo. Svarbus ir išskirtinas vaiko priėmimo komponentas, kuris yra neatsiejamas nuo vaiko biologinės šeimos, tos šeimos priėmimo ir ryšių su artimaisiais užtikrinimas, kuris be tėvų globos likusiam vaikui leidžia palaikyti jau susiformavusį prieraišumą prie biologinių tėvų, bei kartu kurti palaikančius ir pozityvius tarpasmeninius ryšius su globėju ir jo šeima.

2. SOCIALINIS DARBAS KAIP GLOBOJE ESANČIO VAIKO POREIKIŲ TENKINIMO PRIELAIDA

2000 m. Lietuva priėmė Lietuvos Respublikos Civilinį kodeksą (toliau – LR CK), kuris yra vienas iš pagrindinių teisės aktų, reglamentuojančių visą vaiko globos (rūpybos) sistemą. Šis kodeksas pakeitė iki tol galiojusius ir vaiko globą (rūpybą) reglamentuojančius Santuokos ir šeimos kodeksą (1969 m.), bei Vaiko globos įstatymą (1998 m.). Šio kodekso 3 knygos „Šeimos teisės“ XVIII skyrius apibrėžia nepilnamečių globą ir rūpybą. Jame numatyti vaiko globos (rūpybos) tikslai ir uždaviniai, principai, rūšys ir formos, organizavimo ir nustatymo ypatumai, globa ir rūpyba šeimoje, šeimynoje, globos centre ir institucijose, globėjų (rūpintojų) parinkimo tvarka, jų teisės, pareigos bei atsakomybė. Priimant bet kokius su vaiko globa (rūpyba) susijusius teisės aktus yra vadovaujama LR CK nuostatomis. Kaip jau minėta, šiame kodekse yra išskiriamos dvi vaiko globos (rūpybos) rūšys: laikinoji ir nuolatinė. Vaiko laikinoji globa (rūpyba) smulkiai apibrėžiama LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. įsakyme „Dėl vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo (nauja redakcija TAR, 2020-01-01, Nr. A1-790). Šiuose nuostatuose detalai išdėstomas vaiko laikinosios globos (rūpybos) nustatymas, priežiūra, pratęsimas ir pasibaigimas. Po 2018 m. liepos mėn., buvę savivaldybių administracijų vaiko teisių apsaugos skyriai, kaip struktūriniai vienetai, buvo centralizuoti į valstybinį lygmenį (atskaitingą Ministerijai), o didžioji dalis jų buvusių funkcijų, susijusių su vaiko globos nustatymu, planavimu ir vykdymu perduoti savivaldybių administracijoms. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Tarnyba) įgalioti teritoriniai skyriai (buvę administracijų vaiko teisių apsaugos skyriai) informuoja savivaldybės administraciją dėl būsimojo globėjo (rūpintojo) paieškos, o tolimesniu vaiko laikinosios globos (rūpybos) užtikrinimu rūpinasi savivaldybių administracijos ir Globos centrai.

Analizuojant socialinio darbo kaip globoje esančio vaiko poreikių tenkinimo prielaidas, svarbu atskleisti teisinio reglamentavimo galimybes, priemones ir trūkumas, tam, kad galėtume globojamo vaiko prierašumo formavimo iššūkius sisteminiu požiūriu, todėl tolimesniuose poskyriuose bus aptariami šeimos modelio vaiko globos (rūpybos) procese teisinio reglamentavimo ypatumai ir Globos centrų vaidmuo globojamo (rūpinamo) vaiko ryšių formavimo kontekste.

2.1. Šeimos modelio vaiko globos (rūpybos) procese teisinio reglamentavimo ypatumai

Analizuojant vaiko globos (rūpybos) sistemos Lietuvoje reglamentavimą, svarbu išnagrinėti svarbiausius tarptautinius ir nacionalinius teisės aktus, įstatymus ir nuostatus, kuriais

vadovaujantis yra įgyvendinama vaiko globos (rūpybos) sistema Lietuvoje, kuri taip pat turėtų užtikrinti ir prieraišumu grįstos tėvystės palaikymą ir kūrimą be tėvų globos likusiems vaikams.

Pats pagrindinis ir svarbiausias teisės aktas, reglamentuojantis tuo pačiu ir vaiko globą yra Lietuvos Respublikos (toliau – LR) Konstitucija, priimta LR piliečių 1992 m. spalio 25 d. referendume. Šios Konstitucijos vaiko globos užuomazgas galime rasti 38 straipsnio, III skirsnyje „Visuomenė ir valstybė“: valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę. To paties skirsnio 39 straipsnyje teigiama, kad valstybė globoja šeimas, auginančias ir auklėjančias vaikus namuose, įstatymo nustatyta tvarka teikia joms paramą. Tačiau iš išvardytų straipsnių, apibrėžiančių vaiko globą matyti, kad jie yra labai abstraktūs vaiko globos (rūpybos) sistemos kontekste, taip pat pastebėtina, kad pasigendama „globėjo“, „rūpintojo“, „globotinio“ ir „rūpintinio“ terminų vartojimo. Siekiant įgyvendinti kuo efektyvesnę vaiko globos (rūpybos) sistemą Lietuvoje, tik Konstitucijos nepakanka, todėl 1995 m. Lietuva ratifikavo 1989 m. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvenciją (toliau - JT VTK), kuri davė visą vaiko gerovės ir vaiko globos sistemos Lietuvoje tobulinimo pradžia. Pastarojoje konvencijoje globos reglamentavimas apibrėžiamas plačiau, čia atsiranda atskiras ne tik šeimos bet ir paties vaiko globos ir apsaugos aspektas (2 straipsnis): „valstybės dalyvės įsipareigoja teikti vaikui tokią apsaugą ir globą, kokios reikia jo gerovei“. Taip pat matyti ir už vaiko globą ir apsaugą apibrėžiamų atsakingų institucijų atsakomybė (3 straipsnis). Apibrėžiama ir vaiko tėvų atsakomybė: „vaikas įregistruojamas tuoj po gimimo ir nuo gimimo momento turi teisę į vardą ir pilietybę, taip pat, kiek tai įmanoma, teisę žinoti savo tėvus ir būti jų globojamas“ (7 straipsnis). Labai svarbus globą reglamentuojantis 25 JT VTK straipsnis: valstybės dalyvės pripažįsta vaiko, kompetentingų organų atiduoto globoti ir rūpintis juo, ginti jį arba fiziškai ar psichiškai gydyti, teisę nuolat vertinti jo gydymą ir kitas su jo globa susijusias sąlygas. Šioje konvencijoje „globėjo“ sąvoka plačiai vartojama, tačiau pasigendama „rūpintojo“ termino, kaip ir aiškesnio vaiko globos (rūpybos) reglamentavimo. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad konvencijoje, kaip svarbiausias akcentas išskiriama vaiko apsauga. Svarbu pastebėti ir tai, kad minimuose nacionaliniuose teisės aktuose, rūpestis vaiku, jo interesų ir poreikių užtikrinimas yra apibrėžiamas itin abstrakčiai.

Kaip jau ir minėta, JT Vaiko teisių konvencija davė pradžia visai vaiko globos (rūpybos) sistemai Lietuvoje. Remiantis šios konvencijos nuostatomis 1996 m. kovo 14 d. buvo priimtas LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. Dar prieš vaiko teisių apsaugos reformą iki 2018 m. liepos mėn., šio įstatymo 25 straipsnis apibrėžė vaiko globą ir rūpybą: „vaikui, likusiam be tėvų ar jų priežiūros, įstatymų nustatyta tvarka steigiamą globa (rūpyba); kad nė vienas vaikas negali būti paliktas be gyvenamojo būsto, minimalių pragyvenimo lėšų ir globos ar rūpybos“ (4 straipsnis). Buvo įtvirtintos teisėtų vaiko atstovų sampratos: „*tėvai, tėviai, globėjai, rūpintojai ir kiti asmenys, kurie pagal įstatymą ar kitą teisės aktą privalo rūpintis vaiku, jį auklėti, globoti, jam atstovauti, ginti jo teises ir teisėtus interesus.*“

Esminių pokyčių vaiko globos (rūpybos) sistemoje Vyriausybė ėmėsi 2001 m., kai buvo pradėtos pirmosios vaiko globos reformos. Šios reformos davė pradžią kai kurių dokumentų, strategijų ir programų priėmimui, svarbių vaiko globos (rūpybos) sistemai pagerinti. LR Vyriausybė 2001 m. spalio 4 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 – 2004 metų programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo“ išklė šiuos tikslus: vykdyti vaiko globos sistemos reformą, teikti prioritetą vaiko globai šeimoje, tobulinti našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų paramos sistemą (Žin., 2001, Nr. 86-3015). Atkreiptinas dėmesys, kad nors ir praėjus daugiau nei 10 metų, tačiau reformų įgyvendinimas nepakeitė vaiko gerovės, kurių pasėkoje, turime vieną didžiausių Europoje pagal tėvų globos netekusių vaikų skaičių. Vyriausybė privalo imtis efektyvesnių priemonių šiai padėčiai pagerinti, tačiau išanalizavus vėlesnės 2012–2016 metų Vyriausybės programą, matyti, kad vaiko globos ir rūpybos sistemai vis dar nebuvo skiriamas atitinkamas dėmesys. Pastarojoje programoje akcentuojamas tėvų globos netekusių vaikų įvaikinimas, įvaikinimo procedūrų supaprastinimas, tačiau kalbama apie pasekmių gerinimą (t.y. įvaikinimo sąlygas) ir pamiršamas svarbiausias – prižasčių šalinimas, tai darbas su šeimomis ir vaiko gerovės stiprinimas jo biologinėje šeimoje.

Dar viena Vyriausybės nutarimu 2007 m. patvirtinta Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategija, kurioje buvo iškelti du tikslai: 1) plėtoti prevencines priemones, sudarant sąlygas vaikui augti šeimoje; 2) siekti pertvarkyti vaiko globos (rūpybos) sistemą, kad ji atitiktų globojamo (rūpinamo) vaiko geriausius interesus. Tačiau atlikus auditą, buvo nustatyta, kad strategijoje išsikelti siekiai įvertinti kaip nepasiekti ir neišpildyti, todėl strategijos priemonių ir tikslų planas atidėtas iki 2030 m. Galime daryti prielaidas, kad dėl valstybės numatytų siekių neįgyvendinimo, vis tik vaiko globos (rūpybos) sistema Lietuvoje funkcionuoja netinkamai ir neefektyviai, o išsikeltų siekių neįgyvendinimas tik įrodo esant kliūtis tam tikruose valstybės lygmenyse.

(Jungtinių Tautų alternatyviose globos vaikams gairėse, 2010) buvo teigiama, kad šeimos pagrindais grįstos paslaugos yra pranašesnės, nei stacionarios, todėl turi būti plėtojamos deinstitutionalizacijos strategijos, nurodant tikslus ir uždavinius, kurie skatintų stacionarios globos mažėjimą“. Atsižvelgiant į minėtas JT alternatyvias gaires ir vykdant Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012-2016 m. programos įgyvendinimo prioritetinių priemonių skyriaus „Įgyvendinant Lietuvos Respublikos Vyriausybės programą, rengiami ar įgyvendinami planavimo dokumentai“ skilties „Socialinės apsaugos ir darbo ministerija“ 1 punktą, parengtas „Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014-2020 metų veiksmų planas“ patvirtintas 2014 m. vasario 14 d. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu Nr. A1-83 (TAR, 2014-02-17, Nr.1624). Išanalizavus keliamus plane tikslus, matyti atkreiptinas labai didelis dėmesys visai vaiko globos (rūpybos) sistemai, kuriame

išskiriamos šios kliūtys: negaunama reikalinga pagalba socialinės rizikos šeimai palaikyti saugų ryšį su vaiku ir grįžti globojamiems vaikams atgal į šeimą; nepakankamai suformuota vaiko globos (rūpybos) šeimoje sistema; nesukurta profesionalių globėjų sistema, globėjai, globodami (rūpindamiesi) vaikus (vaikais), pasigenda įvairios specialistų pagalbos. Svarbu pažymėti, kad Socialinės apsaugos ir darbo ministerija pabrėžia per pastaruosius metus mažėjantį asmenų skaičių, norinčių globoti ar įvaikinti vaikus, nes neišplėtota vaikų globos (rūpybos) šeimoje formų įvairovė. Šios keliamos vaiko globos (rūpybos) sistemos problemos, įgyvendinant deinstitutionalizaciją įrodo, kad pati sistema iki šiol nebuvo kaip efektyviai veikianti, o keliamos problemos jau metai iš metų buvo aktualios visuomenėje. Kadangi šis stacionarių globos įstaigų deinstitutionalizacijos planas yra vis dar vykdomas, todėl apie jo veiksmingumą dar yra sunku pasakyti, tačiau akivaizdu, kad lyginant su prieš tai analizuotais teisės aktais, šis veiksmų planas gali turėti realų poveikį visai globos (rūpybos) sistemai.

Nemažiau svarbus žingsnis teisiniame vaiko globos (rūpybos) reglamentavime, tai 2002 m. LR Seimo priimti Vaiko globos organizavimo nuostatai (toliau – Nuostatai). Šie nuostatai kaip poįstatyminis aktas konkretizuoja CK ir kituose teisės aktuose įtvirtintas vaiko globos steigimo nuostatas. Vaiko globos organizavimo nuostatai nustato bendruosius Lietuvos Respublikos teritorijoje likusio be tėvų globos vaiko laikinosios ir nuolatinės globos (rūpybos), pasirengimo vaiko globai (rūpybai) ar pasirengimo prižiūrėti globos centro globojamus (rūpinamus) vaikus organizavimo pagrindus, vaiko globos (rūpybos) nustatymo ir vykdymo, vaiko globos (rūpybos) priežiūros, vaiko laikinosios globos (rūpybos) pratęsimo ir vaiko globos (rūpybos) pasibaigimo pagrindus neatsižvelgiant į vaiko globos (rūpybos) rūšį ir formą. Išanalizavus nuostatus pastebėta, kad juose išsamiai apibrėžiamas vaiko globos (rūpybos) organizavimas: pasirengimas, nustatymas, vykdymas, priežiūra ir vaiko globos (rūpybos) pasibaigimas. Pastebėtina, kad 2002 m. Vaiko globos organizavimo nuostatuose minėti aspektai apibrėžiami abstrakčiau. Apžvelgiant 2012 m. nuostatų esminius pakeitimus galime manyti, kad šis įstatymo pakeitimas kur kas palengvino globos (rūpybos) proceso organizavimą, tačiau galimos išskirti ir šio įstatymo spragos tokios kaip: neprivalomas artimųjų giminaičių globėjų (rūpintojų) kursų baigimas; kartu gyvenančio būsimo globėjo (rūpintojo) partnerio neidentifikavimas; kartu gyvenančių būsimo globėjo (rūpintojo) kitų vaikų jei jiems yra 16 m. reikalingas sutikimas, tačiau neaiškumas kyla dėl šeimoje gyvenančių mažamečių nuomonės. Ir tai tik keletas magistro darbo autorės pastebėjimų, kuriuos siūlytina įstatymų rengėjams atidžiau peržvelgti ir taip kartu išspręsti praktikoje kylančius sunkumus dėl teisinio vaiko globos (rūpybos) reglamentavimo spragų. Aptariant pakeitimus, kuriais vadovaujantis nuo 2018 m. liepos mėn. dirba visi su vaiko globa (rūpyba) susiję socialiniai darbuotojai, kiti specialistai ir įstaigos ar institucijos. Vaiko globa (rūpyba) organizuojama: savivaldybės administracijai ir VVTAIŲ įgaliotam teritoriniam skyriui (toliau – Tarnybos teritorinis skyrius) bendradarbiaujant tarpusavyje ir su Globos centru, taip pat kitomis tos savivaldybės institucijomis, nevyriausybinėmis ir kitomis organizacijomis, susijusiomis su vaiko teisių

apsauga. Naujausi (Vaiko globos organizavimo nuostatų, 2002) pakeitimai aiškiau įtvirtino asmenų, norinčių tapti vaiko globėjais (rūpintojais) paiešką, parengimą ir mokymų būtinumą. Su naujų nuostatų įtvirtinimu buvo įdiegtas ir naujas metodas – atvejo vadyba, kuri būtina vaiko laikinosios globos (rūpybos) pratęsimo arba pasibaigimo stadijoje.

Apibendrinant vaiko globos (rūpybos) sistemos Lietuvoje reglamentavimą matyti, kad nuo vaiko globos reformavimo pradžios vaiko gerovė globos ir rūpybos kontekste ženkliai pasikeitė. Tačiau vis dar Vyriausybės užsibrėžti tikslai ir siekiai dažnai nėra įgyvendinami. Nors yra aiškiau apibrėžta norinčių globoti vaikus fizinių asmenų dokumentų priėmimo tvarka, tačiau ji nėra patraukli, o greičiau apsunskianti, todėl yra didžiulis jų trūkumas. Kalbant apie deinstitucionalizaciją, šis procesas labai sudėtingas, žinant, kad dar tik 2018 m. liepos mėn. įvyko VTA reforma, įtvirtinusi daug naujų vaiko globos (rūpybos) sistemos pakeitimų ir pagerinimų. Išanalizavus teisinį reglamentavimą vieno iš itin svarbių komponentų – be tėvų globos likusio vaiko prierašumo kūrimą ir palaikymą, darytina išvada, kad trūksta aiškesnio reglamentavimo, kuris užtikrintų vaiko teisę palaikyti ryšius su savo biologine šeima, leistų neprarasti jau sukurtų ir palaikytų esamus tarpasmeninius vaiko ir jo biologinės šeimos ryšius.

2.2. Globos centrų vaidmuo globojamo (rūpinamo) vaiko ryšių formavimo kontekste

Po 2018 m. VTA reformos faktiškai iš pagrindų keitėsi visa įstatyminė vaiko teisių apsaugą reglamentuojanti bazė, o visos funkcijos, susijusios su vaiko globos (rūpybos) įgyvendinimu perleistas rajonų savivaldybėms ir naujiems struktūriniais dariniams – Globos centrams. Kaip teigia (Gvaldaitė, 2017), „vaiko globa šeimoje – kompleksinė pagalba vaikui, netekusiam tėvų globos, siekiant tenkinti geriausius vaiko poreikius ir interesus gyventi šeimos aplinkoje, suteikti saugią ir pozityvią erdvę bei išteklių jam augti ir ugdyti, kaip tai deklaruojama ir Vaiko teisių konvencijoje“ bei kituose vaiko gerovę užtikrinančiuose teisės aktuose, kurie buvo priimti ir Lietuvoje, ratifikavus Konvenciją.

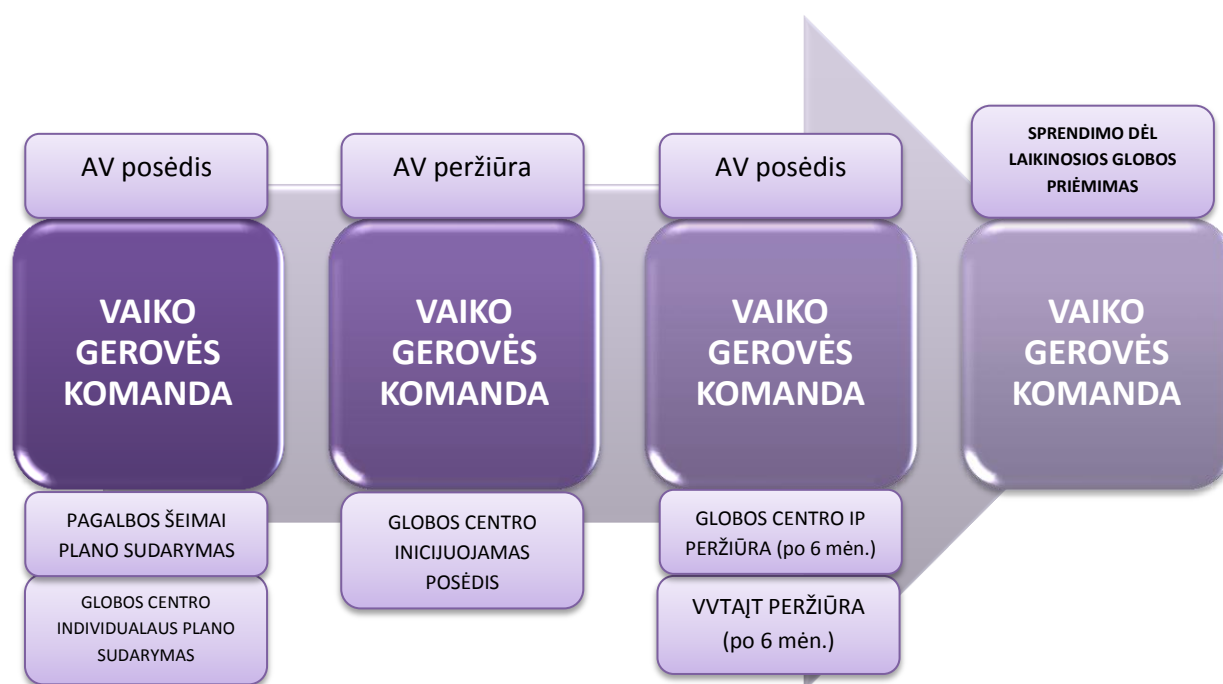
Globos centrų veiklos ribas, vykdomas funkcijas, būdinių globotojų ir globėjų, nesusijusių giminystės ryšiais veiklą, bei paslaugų jiems koordinavimą ir teikimą reglamentuoja 2018 m. sausio 19 d. Globos centro veiklos ir vaiko būdinių globotojo vykdomos priežiūros organizavimo ir kokybės priežiūros tvarkos aprašas (toliau – Aprašas), patvirtintas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu Nr. A1-28. 6.21. papunktyje yra įtvirtinta viena iš Globos centrų funkcijų: „pagal poreikį bendradarbiauja su vaiko (jei tai neprieštarauja jo interesams) biologiniais tėvais, paruošia vaiką susitikimams su jais, dalyvauja vaiką grąžinant biologiniams tėvams, Globos centras sudaro tinkamas sąlygas vaiko biologinei šeimai ir vaikui susitikti globos centre ar kitoje sutartoje vietoje, jei tai neprieštarauja vaiko interesams“ (Globos centro veiklos ir vaiko būdinių

globotojo vykdomos priežiūros organizavimo ir kokybės priežiūros tvarkos aprašas, 2018). Taip pat svarbu išskirti ir to paties Aprašo 26 punktą, kuris įtvirtina globos koordinatorių (socialinių darbuotojų) organizuojamą pagalbą globėjams (rūpintojams), padedant sudaryti sąlygas be tėvų globos likusiam vaikui palaikyti ryšį su broliais, seserimis, biologiniais tėvais, derinant teikiamas paslaugas ir pagalbą biologinei vaiko šeimai su socialiniais darbuotojais, teikiančiais paslaugas šeimai. Svarbu pastebėti, kad Globos centro globos koordinatoriai (socialiniai darbuotojai) turi turėti itin artimą ir palaikantį santykį su globėjų (rūpintojų) šeima, kad būtų galimybė užtikrinti vaiko ryšių palaikymą, vaiko paruošimą susitikimams (kartu su globėju), susitikimo detalių ir kitų svarbių globojamo (rūpinamo) vaiko ir jo susitikimų su biologiniais tėvais, kitais artimaisiais giminaičiais kuo sklandesnį užtikrinimą. Kitų nuostatų, kurios užtikrintų vaiko ryšių ar prieraišumo palaikymą nėra. Pastebėtina, kad Globos centro specialistų ir globojamo (rūpinamo) vaiko biologinių tėvų šeimos socialinio darbuotojo bendras darbas siekiant laikinosios vaiko globos kuo sėkmingesnio įgyvendinimo ir prieraišumo santykių išlaikymo ar kūrimo, yra itin svarbus ir kritiškas. Manytina, kad Lietuvos vaiko globos (rūpybos) sistemoje vieną svarbiausių reikšmių turi sukurti nauji teisiniai vienetai, užtikrinantys vaiko globą kuo artimesnei šeimai aplinkoje. „Globos centro veiklos tikslas – užtikrinti, kad visiems įvaikintiems vaikams, globėjų, nesusijusių giminystės ryšiais, globėjų giminaičių globojamiems (rūpinamiems) vaikams, budinčių globotojų prižiūrimiems vaikams bei budintiems globotojams, globėjams, nesusijusiems giminystės ryšiais, globėjams giminaičiams, įtėviams ar asmenims, ketinantiems jais tapti, būtų prieinama ir suteikiama reikalinga konsultacinė, psichosocialinė, teisinė ir kita pagalba, siekiant vaiką, įvaikį tinkamai ugdyti ir auklėti šeimai artimoje aplinkoje“ (Globos centro veiklos ir vaiko budinčio globotojo vykdomos priežiūros organizavimo ir kokybės priežiūros tvarkos aprašas, 2018).

Paraleliai su Globos centrų struktūrų susikūrimu, 2019 m. įsigaliojo ir buvo pradėtos vykdyti atvejo vadybos procedūros šeimoms, kurios susiduria su krizėmis ir sunkumais. Atvejo vadybos procesas nustato vaiko ir jį auginančio (-ių) atstovo (-ų) pagal įstatymą ar jo besilaukiančių (-io) asmenų (-ens) (toliau – šeima), fizinio asmens, vykdančio vaiko laikinąją priežiūrą, atvejo vadybos inicijavimo ir taikymo, atvejo nagrinėjimo, pagalbos vaikui ir (ar) šeimai poreikių vertinimo, kompleksinės pagalbos plano sudarymo ir įgyvendinimo, šeimos stebėsenos, pagalbos plano peržiūros, atvejo vadybos proceso užbaigimo, atvejo vadybos koordinavimo savivaldybėje tvarką (Atvejo vadybos tvarkos aprašas, 2019). (Motiečienė, 2010), analizavo socialinį darbą su krizes išgyvenančiomis šeimomis, aspektus, autorės atliktas kokybinis tyrimas atskleidė, kad socialinių paslaugų teikimas nėra orientuojamas į šeimos „emancipaciją“, kad socialinis darbuotojas dažniausiai atlieka tarpininko vaidmenį perduodant informaciją ir nukreipiant šeimą pas kitus specialistus, tačiau mažai geba padėti šeimoms konsultuojant jas dėl vidinių šeimos problemų, išgyvenamos krizės. Svarbu pastebėti ir tai, kad socialiniai darbuotojai, dirbdami su klientų grupėmis, turi vadovautis

paslaugų gavėjų autonomiškumo teise, teise pasirinkti veiksmus, kuries paveiks jo gyvenimo eigą (Augutienė ir kt., 2010). Atvejo vadybos tvarkos aprašas (2019), kuris įtvirtino aiškesnes ir nuoseklesnes nuostatas darbui su šeimomis, kurios išgyvena krizes ir patiria didelius sunkumus. Atvejo vadybos tvarkos aprašo 13. ir 13.1. punktai įtvirtina Globos centro specialistų dalyvavimą atvejo nagrinėjimo posėdžiuose, tačiau tik tais atvejais, kai: „galimi vaiko teisių pažeidimai buvo nustatyti vaiko globėjų (rūpintojų) šeimoje arba šeimynoje, taip pat jei, nustatčius vaiko apsaugos poreikį, jam buvo nustatyta laikinoji globa (rūpyba)“ (Atvejo vadybos tvarkos aprašas, 2019). Aprašo 44.3. nuostato nustato, kad „jei buvo nustatyta vaiko laikinoji globa (rūpyba), atvejo vadybininkas apie aplinkybių, dėl kurių buvo iškilęs realus pavojus vaiko fiziniam ar psichiniam saugumui, sveikatai ar gyvybei, išnykimą nedelsdamas raštu informuoja VVTAJT arba jos įgaliotą teritorinį skyrių ir šis organizuoja vaiko laikinosios globos (rūpybos) peržiūros posėdį, kurio metu atvejo vadybininko ir (ar) mobiliosios komandos motyvuotu ir argumentuotu siūlymu VVTAJT arba jos įgaliotą teritorinį skyrių priima sprendimą dėl vaiko (ne) grąžinimo į šeimą.“ Atlikta tiriamosios dalies analizė galimai atskleis atvejo vadybos ir laikinosios globos kuo trumpesnio laikotarpio svarbą. Pastebėtina, kad atvejo vadybos procese nėra aiškaus Globos centro dalyvavimo ir vaidmens šiame procese.

Atkreiptinas dėmesys, kad vaiko gyvenimo kokybės ir gerovės politikos užtikrinimui yra svarbus Globos centrų ir socialinių darbuotojų (atvejo vadybininkų) bendradarbiavimas. Atvejo vadybos procesas yra rišančioji grandis tarp vaiko biologinės šeimos ir globojamo (rūpinamo) vaiko, o Globos centro socialinis darbuotojas yra tarpininkas tarp globojamo (rūpinamo) vaiko ir globėjų (rūpintojų) šeimos. Vaiko gerovės komandos bendradarbiavimo procesas atvejo vadybos (trump. – AV) metodo taikymo ir vaiko globos (rūpybos) proceso kontekste pateiktas 5 paveikslėlyje.

5 pav. Vaiko gerovės komandos bendradarbiavimo procesas atvejo vadybos kontekste.

Šaltinis: darbo autorės sudaryta schema, 2021.

5 paveikslėlyje schemiškai pavaizduotas vaiko gerovės komandos bendradarbiavimo procesas vaiko globos (rūpybos) procese, atvejo vadybos posėdžiuose. Vaiko globos komanda, tai atvejo vadybininkai, biologinės vaiko šeimos socialinis darbuotojas, biologiniai vaiko tėvai, globos koordinatorius (socialinis darbuotojas), VVTAIT teritorinio skyriaus savivaldybėje specialistas, jeigu yra poreikis vaiko ar šeimos gydytojas, savivaldybės specialistas, globėjas (rūpintojas). Svarbu atkreipti dėmesį, kad Atvejo vadybos posėdžio metu yra sudaromas biologinei vaiko šeimai pagalbos planą, kuriame nustatomos šeimai pagalbos formos. Atliekamų peržiūrų metu yra vertinama pritaikytų pagalbos priemonių veiksmingumą, reikalingą atnaujinimą, pagalbos formų keitimus. Globos centro specialistai, kaip įtvirtinta 29.1. Globos centro aprašo nuostatose, *„kartu su globėju, nesusijusiu giminystės ryšiais, sudaro individualios pagalbos vaikui planą ne vėliau kaip per 30 kalendorinių dienų nuo vaiko apgyvendinimo globėjo, nesusijusio giminystės ryšiais, šeimoje dienos (jei vaikui nustatyta nuolatinė globa (rūpyba), individualios pagalbos vaikui planas sudaromas tik esant intensyvios pagalbos poreikiui arba bendru globos koordinatoriaus ir globėjo, nesusijusio giminystės ryšiais, sutarimu). Per 30 kalendorinių dienų nuo vaiko apgyvendinimo globėjo, nesusijusiu giminystės ryšiais, šeimoje dienos stebima vaiko situacija, atliekamas vaiko poreikių vertinimas, nustatomas paslaugų poreikis, aptariamasis pagalbos teikimas. Naudojantis surinkta informacija, įvertinus poreikius sudaromas individualus pagalbos vaikui planas;“* (Globos centro veiklos ir vaiko budinčio globotojo vykdomos priežiūros organizavimo ir kokybės priežiūros tvarkos aprašas, 2018). Šiame pačiame (Globos centro veiklos ir vaiko budinčio globotojo vykdomos priežiūros organizavimo ir kokybės priežiūros tvarkos apraše, 2018), įtvirtinta nuostata, kad Globos centras organizuoja pagalbos teikimą, vadovaudamasis atvejo vadybos metodu, todėl tai įrodo dar didesnes atvejo vadybos ir Globos centrų tarpusavio bendrumą ir sąsajas su vaiko globa (rūpyba). Vaiko globos (rūpybos) procese formuojant pagalbos šeimai planą svarbų vaidmenį atlieka VVTAIT teritorinio skyriaus specialistai, kurie dalyvauja atvejo vadybos procese, prisideda prie pagalbos šeimai planavimo ir rekomendavimo. Atvejo vadybos aprašas (2019) įtvirtina, kad VVTAIT kreipiasi dėl atvejo vadybininko paskyrimo (Atvejo vadybos tvarkos aprašas, 2019).

Globos centrai yra pagrindiniai globojamo (rūpinamo) vaiko ir globėjų (rūpintojų) šeimos pagalbos koordinatoriai ir paramos teikėjai. Atvejo vadybininkas ir socialiniai darbuotojai yra biologinės vaiko šeimos pagalbos organizatoriai ir vadybininkai, kai atvejo vadybos proceso metodo pagalba yra nusimatoma kompleksinė ir tikslinga pagalba šeimai. Atskleistos Globos centro ir Atvejo vadybos proceso sąsajos, leidžia daryti prielaidas, kad tarpusavio bendradarbiavimas turi būti itin svarbus, tačiau esamos nuostatos neįtvirtina aiškaus tarpusavio funkcijų ir atsakomybių, taikant prieraišumu grįstos tėvystės modelio taikymą globoje esantiems vaikams.

3. SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ PATIRTIS TAIKANT PRIERAISŪMU GRĮSTOS TĖVYSTĖS MODELĮ SU GLOBOJE ESANČIAIS VAIKAIS

Kaip teigia (Luobikienė, 2002), kokybiniai tyrimai yra tyrinėjimas procesų, kaip asmenys suvokia tam tikrus reiškinius, o pats procesas yra grįstas griežta metodologine tradicija ir kuris nagrinėja socialines arba žmonių problemas. Mokslininkė pažymi, kad tyrėjas, kuris pasirenka kokybinį tyrimą, į problemą per holistinę ir kompleksinę prizmę, kantriai dirbdamas su keletu atvejų ir skirtingais kintamaisiais. Tyrėjas analizuoja mintis ir teiginius, išsamiai perduoda tyrimo dalyvių požiūrius bei išlaiko natūralią tyrimo aplinką (Luobikienė, 2002). (Girdzijauskienė, 2006) kokybinį tyrimą apibūdina kaip giluminį vienos nedidelės socialinės realybės pjūvį, kai detalai, nestruktūruotai ir sistemingai surenkamos žinios apie reiškinių ar individo ypatybes. (Pruskaus, 2003) teigimu, kokybinio tyrimo didžiausia nauda yra tada, kai nėra tikslinga tiriamus reiškinius tirti kiekybinių metodų būdais, ir tada, kai siekama tuos reiškinius apžvelgti per tiriamojo asmeninius santykius su tiriamu reiškiniu (Pruskus, 2004).

(Girdzijauskienė, 2006), cituodama Patton, 2002, teigia, kad interviu metu gilinamasi į nuomones, nuostatas, patirtis, motyvus, jausmus ir pan., kitaip tariant, interviu atliekamas tada, kai iš žmonių norime sužinoti tai, ko negalime matyti tiesiogiai – mes negalime matyti (stebėti) jausmų ir minčių; negalime atkartoti elgesio ar sąveikų, kurios įvyko prieš tam tikrą laiką; negalime apčiuopti prasmų, kurias žmonės suteikia juos supančiam pasauliui, ir daugelio kitų dalykų.

Gaižauskienė ir Valavičienė (2016) nagrinėdamos socialinių tyrimų metodą: kokybinį interviu, išskiria skiriamąsias kokybinio interviu ypatybes:

- Kokybinis interviu yra paremtas sąveika – tai pokalbis, kurio metu sąveikauja (ir gana intensyviai) tyrėjas ir tyrimo dalyvis arba tyrimo dalyvių grupė;
- Pokalbis organizuojamas neformaliai ir lanksčiai. Atliekant tyrimą, dažniausiai tyrimo autorius laikydamasis savo tyrimo tikslo ir žinodamas, turėdamas iš anksto sugalvotus klausimus, bei pokalbio kryptį, to ir laikosi, tačiau interviu eigoje turi būti skiriamas dėmesys tyrimo dalyvio išsakytam turiniui ir papildomoms mintims, nuomonei. Tokiam tyrimo atlikimui yra reikalingos specifinės žinios ir tyrėjo kompetencijos: gebėjimas tuo pačiu metu uždavinėti klausimus, girdėti kas yra sakoma, gilintis į pokalbio turinį, tuo pačiu metu interpretuoti šnekančiojo mintis ir pokalbio kontekstą, apmąstyti ko bus klausiama vėliau, kas suteiktų didesnę tyrimo informuotumą ir norimos sužinoti informacijos atskleidimą;
- Labai svarbus kontekstas – siekiama ne tik gauti informacijos, bet ir ją suprasti, į ją įsigilinti, įprasminti pokalbio metu išreikštas pozicijas; Dėmesio centras – tyrimo dalyvių patirtis ir sampratos, jų pateikiamos interpretacijos ir motyvai, o ne iš anksto apibrėžti pasirinkimo variantai, kuriuos siūlo tyrėjas iš savo perspektyvos;

- Per kokybinį interviu siekiama fiksuoti ne tik verbalinę, bet ir neverbalinę informaciją (kūno kalbą, intonaciją, veido išraiškas, emocijas ir pan.), kuri neretai reikšmingai papildo tyrimo metu gautus duomenis (Gaižauskienė ir Valavičienė, 2016).

Priežastys, dėl kurių tyrėjas pasirinko kokybinį tyrimą šiame tiriamajame darbe:

- Galimas mažas tiriamųjų skaičius;
- Siekiant gauti kuo išsamesnius tyrimo problemai ištirti atsakymus;
- Atvirų ir papildomų klausimų pateikimo tiriamajam privalumai;
- Svarbus rašytinis ir žodinis atsakymų pateikimas, o ne skaitinis;
- Darbo autorės nuomone, tyrinėjimo temos objektas reikalauja analizės, aprašymo, o ne kiekybinio matavimo.

3.1. Tyrimo metodologija

Tyrimo metodai:

1. *Duomenų rinkimo metodas* - pasirinktas pusiau struktūruotas (neformalizuotas) interviu, kuriuo siekiama sužinoti tyrimo dalyvių patirtį, socialinių darbuotojų vertinimus, bei nuomonę susijusią su prieraišumu grįstos tėvystės modelio taikymu globojamiems (rūpinamiems) vaikams. Interviu - individualus pokalbis, garantuojantis informacijos išsamumą negu anketinis metodas ar kiti apklausos būdai (pvz.: apklausa paštu, laikraščiniai klausimynai ir kt.) (Tidikis, 2003). Interviu suteikia platesnes galimybes nuodugniau pažinti asmenį, tiriamąjį objektą, tuo tarpu anketinėje apklausoje tokios galimybės yra ribotos (Kardelis, 2005). Neformalizuotas interviu yra sudėtingesnis dėl jo struktūros. Tyrimo klausimai buvo iš anksto apgalvoti, parengtas tyrimo instrumentas. Šio metodo privalumas yra tas, kad nereikia prisirišti prie klausimų tvarkos ar numatytų pasakyti žodžių, vyksta pokalbio forma. Interviu, atliekant kokybinį tyrimą, kartu yra ir stebėjimas: yra ne tik girdima ką informantas sako, bet ir matoma, kaip jis kalba, kaip tuo metu elgiasi, kokia jo kūno kalba, veido išraiška ir kt. Atsižvelgiant į tai, prireikus buvo daromos pertraukos, patikslinamos klausimyne vartojamos sąvokos (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008).

2. *Duomenų analizės metodas* – kokybinė turinio analizė. Šio metodo pasirinkimas leidžia nusimatyti atliekamo tyrimo konkrečius ir tikslus žingsnius, kurie padės gautą informaciją paskirstyti į temas, kurios susiję su tyrimo problema. Kaip pataria savo metodikoje autoriai (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008), galima atlikti gautų temų analizę ir interpretaciją, suskirstyti tyrimo dalyvių vertybinius nuostatus, patirtis, lūkestį, todėl gautais tyrimo atsakymais, mintis ir žodžiais, gauti rezultatai suskirstomi į kategorijas ir subkategorijas (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008).

V. Žydžiūnaitė (2008) išskiria keturis kokybinio turinio analizės atlikimo žingsnius:

1 žingsnis: Informantų aprašų skaitymas ir išskyrimas esminių aspektų, kuriuos atspindi frazės, sakiniai, žodžiai, tiesiogiai susiję su tiriamu fenomenu, bei kategorijų išskyrimas remiantis pagrindiniais žodžiais;

2 žingsnis: Prasminių elementų nustatymas: kategorijų turinio skaidymas į elementus;

3 žingsnis: Prasminių elementų suskirstymas į subkategorijas: elementų persidengimas tarp skirtingų kategorijų subkategorijose, kai kokybiniai įverčiai reiškia: taip arba ne.

4 žingsnis: Kategorijų įtraukimas į tiriamo reiškinių kontekstą: turinio duomenų interpretavimas.

3.2. Tyrimo dalyvių imtis, dydis, atranka ir tyrimo etika

Tyrimo dalyvių imtis ir atranka:

Pirmiausia buvo nustatoma generalinė aibė – Lietuvos savivaldybių socialiniai darbuotojai, dirbantys su globoje esančiais vaikais. Kokybinio tyrimo imtis sudaryta remiantis kriterine atranka, kuri taikoma, kai imties vienetai iš populiacijos atrenkami laikantis tyrėjo nustatytų kriterijų (Bitinas ir kt., 2008). Tyrimo informantai buvo parinkti pagal šiuos kriterijus:

- pasirinktos patogiausios, keturių rajonų savivaldybės;
- pasirinkti X, Y, Z ir Q savivaldybių socialiniai darbuotojai, dirbantys su globojamais (rūpinamais) vaikais;
- atrinkti specialistai, kurių darbo patirtis ne mažiau nei 1 metai (atsižvelgiant į tai, kad Globos centrų struktūros Lietuvoje susikūrė prieš 2 metus);

Kriterinės atrankos būdas yra labai veiksmingas, taip surenkami kokybiški duomenys.

Tyrimo imties dydis buvo nustatytas vadovaujantis „prisotinamumo principu“. Pasak Rupšienės (2007) reikia į tyrimą įtraukti naujus imties vienetus tol, kol akivaizdžiai sumažėja gaunamų duomenų informatyvumas ir jie pradeda kartotis. Todėl socialiniai darbuotojai buvo apklausiami iki tol, kol pradėjo kartotis gaunama informacija.

Tyrimo instrumentas:

Pusiau struktūruoto interviu klausimai parengti naudojant „piltuvėlio“ techniką. Pirmiausia buvo klausama apie bendrus dalykus ir tik vėliau pereinama prie konkrečių (Bitinas ir kt., 2008). Taip pat tikslingiems klausimams sudaryti padėjo mokslinės literatūros ir teisės aktų analizė bei šie tyrimo probleminiai klausimai: Kokią svarbą turi prierašumu grįstos tėvystės modelio taikymas globoje esantiems vaikams? Kaip Lietuvos Respublikos teisinis globos (rūpybos) sistemos reglamentavimas padeda užtikrinti prierašumu grįstos tėvystės modelio taikymą globojamiems

(rūpinamiems) vaikams? Kaip užtikrinamas prierašumu grįstos tėvystės modelio taikymas globoje esantiems vaikams praktikoje?

Interviu klausimai skirti socialiniams darbuotojams, dirbantiems su globojamais (rūpinamais) vaikais. Interviu metu pateikti 12 klausimų (žr. 1 priedas). Klausimyną sudaro trys klausimų blokai: 1) sunkumai, su kuriais susiduria socialiniai darbuotojai, dirbantys su globoje esančiais vaikais; 2) darbo su globėjais (rūpintojais) ir biologiniais tėvais probleminiai aspektai; 3) vaiko globos komandos (biologinė šeima, globėjų šeima, socialinis darbuotojas (pagalbos specialistas) bendradarbiavimo galimybės. Tyrimo metu apklausti 6 socialiniai darbuotojai, dirbantys su globojamais vaikais iš 4 Lietuvos savivaldybių. Informantų demografinės charakteristikos: 6 moterys, darbo stažo vidurkis su globoje esančiais vaikais - 2 metai.

Tyrimo etika:

Atliekant tyrimą buvo vadovaujama šiais bendraisiais etikos principais (Bitinas ir kt., 2008):

- Laisvanoriškumas. Tyrimo dalyviai yra sutikę dalyvauti tyrime savo sprendimu. Buvo gauti raštiški tiriamųjų sutikimai dalyvauti tyrime. Tyrimo dalyviai supažindinti su tyrimo tikslais, uždaviniais, galima rizika ir tiriamojo teisėmis. Tik davę sutikimus asmenys dalyvavo interviu pokalbiuose;

- Konfidencialumas. Informacija, gauta tyrimo metu naudojama tik su tyrimo dalyvio sutikimu ir tik šiame rašto darbe;

- Anonimiškumas. Tyrimo dalyviai ir institucijos, dalyvavusios tyrime neatskleidžiamos, garantuojant anonimiškumo principo užtikrinimą, tiriamiesiems bus suteikiami kodai nuo „R1“ iki „R6“;

- Nešališkumas. Vengiama šališkumo ir elgiamasi nešališkai, nepalaikant nei vienkovių nei kitokių nuomonių ar požiūrių (Bitinas ir kt., 2008).

Tyrimo ribotumas: tyrime aptariami tik šio darbo tiriamojo objekto - prierašumu grįstos tėvystės modelio taikymas dirbant su globoje esančiais vaikais, analizuojant tyrimo rezultatus neįtraukiama daugiau pavydžių yra atliekama tik su pristatomo tyrimo tema susiję aspektai. Toks tyrėjo pasirinkimas leidžia daryti tikslinio pobūdžio apibendrinimus.

Tyrimo organizavimas: Tyrimas buvo atliekamas X, Y, Z ir Q rajonų savivaldybių įstaigose, kuriose dirba socialiniai darbuotojai su globojamais (rūpinamais) vaikais, gavus specialistų sutikimus. Atsižvelgiant į socialinių darbuotojų užimtumą, buvo iš anksto susitartas laikas, kada bus atliekamas tyrimas. Interviu tyrimai buvo atliekami pasinaudojant interaktyviomis mokymosi priemonėmis, vaizdo skambučių pagalba. Tiriamieji informuoti ir paprašyti, kad šalia nebūtų pašalinių žmonių arba kitų trukdžių. Kiekvienas pokalbis su tiriamuoju vyko nuo 1 val. iki 1,5 val.

3.3. Tyrimo rezultatai

3.3.1. Sunkumai, su kuriais susiduria socialiniai darbuotojai, dirbantys su globoje esančiais vaikais

Pirmuoju klausimų bloku buvo siekiama išsiaiškinti specialistų profesinius sunkumus, dirbančių su globoje esančiais vaikais. Identifikuoti profesiniai sunkumai, gali leisti daryti prielaidas, prierašumu grįsto modelio efektyviu arba neefektyviu taikymu darbinėje veikloje, todėl pirmajame klausimų bloke buvo klausiama apie tėvų globos netekusiems vaikams teikiamą emocinę ir socialinę pagalbą, su kokiais konkrečiais sunkumais susiduria specialistais savo darbe, kaip įvardyti sunkumai siejasi su globojamo (rūpinamo) vaiko prierašumu, kaip atsiskleidžia vaiko saugus ir nesaugus prierašumas.

Emocinės ir socialinės pagalbos (vaiko ryšių užtikrinimo kontekste) teikimas globojamiems (rūpinamiems) vaikams. Tam, kad išsiaiškinti specialistams kylančius darbinius sunkumus, svarbu išanalizuoti turimas pagalbos teikimo priemonės ir galimybes. Tyrime dalyvavusių informantų buvo klausiama, kokią emocinę ir socialinę pagalbą (vaiko ryšių užtikrinimo kontekste) jie gali suteikti ir teikia globoje esantiems vaikams. Pagal gautus tyrimo rezultatus buvo išskirtos trys kategorijos ir aštuonios subkategorijos. Tyrimo dalyvių atsakymai sudarius kategorijų ir subkategorijų lentelę su patvirtinančiais teiginiais pateikti 1 lentelėje.

1 lentelė. *Globojamiems (rūpinamiems) vaikams pagalbos teikimo rūšys (ryšių užtikrinimo kontekste).*

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
<i>Emocinė pagalba</i>	Psichologo konsultacijos	R2: „ <i>Labiausiai jiems reikia psichologinės pagalbos, tokia pagalba teikiama, tačiau labai minimali.</i> “ R3: „ <i>Teikiamos psichologo, <...>konsultacijos prieš susitikimus ir po jų.</i> “ R4: „ <i><...>pasitelkia psichologo pagalbą.</i> “ R6: „ <i>Globos centro psichologo konsultacijos vaikams ir globėjams, kartais ir biologiniams tėvams<...></i> “
	Socialinio darbuotojo konsultacijos	R1: „ <i>Su vaikais yra bendraujama<...></i> “ R2: „ <i>Su vaiku yra nuolat palaikomas ryšys telefonu, žinutėmis ar socialinius tinklus. Karantino metu emocinė pagalba teikiama daugiausia nuotoliniu būdu<...></i> “ R3: „ <i>Teikiamos<...> socialinio darbuotojo konsultacijos prieš susitikimus ir po jų.</i> “ R4: „ <i><...>kalbasi su vaiku, siekdamas išsiaiškinti ko vaikais tikisi, ar (ne) nori bendrauti su biologine šeima, bando išsiaiškinti priežastis, kurios lemia vaiko nenorą bendrauti<...></i> “
	Psichiatro	R1: „ <i><...> psichiatro konsultacijos <...></i> “

	konsultacija	<p>R5: „Tenka dažnai kreiptis ir į psichikos centrą, panašaus pobūdžio įstaigos dėl jau turimų rimtesnių emocinių problemų <...>“</p> <p>R6: „Neretai globojamiems vaikams pastebimas ir didelis poreikis psichiatro pagalbos, kurią tenka dažnai organizuoti <...>“</p>
Socialinė pagalba	Užimtumo organizavimas	<p>R1: „Siūlome ir globėjams, kad padėtų pasiruošti susitikimams, padėtų sugalvoti kokia veikla vaikas su biologine šeima galėtų užsiimti, nors čia ir biologinių tėvų reikalas, bet juk visi suinteresuoti pasisekusių susitikimu.“</p> <p>R5: „Mano nuomone, viena iš sąlygų, ypatingai mažamečio vaiko ryšių palaikymui, yra ne tik dažni ir pastovūs, bet ir turiningi susitikimai.“</p> <p>R6: „Susitikimų su biologiniais tėvais ar artimaisiais metu, skiriame didelį dėmesį vaiko ir kitų susitikimo dalyvių veiklai, ką veiks su vaiku, kaip leis laiką, kokia forma<...>“</p>
	Susitikimų su artimaisiais organizavimas	<p>R1: „Susitikimų su biologiniais tėvais organizavimas<...>“</p> <p>R2: „Vienareikšmiškai organizuojame ir planuojame susitikimus globoje esančio vaiko ir jo tėvų ar kitų artimųjų<...>“</p> <p>R4: „<...>sudaro sąlygas vaikui palaikyti ryšį su broliais, seserimis, biologiniais tėvais, organizuoja susitikimus<...>“</p> <p>R5: „Viena iš mūsų funkcijų yra organizuoti susitikimus su vaiko biologine šeima<...>“</p>
	Vaiko atstovavimas	<p>R3: „Atstovaujame vaiko nuomonę atvejo vadybos posėdžiuose dėl ryšių su biologine šeima, kitais artimaisiais palaikymo vaikui tęsiant globą<...>“</p> <p>R4: „<...>dalyvauti ugdymo įstaigų, savivaldybėje organizuojamose vaiko gerovės komisijose, kuriose dažnai ir biologinė vaiko šeima ar kiti artimieji figūruoja<...>“</p> <p>R5: „Specialistams tenka dalyvauti ir teismo procesuose, kuriuose sprendžiasi vaiko ir biologinių tėvų bendravimas, išlaikymo teikimas, socialinis darbuotojas išsako nuomonę apie vaiko ir tėvų ryšių palaikymą<...>“</p>
	Bendradarbiavimas su kitais specialistais	<p>R5: „<...>aplamai susitikimų organizavimas yra tarpinstitucinio bendradarbiavimo dalis, nes čia svarbu kad bendrautų visi su vaiku ir jo biologine šeima dirbantys specialistai, ne tik mes.“</p> <p>R6: „Bendradarbiaujame su socialiniais darbuotojais, dirbančiais su vaiko biologine šeima, tai labai svarbu<...>“</p>
Teisinė pagalba	Vaiko atstovo pagal įstatymą teisių ir pareigų įgyvendinimas	<p>R3: „Nežinau kiek tai tiesiogiai siejasi su vaiko ryšių užtikrinimu, bet esame už kai kuriuos vaikus ir įstatymiškai atsakingi, todėl turime pareigą užtikrinti vaiko ryšius su artimaisiais, reglamentuotą įstatymu.“</p> <p>R5: „<...>vaiko įstatyminis atstovas esame<...>“</p> <p>R6: „<...> Globos centras įgyvendina vaiko, kurį globoja budintis globojas, įstatyminio atstovo teises.“</p>

Gauti tyrimo rezultatai leido išskirti tris pagrindines: emocinės pagalbos, socialinės pagalbos ir teisinės pagalbos kategorijas (vaiko ryšių užtikrinimo kontekste). Iš gautų kategorijų

išsiskyrė subkategorijos: psichologo konsultacijos, socialinio darbuotojo konsultacijos, psichiatro konsultacijos, užimtumo, susitikimų su artimaisiais organizavimas, vaiko atstovavimas, bendradarbiavimas su kitais specialistais, vaiko atstovo pagal įstatymą teisių ir pareigų įgyvendinimas.

Didžiausias emocinės pagalbos poreikis atsiskleidė psichologo ir socialinio darbuotojo konsultacijų, kiek retesnės, bet taip pat svarbios paminėti – psichiatro konsultacijos. Tyrimo dalyvis R6 išskiria, kad *„Nemažai pagalbos sulaukiama ir iš mokyklos bendruomenės, mokytojų, auklėtojų, ypatingai socialinio pedagogo, mokyklos psichologo (ar Psichologinės-pedagoginės tarnybos specialistų) konsultacijų, bet turiu paminėti, kad „toli gražu“ ne visos ugdymo įstaigos supranta tėvų globos netekusio vaiko poreikius, net gi girdime pašaipų dėl vaiko ir jo biologinių tėvų situacijos arba tėvų turimų problemų.“* Tai atskleidžia labai svarbius darbo, su globoje esančiais vaikais aspektus ir socialinio darbuotojo, kaip vaikai pagalbos organizatoriaus reikšmę, visose vaiko gyvenimo srityse, tarp jų ir vaiko ugdymosi aplinkoje.

Socialinė pagalba, vaiko ryšių palaikymo kontekste atsiskleidė per užimtumo, vaiko susitikimų su artimaisiais organizavimą, vaiko atstovavimą, bendradarbiavimą su kitais specialistais. Socialiniai darbuotojai yra vaiko atstovai, kurie tiesiogiai bendrauja su vaiku ir yra tarpininkai tarp globėjų ir vaiko biologinės šeimos, kitaip tariant, globojamo vaiko ar globėjų šeimos nuomonės atstovai. Svarbu pastebėti, kad užimtumo organizavimas, dirbant su globoje esančiais vaikais šioje tyrimo dalyje atsiskleidė kaip itin didelę reikšmę turintis procesas, nuo kurio priklauso globojamo (rūpinamo) vaiko ir jo biologinių tėvų ryšių stiprinimas susitikimų metu. Specialistai pastebi, kad *„sėkmingas susitikimas“* lemia ir tolimesnį vaiko norą susitikti, nes žino, kad jam bus įdomu. Tai patvirtina ir R5 tiriamasis: *„Jeigu tarp vaiko ir biologinių tėvų ryšys yra susilpnėjęs, tai labai svarbu, kad tėvai sugalvotų ir apgalvotų ką susitikimo su vaiku metu veiks, kaip sudomins, patrauks dėmesį, stiprins tarpusavio santykį<...>“*.

Atliekant tyrimą, dalis informantų išskyrė ir teisinės pagalbos organizavimą, kuri šioje tyrimo dalyje apima socialinio darbuotojo, kaip vaiko globėjo (vaikų kuriems globa nustatyta Globos centre) teisių ir pareigų atlikimą – tarp jų ir susitikimų su biologine vaiko šeima organizavimą bei užtikrinimą. Vaiko globėjo (rūpintojo) teisės įtvirtintos ir Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 3.271 str. 5 dalyje *„netrukdyti vaikui bendrauti su tėvais, jei tai nekenkia vaiko interesams“* ir 6 dalyje *„palaikyti ryšius su vaiko tėvais, informuoti vaiko tėvus ar artimuosius giminaičius, jeigu jie to pageidauja, apie vaiko vystymąsi, sveikatą, mokymąsi ir kitais svarbiais klausimais“*. Atkreiptinas dėmesys, kad šioje tyrimo dalyje, išryškėjęs teisinės pagalbos aspektas yra labai svarbus vaiko ryšių su biologine šeima formavimosi kontekste, nes jis įtvirtina vaiko identiteto išsaugojimo nuostatas, bei giminystės ryšio išlaikymą.

Remiantis gautais tyrimo rezultatais, darytina išvada, kad globoje esantiems vaikams emocinės ir socialinės pagalbos teikimas yra kompleksinis, neapsiribojantis tik vienos srities

(socialinio darbuotojo) pagalbos teikimu. Siekiant vaiko ryšių palaikymo, stiprinimo ir kūrimo su jo artimaisiais, biologiniais tėvais ar kitais suaugusiais asmenimis, būtinas įvairių įstaigų ir organizacijų, specialistų bendradarbiavimas, siekiant kuo efektyvesnio ir geriausio globojamo (rūpinamo) vaiko interesus bei poreikius atitinkančio ryšių užtikrinimo. Šių sąlygų sudarymas svarbus visose vaiko gyvenimo srityse: emociniu, socialiniu, teisiniu aspektais.

Dažniausios globojamiems (rūpinamiems) vaikams kylančios problemos. Išanalizavus specialistų, dirbančių su globoje esančiais vaikais teikiamos pagalbos vaikui galimybes ir kompleksiskumą, svarbu išsiaiškinti, su kokiomis dažniausiomis vaiko problemomis susiduria socialiniai darbuotojai, teikdami paslaugas be tėvų globos likusiems vaikams. Pagal gautus tyrimo rezultatus buvo išskirtos dvi kategorijos ir vienuolika subkategorijų. Tyrimo dalyvių atsakymai sudarius kategorijų ir subkategorijų lentelę su patvirtinančiais teiginiais pateikti 2 lentelėje.

2 lentelė. *Globojamų (rūpinamų) vaikų problematika.*

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
<i>Vidiniai veiksniai, susiję su vaiku</i>	Elgesio problemos	R1: „<...>įvairios elgesio problemos šeimoje.“ R2: „<...>dažnai tokie vaikai linkę į suicidinį elgesį, į agresiją, pasireiškia delinkventinis elgesys<...>pasireiškia elgesio ir emocijų problemos.“ R3: „<...>o dažniausios problemos yra dėl tam tikro netinkamo, nepageidaujamo vaiko elgesio, kuris kyla iš vidaus greičiausiai<...> R4: „<...>jiems būdingas emocinis nestabilumas, jie nesugeba valdyti savo emocijų, greitai susierzina, supyksta, tampa agresyvūs.“; „<...>globėjai<...>dažniausiai vardina problemas susijusias su globotinių agresyviu arba pasyviu, apatišku elgesiu<...>“ R6: „<...> kai į budinčios globotojos šeimą pateko du be tėvų globos likę vaikai, kurie labai stipriai skriaudė biologinius globėjos vaikus, mokė juos įvairių vaikams netinkamų elgesio dalykų, buvo sudėtinga situacija<...>“
	Ugdymosi sunkumai	R1: „Kyla mokymosi sunkumai<...>“ R2: „<...>dažnai kyla problemos su ugdymo įstaigomis<...>“ R4: „<...>globėjai<...>dažniausiai vardija problemas susijusias su <...> mokymosi sunkumais <...>“ R5: „<...> vaikai ateina iš šeimų, kuriose mokslai buvo užleisti, tėvai neskaito, nemotyvavo mokytis, tai labai atsiliepia vaiko mokymosi pasiekimams, dėl ko kyla nemažai sunkumų<...>bet pastebime ir mokyklos bendruomenės tam tikrus stereotipus, neigiamą nusistatymą šių vaikų atžvilgiu.“
	Tarpasmeniniai santykiai	R1: „<...>nesusikalbėjimas su globėjais<...>Kartais būna sunku vaikus prakalbinti, neatsiveria, reikia nemažai laiko,

		<p><i>kad rastum kontaktą.“</i></p> <p>R4: „<...>pasireiškia žemas savęs vertinimas, nesugebėjimas pasitikėti kitais žmonėmis, sutrikę santykiai su suaugusiaisiais ir bendraamžiais.“</p> <p>R5: „<...>teko dirbti ir su tokiu vaiku, kuris su jokia suaugusiu ar ir bendraamžiu žmogumi negalėjo rasti kontakto, o gali būti susibendrauja tik su socialiniu darbuotoju<...>“</p>
	Žema motyvacija	<p>R2: „<...>vidinis nenoras pasistengti dėl savęs<...>“</p> <p>R5: „<...>didelis motyvacijos trūkumas<...>“</p> <p>R6: „Globėjai susiduria su iššūkiu „užnorinti“ ir motyvuoti globotinį<...>“</p>
	Sveikatos sutrikimai	<p>R4: „<...>pasizymi prasta savikontrolė, dėmesio koncentracija, kai kuriems pasireiškia psichinės sveikatos ligos.“</p> <p>R5: „<...>praktikoje susiduriu su hiperaktyvumo sutrikimus turinčiais globojamais vaikais<...>“</p> <p>R6: „daug kuriems globojamiems vaikams yra diagnozuotas elgesio ir emocijų sutrikimas, vien dėl jų emocinio apleistumo<...>“</p>
<i>Išoriniai veiksniai, susiję su vaiko aplinka</i>	Neigiama vaiko patirtis	<p>R2: „visi globojami vaikai atkeliauja į globėjų šeimas su labai įvairiaspalve ir dažniausiai skaudžia patirtimi. Buvo patyrę fizinės bausmės, kitokį smurtą<...>“</p> <p>R4: „Globotinių biologinėje šeimoje patirta nepriežiūra, psichologinis, fizinis smurtas, seksualinė prievarta<...>“</p> <p>R5: „<...>bet stebina kokią baisią ir žiaurią patirtį vaikai atsineša iš biologinės šeimos, kaip tada jiems būna sunku gyventi ir prisitaikyti globėjų šeimoje<...>“</p>
	Vaiko įgūdžių stoka	<p>R2: „<...>jiems trūksta socialinių įgūdžių<...>“</p> <p>R3: „<...>dauguma globojamų vaikų turi didelių įgūdžių stoką: asmens higienos, elgesio, bendravimo ir pan.“</p> <p>R5: „<...>yra buvę tokių atvejų, kai vaikai nemokėjo tualetu vandens nuleisti arba įsijungti dušo, atsukti krano, būna nemoka stalo įrankiais naudotis, tačiau planšete moka visi.“</p> <p>R6: „<...>jie visi turi didžiulius įgūdžių trūkumus<...>“</p>
	Netinkamas globėjo parinkimas	<p>R1: „Daugiausia <...> globojami vaikai yra artimųjų giminaičių, močiūčių, todėl su šia globėjų grupe dirbti sunkiausia.“</p> <p>R2: „Dideli sunkumai kyla su prieš keletą ar keliolika metų paėmusiais globoti vaikus seneliais: didelis amžiaus skirtumas, pasenę pažiūros, noras anūkus užauginti idealiomis asmenybėmis, ko nepavyko padaryti auginant biologinius vaikus<...>“</p> <p>R4: „Dėl patirtų išgyvenimų, paauglystės laikotarpiu dažnai kyla sunkumų globėjams susikalbant su vaikais.“</p> <p>R5: „<...>ne visi globėjai sugeba tinkamai tenkinti vaiko poreikius<...>“</p>
	Globėjo nenoras priimti pagalbą	<p>R3: „<...>nenori priimti siūlomos pagalbos.“</p> <p>R5: „Būna atvejų, kai sudėlioji pagalbos planą vaikui, tačiau už jo vykdymą atsakingas globėjas, kuris ne visada atlieka viską, ko prašome<...>“</p>

		R6: „Kartais tenka daug kalbėti apie tą patį, siūlyti įvairią pagalbą, bet ne visada noriai priima<...>“
--	--	--

Iš gautų tyrimo rezultatų išsiskyrė 2 kategorijos: vidiniai veiksniai, susiję su vaiku ir išoriniai veiksniai, susiję su vaiko aplinka. Išsiskyrusios kategorijos ir problematika, kuri yra susijusi su vaiko vidiniais veiksniais atskleidė, kad pagrindinės kylančios problemos, galimos sieti su vaiko vidine būseną yra elgesio problemos, mokymosi sunkumai, tarpasmeniniai santykiai, žema motyvacija, sveikatos sutrikimai. Dažniausiai įvardijama atsiskleidusi problema yra susijusi su elgesiu, vaiko emocine sveikata.

Iš kategorijos išoriniai veiksniai, susiję su vaiku išsiskyrė socialinių įgūdžių stoka, netinkamo globėjo vaikui parinkimas, globėjo nenoras priimti pagalbą, globėjo bendradarbiavimo stoka, neigiama vaiko patirtis ir vaiko globos (rūpybos) sistemos spragos. Svarbu paminėti, kad išsiskyrusios problemos, glaudžiai koreliuoja viena su kita ir sudaro tam tikrą vaiko problematiką lemiančių išorinių veiksnių grandinę. Vaikas, kuris vaikystėje turi daugiausiai tik neigiamą patirtį arba turi jos labai daug, greičiausiai gali turėti ir tam tikrą įgūdžių stoką arba gali turėti tam tikrą suaugusiems būdingą patirtį, t. y. jo patirtis gali būti būdinga daugiau suaugusiam negu vaikui, kas sukelia vaiko emocijų disbalansą, palieka neišgyventus raidos etapus. Tiriamieji atskleidė ir kitą labai svarbų veiksnių – tai vaikui tinkamo globėjo parinkimo svarbą. Didžioji dalis tyrimo dalyvių įvardina, kad netinkamas globėjo parinkimas gali sukelti dar didesnius globojamo vaiko sunkumus. Informanto R1 nuomone: „*Močiutės sutikusios tapti vaikų globėjomis, dažnai neįvertina savo galimybių, turimų gebėjimų, sveikatos būklės, amžiaus, nori vaikus globoti jausdamos galimai pareigos, gailėsčio jausmus, kurie neleidžia įvertinti prisiimamos atsakomybės.*“ R2 tyrimo dalyvis taip pat paantrina. Atkreiptinas dėmesys, kad (Valstybinės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos direktoriaus įsakymu patvirtintose Globėjų (rūpintojų) ir tėvių paieškos, rengimo, atrankos, konsultavimo ir pagalbos jiems paslaugų teikimo rekomendacijose, 2019), artimųjų giminaičių GIMK programos mokymai, kurie duoda pagrindą vaiko globai bei turimų gebėjimų pastiprinimui yra rekomenduojami, kitaip tariant neprivalomi. Pastebėtina, kad netinkamas globėjo parinkimas galimai sąlygoja ir atsiradusį nenorą priimti pagalbą, kaip reglamentuoja GIMK programa – tai vienas iš privalomų turėti gebėjimų – atvirumas, pagalbos priėmimas, iškylančių problemų sprendimas.

Apibendrinus dažniausias globojamiems (rūpinamiems) vaikams kylančias problemas, galima daryti išvadą, kad vaiko problematika susijusi su dviem itin reikšmingais aspektais - vidinių vaiko veiksnių priežastingumu, bei išorinių, susijusių su vaiko aplinka. Svarbu atkreipti dėmesį, kad didžioji dalis išorinių veiksnių yra susijusi su vaiko globos procesu, ugdymosi bei auklėjimo sėkme globėjų (rūpintojų) šeimoje, kuri gali sukurti prierašų santykį su vaiku, tačiau parinkus netinkamą

globėją vaikui, ši sąlyga gali būti ne tik kad nepasiekta, tačiau globojamam (rūpinamam) vaikui sukelti dar didesnę žalą, išbalansuoti globėjų šeimos mikroklimatą.

Globojamo (rūpinamo) vaiko problemų sąsaja su prieraišumu. Išanalizavus tėvų globos netekusių vaikų teikiamos pagalbos galimybes ir globojamų (rūpinamų) vaikų problematiką, svarbu išsiaiškinti kylančių problemų sąsają su vaiko prieraišumu. Trečiuoju klausimu tyrimo dalyvių buvo prašoma pateikti savo įžvalgas, kaip jų įvardyta problematika siejasi su tėvų globos netekusio vaiko prieraišumu. Gauti tyrimo rezultatai suskirstyti į dvi kategorijas ir šešias subkategorijas. Tyrimo dalyvių atsakymai sudarius subkategorijų lentelę su patvirtinančiais teiginiais pateikti 3 lentelėje.

3 lentelė. *Globojamo (rūpinamo) vaiko problematikos ir prieraišumo sąsajos.*

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Nesaugus prieraišumas	Sutrikę emociniai ryšiai	R1: „ <i>Vaikas biologinėje šeimoje negavęs pakankamai dėmesio, meilės, rūpesčio, šilumos, todėl globos procese kyla daug sunkumų.</i> “ R2: „ <i>Vaikai nemoka išreikšti meilės, jausmų, nemoka gražiai elgtis, jie būna kaip laukinukai, nežino, ką reiškia prisiglausti apsikabinti. Jie nemoka rūpintis nei savimi, nei kitais.</i> “ R4: „ <i><...>pasireiškia elgesio problemos: vaikai būna nepaklusnūs, jų elgesys prieštaraujantis ir įžūlus, jie linkę meluoti, dažnai kyla bendravimo su bendraamžiais sunkumai.</i> “ R5: „ <i>Vaikas nemoka atpažinti jausmų, nesupranta kada įskaudina kitą asmenį, pavyzdžiui globėjus, jų biologinius vaikus.</i> “ R6: „ <i><...>pavydi, būna ir pikti, meluoja, turi didelį dėmesio poreikį, gali būti be galo jautrūs.</i> “
	Nepažįstamų žmonių artumas	R2: „ <i>Dažniausiai vaikai nebijo svetimų žmonių, nebijo visokių tarnybų, jie draugauja su svetimais, nepažįstamais suaugusiais <...>bėga iš namų, iš globėjų, ieško prieglobsčio kitur, pas kitus asocialius žmones, merginos pasiduoda įtakai vyresnių vyrų.</i> “ R3: „ <i>Pasitaiko atvejų, kai vaikai vos pirmą kartą sutikę žmogų su juo bendrauja artimai, kaip su savu<...>. Nuvežtas vaikas į naują globėjų šeimą, nuo pirmų akimirų jaučiasi tarsi būtų atvykęs į močiutės ar gerų draugų šeimą.</i> “ R6: „ <i>Yra buvęs ne vienas praktikoje pavyzdys, kai vaikas augęs biologinėje šeimoje, gana noriai buvo perkeltas į globėjų šeimą<...></i> “
	Žema savivertė	R1: „ <i><...>savivertė žema<...></i> “ R2: „ <i>Vaikai neturi susikūrę „aš“ vaizdo, jie neišglostyti, neišmyluoti, neišsūpuoti, neišmylėti, jų savivertė būna žema.</i> “ R5: „ <i>Toks vaikas dažniausiai turi žemą savivertę, negali</i>

		<i>savęs vertinti aukštai, kai duodame vaikams atlikti įvairius metodus, labai tą matome.“</i>
	Nepasitikėjimas savimi ir aplinka	R2: „Nesaugūs vaikai būna nerimastingi, depresiški, nepasitiki aplinka.“ R3: „<...>arba užsidaro ir visai nekalba.“ R4: „<...>dažniausiai nėra linkę užmegzti kontakto su jį supančia aplinka, suaugusiais, mažiau pasitiki kitais žmonėmis, todėl jie yra labiau įtarūs, daugiau nerimauja, jie būna apatiški, baikštūs, verksmingi arba perdėtai nenuoširdžiai meilūs.“ R5: „<...>gali atrodyti, kad vaikas yra visiškai apatiškas viskam, lyg sąstingyje, užslėpęs emocijas<...>“ R6: „<...>tokiam vaikui būdingas nepasitikėjimas savimi, nenoras imtis naujų užduočių, vengimas kontakto<...>“
	Biologinių tėvų šalinimasis	R4: „<...>būna stebimės,<...>vaikas nenoriai bėga į glėbį savo tėvams.“ R5: „<...>gali nenorėti bendrauti su biologiniais tėvais, susitikimų metu būna skiria dėmesį globėjui, pažįstamiems specialistams, negu biologiniams tėvams.“
<i>Saugus prieraišumas</i>	Vaiko poreikius atitinkanti globėjų šeima	R1: „Globėjas nuo globos pradžios turi formuoti saugumo ir prieraišumo jausmą, stengtis atpažinti vaiko jausmus ir padėti vaikui atpažinti jausmus taip pat.“ R3: „Vaikas pajutęs saugumo jausmą naujoje šeimoje, gali pradėti kurti tokį santykį<...>“ R5: „Globėjų šeimoje vaikas gali sukurti saugų santykį, tačiau pats globėjas ir jo šeima turėtų būti labai psichologiškai stiprūs, paruošti tokiems išbandymams<...>“ R6: „<...>paskui tai tampa globėjo pareiga, bet daug kas to ir nepakelia, priklauso ir nuo vaiko pažeistumo, amžiaus, raidos<...>“

Iš lentelėje išskirtų kategorijų išsiskyrė dvi: nesaugaus ir saugaus prieraišumo formavimasis. Nesaugaus prieraišumo formavimosi sąlygos buvo išskirtos šios: sutrikę emociniai ryšiai, nepažįstamų žmonių artumas, žema savivertė, nepasitikėjimas savimi ir aplinka, biologinių tėvų šalinimasis. Tyrimo dalyviai akcentavo sutrikusius emocinius ryšius, kurie ryškiausiai atsiskleidžia globojamo (rūpinamo) vaiko elgesyje: būdingas pyktis, melavimas, negeba atpažinti jausmų, yra be galo jautrūs, gali būti itin įžūlus, turėti nuolatinį dėmesio deficitą. Kaip atskleidė mokslinės literatūros analizė, vaiko elgesį, ypatingai emocijų valdymą, emocinį stabilumą, gebėjimą reikšti ir atpažinti emocijas, lemia ir vaiko saugaus prieraišumo susiformavimas vaikystėje, kuris daro poveikį ir vaiko savivertei, pasitikėjimui savimi, aplinka, neleidžia aklaui pasitikėti nepažįstamais žmonėmis, noriai bendrauja, susitikimų metu bėga į glėbį biologiniams tėvams. Kaip teigia Barkauskienė ir Zacharevičienė (2019), prieraišumo santykiai yra labai svarbūs, nes jie lemia streso reguliacijos strategijas, o šios yra svarbios emocijų sutrikimų raidai ir išlikimui. Taigi, vaiko patirtas stresas, įtempti gyvenimiški įvykiai, įvairios konfliktinės situacijos, nemalonūs patyrimai, grubus elgesys su

vaiku ankstyvoje vaikystėje – visi šie veiksniai susiję su galimai atsiradusiomis emocinėmis problemomis.

Tyrimo dalyviai išskyrė vieną pagrindinę saugaus prieraišumo formavimosi sąlygą – vaiko poreikius atitinkanti globėjų šeima. Ši išskirta subkategorija patvirtina mokslinėje literatūroje analizuotą vaiko prieraišumo „pamato“ formuotoją – globėją, kuris turėtų būti parenkamas konkrečiam vaikui, pagal jo individualius poreikius, visada būti prieinamas, jautrus vaiko poreikiams ir bendradarbiaujantis su vaiku.

3.3.2. Darbo su globėjais (rūpintojais) ir biologiniais tėvais probleminiai aspektai

Išanalizavus globoje esantiems vaikams pagalbos teikimo galimybes, globojamų (rūpinamų) vaikų problematiką ir kylančių sunkumų sąsajas su vaiko prieraišumo santykių formavimusi. Svarbu išnagrinėti socialinių darbuotojų darbo su globėjais (rūpintojais) ir biologiniais tėvais probleminius aspektus. Svarbu pažymėti, kad mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad vaiko prieraišumo formavimuisi tiesioginę įtaką turi jį supantys suaugusieji – vaiko biologiniai tėvai, globėjų (rūpintojų) šeima, todėl labai svarbu išnagrinėti šių vaiko ugdytojų vaidmenį praktikoje.

Pagalbos (vaiko ryšių palaikymo ir formavimo kontekste) teikimas globėjų (rūpintojų) šeimoms. Tam, kad išanalizuoti darbo su globėjais (rūpintojais) ir biologiniais tėvais probleminius aspektus, tyrime dalyvavusių informantų buvo klausama, kokia pagalba (vaiko ryšių palaikymo ir formavimo kontekste) yra teikiama globojančioms (rūpinančioms) šeimoms. Pagal gautus tyrimo rezultatus buvo išskirtos dvi kategorijos ir devynios subkategorijos. Tyrimo dalyvių atsakymai sudarius kategorijų ir subkategorijų lentelę su patvirtinančiais teiginiais pateikti 4 lentelėje.

4 lentelė. *Globėjams (rūpintojams) teikiamos pagalbos (ryšių palaikymo ir formavimo kontekste) rūšys.*

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Konsultacinė pagalba	Tarnybos atestuoto asmens konsultacijos (TAA)	R1: „<...> konsultuojasi su GIMK specialistais, kurie turi labai gerą darbo metodiką <...>“ R2: „Konsultuojasi jeigu reikia ir nukreipiame į Tarnybos atestuotus asmenis <...>“ R5: „Tarnybos atestuotų asmenų konsultacijos<...>“ R6: „Būna, kad ypatingai naujiems globėjams, tam tikra tema pritrūksta informacijos, tai mūsų GIMK'ai visada noriai pakonsultuoja, seminarą aktualia tema praveda <...>“
	Psichologo konsultacijos	R1: „Labai didelis poreikis yra psichologinės pagalbos, kurią teikia globos ir įvaikinimo srityje specializuotas psichologas, veda užsiėmimus, konsultuoja individualiai.“

		<p>R4: „Globos centre nuolat teikiama psichologo pagalba<...>“</p> <p>R5: „<...>jeigu nėra galimybės pasikonsultuoti su psichologu Globos centre, tada kreipiamės į rajone teikiamą nemokamą psichologinę pagalbą,<...>“</p> <p>R6: „Globos centro psichologo konsultacijos vaikams ir globėjams, kartais ir biologiniams tėvams<...>“</p>
	Socialinio darbuotojo konsultacijos	<p>R2: „Nuolat bendraujame ir teikiame konsultacijas, su kai kuriais globėjais tenka ir kelis kartus per dieną pabendrauti<...>“</p> <p>R3: „Socialinis darbuotojas, globos koordinatorius konsultuoja<...>“</p> <p>R4: „Teikiamos<...> socialinio darbuotojo konsultacijos<...>“</p> <p>R5: „<...>ir būna iškyla nemažai klausimų, kuriais jie žino, kad gali kreiptis visada į mus ir sulaukti pagalbos, pasikonsultuoti<...>“</p>
	Savivaldybės specialistų konsultacija	<p>R5: „<...>ir su savivaldybėje dirbančiais specialistais konsultuojasi,<...>“</p> <p>R6: „<...>kartais savivaldybė pakonsultuoja<...>“</p>
Kita socialinė pagalba	Šeimos atstovavimas	<p>R1: „Dalyvaujame atvejo vadybos posėdžiuose, specialistų komanda, kartu ir mes, priimame įvairius sprendimus, išsakome ir atstovaujame globėjų šeimos nuomonę<...>“</p> <p>R3: „<...>tenka dalyvauti atvejo vadybos posėdžiuose<...>“</p> <p>R4: „<...>atvejo vadybos posėdžiai, savivaldybės vaiko gerovės komisijose, ugdymo įstaigos vaiko gerovės komisijose.“</p> <p>R5: „<...>reikia ir savivaldybės specialistams įrodinėti tam tikrus dalykus, atstovauti šeimą, nes ten kartais supratimo ne visada randi<...>“</p>
	Paslaugų nukreipimas	<p>R1: „Pavyzdžiui, jeigu mes negalime suteikti tam tikros pagalbos, nukreipiame šeimą kur reikia, pasidomime, renkame informaciją apie kitų įstaigų specialistus, kuriuos galėtume rekomenduoti<...>“</p> <p>R3: „<...>psichologo neturime dirbančio Centre, todėl nukreipiame į kitą įstaigą<...>“</p> <p>R4: „<...>dažniausios problemos kylančios būna susiję su vaikų elgesiu, kai nebepajėgia suprasti kas vyksta su vaiku, kreipiame visur, kur reikia, nes kartais patys nebeturime galimybių padėti.“</p>
	Kompetencijų kėlimas	<p>R3: „<...>noriai lanko įvairius mokymus, bet ne visi globėjai<...>“</p> <p>R2: „<...>nemažai jie ir mokymų praeina visokių<...>“</p> <p>R5: „Ištisus metus organizuojame savipagalbos grupes, psichologines paskaitas aktualiomis temomis, jeigu reikia ir yra poreikis organizuojame ir kitus mokymus<...>“</p> <p>R6: „Reguliarus ir pastovus žinių apie globojamą vaiką rinkimas, domėjimasis vaiko situacija, bandymas suprasti ką apsigyvenęs jų šeimoje vaikas jaučia</p>
	Intensyvios pagalbos teikimas	<p>R2: „Kai šeimą ištinka didesnis sunkumai, ar krizinė situacija, teikiame intensyvią pagalbą<...>“</p>

		R4 „<...>intensyvios pagalbos teikimas<...>“ R6: „Pagalba kriziniu atveju, kitaip tariant intensyvi pagalba, kai reikia aktyvesnio įsikišimo į šeimą<...>“
	Pagalbos šeimai plano sudarymas (IPP)	R1 <...>IPP sudarome<...>“ R3: „<...>pagalbos plano šeimai sudarymas<...>“ R6: „Pildome nemažai su šeima susijusios dokumentacijos, tvarkome bylas, bet svarbu paminėti individualų pagalbos šeimai planą, kurio teikimą koordinuojame taip pat mes<...>“
	Atokvėpio organizavimas	R1: „Turėtume teikti atokvėpio paslaugas, bet norinčių dar nebuvo<...>“ R2: „Labai svarbios yra atokvėpio paslaugos, bet kiek žinau, jos nėra labai “populiarios“<...>“ R4: „<...>dar viena mūsų teikiama/siūloma paslauga tai atokvėpis globėjui<...>“

Iš gautų tyrimų rezultatų išsiskyrė dvi kategorijos – konsultacinės ir kitos socialinės pagalbos poreikis. Tyrimo dalyviai išreiškė Tarnybos atestuotų asmenų, psichologo, socialinio darbuotojo konsultacijų poreikį, dalis informantų išskyrė savivaldybės specialistų teikiamas konsultacijas. Svarbu pažymėti, kad tiriamieji išskyrė Tarnybos atestuotus asmenis ir savivaldybės specialistus, kurie neteikia globojamiems vaikams konsultacijų, skirtingai negu globėjams (rūpintojams). Atkreiptinas dėmesys, kad globėjai baigę GIMK programos mokymus (Globėjų (rūpintojų), budinčių globotojų, tėvių, bendruomeninių vaikų globos namų darbuotojų mokymo ir konsultavimo programa GIMK, 2018), užmezga ryšius su Tarnybos atestuotais asmenimis, noriai su jais konsultuojasi ir po mokymų, apsigyvenus vaikui šeimoje, todėl darytina prielaida, kad socialiniai darbuotojai ir Globos centruose dirbantys Tarnybos atestuoti asmenys, vykdančys globėjų parengimą turi būti aktyviai bendradarbiaujantys, tarpusavyje besidalinantys su asmeniu susijusia informacija, kiek tai reikalinga darbo funkcijoms užtikrinti.

Iš kategorijos „kita socialinė pagalba“ išsiskyrė šeimos atstovavimo, paslaugų nukreipimo, kompetencijų kėlimo, intensyvios pagalbos teikimo, pagalbos šeimai plano (IPP) sudarymo, atokvėpio organizavimo subkategorijos. Pastebėtina, kad tyrimo dalyviai išskyrė daug ir įvairių paslaugų, kurias teikia Globos centrai arba organizuoja teikimą. Išnagrinėjus teisinį Globos centrų reglamentavimą, bei remiantis šioje tyrimo dalyje gautais rezultatais, darytina prielaida, kad Globos centrų veiklos sritys apima daugiau globėjo (rūpintojo) stiprinimą ir palaikymą.

Svarbu pastebėti, kad Globos centrų paslaugų organizavimas yra kompleksinis, prieinamas, tikslingas, susidedantis iš pagalbos globėjui (rūpintojui) bei globojamam (rūpinamam) vaikui, tačiau analizuojant tėvų globos netekusio vaiko prierašumo palaikymą ir formavimą, susitikimų su biologine šeima užtikrinimą, nėra skiriamas pakankamas dėmesys. 2018 m. sausio 19 d. Globos centro veiklos ir vaiko budinčio globotojo vykdomos priežiūros organizavimo ir kokybės priežiūros tvarkos apraše, patvirtintame Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro

įsakymu Nr. A1-28, ryšių su biologine šeima palaikymas nėra apibrėžtas, nėra aišku kaip šis itin svarbus globojamam vaikui procesas turėtų būti organizuojamas, koordinuojamas, kaip ir kas numato rizikas, užtikrina vaiko paruošimą susitikimams, kas dalyvauja susitikimuose, stebi ar protokoluoja, analizuoja biologinių tėvų elgesį, ypatingai laikinoje globoje, kurios tikslas vaikui grįžti atgal į šeimą. Manytina, kad praktikoje susitikimai su biologine vaiko šeima gali būti organizuojami neefektyviai ir nereguliariai.

Problemos, su kuriomis susiduria specialistai, teikdami pagalbą globėjų (rūpintojų) šeimoms. Siekiant išsiaiškinti specialistų darbo sunkumus, svarbu išanalizuoti, su kokiomis problemomis dažniausiai susiduria socialiniai darbuotojai, teikiantys pagalbą globėjų (rūpintojų). Penktuoju tyrimo klausimu išsiskyrė dvi kategorijos ir aštuonios subkategorijos. Tyrimo dalyvių atsakymai sudarius kategorijų ir subkategorijų lentelę su patvirtinančiais teiginiais pateikti 5 lentelėje.

5 lentelė. *Paslaugų globėjams (rūpintojams) teikimo problematika.*

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Su globėju susiję veiksniai	Neišsipildę lūkesčiai	R1: „<...>tikisi iš vaiko per daug arba ir iš savęs<...>“ R3: „Dalis globėjų svajoja apie vaiką, kurį susikuria savo vaizduotėje, tačiau realybė kartais nuvilia<...>“ R4: „<...>ne visada nauji būsimi globėjai įsivaizduoja ką reiškia svetimo vaiko globa ir meilė<...>“ R6: „Yra Globos centre buvęs ne vienas atvejis, kai nebuvo suteikta galimybė globoti, buvo tikrai daug įtampos, žmonės įsitikinę kad gali, nors specialistas mato kitaip.“
	Bendradarbiavimo stoka	R1: „<...>vengia dalyvauti įvairiuose mokymuose skirtuose globėjams<...>“ R3: „Pasitaiko atvejų ir dažnai, kai vaiko problemos yra slepiamos, pavyzdžiui, paauglio tam tikri pastovūs negrįžimai namo yra dangstomi.“ R4: „<...>ne visais pagalbos būdais kuriuos ir turime nori pasinaudoti, nors labai raginame ir skatiname, organizuojame įvairias veiklas globėjams, savitarpio pagalbos grupes, neformalius pasibuvimus, šventes.“
	Gebėjimų tenkinti vaiko poreikius trūkumas	R2: „<...>pavyzdžiui supratimo tam tikrais vaiko poreikių klausimais, t. y. negebėjimas nuskaityti vaiko jausmų, nuotaikų, kylančio pykčio, netekčių ir pan.“ R3: „Daug sunkumų kyla kai globėjas jau daug metų globoja, tačiau pradėjus dirbti pamačiau, kad jam trūksta gebėjimų, kurių jis pats galimai neįgavo savo vaikystėje ir kurių negalės duoti globojamam vaikui, kai nustatyta globa bet netinkamai parinktas globėjas<...>“ R5: „<...>jaučiamas nenoras įsigilinti į vaiko situaciją, paanalizuoti elgesį, taikyti tam tikrus drausminimo metodus<...>“

		R6: „Nemaža dalis globojančių šeimų pačios susiduria su sunkumais, kuriuose globotiniai tampa dar didesne našta, ypatingai paauglystės laikotarpiu, kai sunku rasti tarpusavio ryšį, tačiau vaiko elgesys tampa nebepakeliamas<...>“
	Globojamam vaikui kylančios problemos šeimoje	R5: „Dar ką matau, vaiko elgesio problemos kartais kyla dėl globėjo kaltės, taip galima įvardyti, nes globėjo netinkamas elgesys, tiesiogiai atsiliepia vaiko elgesiui.“ R2: „<...>globėjų šeima ir dėl jų nesupratimo, vaikai maištauja, jaučiasi nesuprasti, o kartais niekas negalime ir iš specialistų suprasti ką vaikas išgyvena ir kaip jam tinkamai ir kuo greičiau padėti.“
Su globėju nesusiję veiksniai	Visuomenės stereotipai	R1: „Daug sunkumų sukelia vis dar visuomenėje sklandantys įvairūs mitai apie vaikus, todėl tenka globojančiai šeimai ir vaikui patirti nemalonių situacijų, atstūmimą, „nurašymą“<...>“ R4: „<...>patys artimiausi žmonės, tėvai, sakė kam Jums papildomų problemų su tais vaikais, net gi sakė, kad jeigu vaikai atsiras šeimoje atsisakys bendrauti<...>“ R6: „<...>kartais prarandami ir draugai, bičiuliai, vien dėl to fakto, kad šeima globoja<...>“
	Globojamo vaiko elgesio problemos (iš vaiko patirties)	R2: „<...>vaiko elgesio sunkumai, kurie kyla iš jo praeities išgyvenimų<...>“ R5: „<...>kai vaikas ypatingai buvo apleistas biologinėje šeimoje, atvykęs į globėjų šeimą tokiems vaikams kyla daug sunkumų, pasipriešinimo, pykčio protrūkių, adaptacija būna sunki<...>“
	Globos ir rūpybos sistemos spragos	R3: „<...>O Globos centras dažnai negali suteikti pagalbos, nes jeigu reikia tokios, kuri yra tikslinga konkrečiam vaikui<...>savivaldybė neskiria finansavimo tokiai pagalbai, neturi lėšų<...>“ R5: „<...>tai pagalbos paslaugų trūkumas. Atrodo lyg ir įstaigų, teikiančių reikiamas paslaugas yra, bet <...>trūksta specialistų jautresnio reagavimo į vaiką ir jo problemas.“
	Savivaldos spragos	R1: „Su savivaldybe žmonės išsako problemas susikalbėjimo nėra.“ R4: „Yra ir institucijų problemos, savivaldybės.“ R6: „<...>dar viena mano manymu žmonių požiūrio problema, tai kitų įstaigų, kaip savivaldybės požiūris į globėjų šeimas, labiausiai apie tas neigiama nuomonė kurios skambina ir nori bendrauti, bet yra nusistatymas kažkoks iškart, ne viena šeima tai išsakė<...>“

Atlikus informantų pateiktų atsakymų apie globėjams (rūpintojams) teikiamų paslaugų problematiką, išsiskyrė dvi kategorijos ir problemų sritys: viena susijusi su pačiu globėju, kita - nesusijusi su globėju. Išsiskyrė kategorijos „veiksniai susiję su globėju“ ir „veiksniai nesusiję su globėju“. Iš išskirtų kategorijų buvo sudarytos devynios subkategorijos. Iš kategorijos veiksniai susiję su globėju sudarytos keturios subkategorijos: neišsipildę globėjų lūkesčiai, globėjų bendradarbiavimo

stoka, gebėjimų tenkinti vaiko poreikius stoka, globojamam vaikui kylančių problemų šeimoje grupės. Išsiskyrusi subkategorija „neišsipildę lūkesčiai“ atskleidžia ir kitą galimą problematiką – netinkamą globėjų parengimą, neišgrynintą lūkestį ir motyvaciją GIMK mokymų metu (Globėjų (rūpintojų), budinčių globotojų, tėvių, bendruomeninių vaikų globos namų darbuotojų mokymo ir konsultavimo programa GIMK, 2018). Atkreiptinas dėmesys, kad globėjų gebėjimų trūkumas yra susijęs su negebėjimu tenkinti vaiko poreikių, dėl ko kyla su vaiku įvairių jo netinkamo elgesio situacijų, vaiko noro „ištrūkti“ iš globėjo šeimos, pasipriešinimo, nesutarimo. Globėjas turi būti bendradarbiaujantis, tai rašoma ir GIMK programos mokymuose, o to svarbą patvirtina ir specialistai, kurie globėjų (rūpintojų) šeimų bendradarbiavimo stoką išskiria kaip vieną iš esamų problemų. Pastebėtina tai, kad veiksniai susiję su globėju sąlygoti požiūrio ir nuostatų kontekste.

Pastebėtina, kad prie kategorijos veiksnių, nesusijusių su globėju – išsiskyrė taip pat keturios subkategorijos: visuomenės stereotipai, globojamo vaiko elgesio sunkumai (iš vaiko patirties), globos ir rūpybos sistemos, savivaldos spragos. Viena iš išskirtų subkategorijų susijusi su visuomenės stereotipais, vis dar kuriamais įvairiais mitais apie globojamus vaikus, apie jų kaip asmenybių skirstymą, kartais ir kaip suaugusiam keliamus standartus, informantas R6 įvardina, kad „<...>reikia ieškoti priežasčių, padėti vaikui, nepulti mesti iš mokyklos, mokyklos bendruomenė visada nori, kad vaikai elgtųsi kaip suaugę, turiu omenyje sėdėti pamokose tyliai, koridoriuose nebėgioti, nerėkauti, ir dar daug dalykų, bet nesupranta, kad jie dar yra vaikai, kad jie negali būti ramūs.“ Kaip teigia autorės Pietarienė ir Baronienė (2017), visuomenėje egzistuoja daug mitų apie globojamus vaikus ir globą „visi globojami vaikai turi sutrikimų“, „globojamas vaikas yra grėsmingas“, „globojamas vaikas „atneša“ pinigų“, šiuos mitus palaiko žmonių galvoje vyraujantis skirstymas į gerą ir blogą, teisingą ir neteisingą globojami vaikai matomi vienaip, visi kiti vaikai – vėl kitaip. Autorės pažymi, kad tokie vaikai nepasitiki savimi, nes augo kartu su nepastoviu, nenusipėjimu, nemylinčiu ir nesirūpinančiu asmeniu, todėl nebuvo išugdytas ir pasitikėjimo savimi jausmas. Tokia vaiko patirtis yra ir jo vidinis įsitikinimas, kad jis gimė būti nemylimas ir to nenusipelnė. Pastebėtina, kad vaikas, kuris išgyvena tokius jausmus, juos dažniausiai atspindi savo elgesyje ir tuomet kyla pasipriešinimo noras prieš globėjus, daiktų niokojimas, melavimas, nesikalbėjimas (Pietaitė, Baronienė, 2017).

Svarbu pastebėti, kad tyrime dalyvavę specialistai interviu metu išskiria vaikų, patenkančių į globos procesą apleistumą ir pažeistumą. Nagrinėtas atvejo vadybos procesas atskleidžia tam tikras spragas, kuris ne visada atitinka geriausias vaiko (ir globojamo) interesus, pats atvejo vadybos procesas yra per ilgas, kurio pasekmė vaiko situacijos neaiškumas, užsitęsusi laikinoji globa. Vertinant proceso prieš vaikui patenkant į globėjų šeimą užsitęsimą, galimos daryti prielaidos, kad užsitęsę procesai daro žalą vaiko asmenybės vystymuisi ir neigiamai patirčiai.

Atliktos teorijos analizė atskleidė tam tikras globos ir rūpybos sistemos problemas: paslaugų, Globos centro galių stoką. Darytina išvada, kad naujų struktūrų steigimas, ne visada išsprendžia sisteminės viso globos ir rūpybos proceso spragas savivaldybių lygiu.

Sąlygos, sudaromos globojamo vaiko ryšių palaikymui su biologiniais tėvais ir artimaisiais. Išanalizavus teikiamą pagalbą globėjams ir kylančius sunkumus, svarbu išanalizuoti sąlygas ir jų sudarymo ypatumus, būtinus biologiniams tėvams ir vaiko ryšių užtikrinimui palaikyti. Išanalizavus gautus šeštojo interviu tyrimo klausimo atsakymus, išsiskyrė penkios subkategorijos. Tyrimo dalyvių atsakymai sudarius subkategorijų lentelę su patvirtinančiais teiginiais pateikti 6 lentelėje.

6 lentelė. *Globojamų (rūpinamų) vaikų ir biologinių tėvų bendravimo būdai.*

Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Gyvi susitikimai	R1: „<...>yra organizuojami susitikimai: susitariame kur jie vyks ar Globos centre ar lauke (jeigu geras oras) ar žaidimų kambaryje ar kitoje sutartoje vaikui tinkamoje aplinkoje.“ R2: „<...>jei tik tėvai pareiškia norą, visuomet organizuojami susitikimai, pasimatymai su vaikais, dažnai netgi tenka derintis daugiau prie tėvų norų, pageidavimų, reikalavimų.<...>mažesni su tėvais susitinka globos centre, ar lauke, mieste,“ R3: „Tėvai turi galimybę susitikti su vaikais globos centro patalpose.“ R4: „Globojami vaikai turi galimybę kontaktuoti su tėvais ne tik susitikimų metu, <...>taip pat su vaikais susitinka neformaliose aplinkose: parkuose, žaidimų kambaryuose.“ R5: „Pagrindas yra susitikimai įvairiose aplinkose, čia Globos centre sudarome sąlygas<...>“
Telefoniniai skambučiai	R1: „Taip pat tėvai, žinant globėjams gali skambinti vaikams, bendrauti<...>“ R2: „Didesni vaikai su tėvais gali bendrauti nuolat telefonu<...>“ R4: „Globojami vaikai turi galimybę kontaktuoti <...> naudojantis telekomunikacijomis (internetu, telefonu)<...>“ R6: „Dabar kai covid‘as bendrauja daugiau telefonu, <...>“
Socialiniai tinklai	R1: „Paaugliai su tėvais bendrauja per socialinius tinklus.“ R2: „Didesni vaikai su tėvais gali bendrauti nuolat <...> per socialinius tinklus<...>“ R3: „Bendrauja vyresni vaikai per „Messengerį“, Facebook‘ą.“ R6: „Dabar kai covid‘as bendrauja daugiau<...>internetu<...>“
Virtualūs susitikimai	R4: „Bendrauja vaizdo skambučiais jeigu tik tėvai turi galimybę<...>“ R5: „Dabar tėvai su vaikais kol karantinas bendrauja vaizdo ryšio priemonėmis<...>“
Susitikimai globėjų namuose	R5: „<...>būna kiti globėjai leidžia susitikti ir pabūti jų namuose, artimiau susipažįsta su globojamo vaiko šeima, bet mes specialistai to nerekomenduojame.“

Atlikus sąlygų, sudaromų biologiniams tėvams palaikyti ryšius su savo globoje esančiais vaikais tyrimo dalį buvo nustatyta, kad sudaromos penkios galimybių grupės palaikyti ryšius vaikams su tėvais, penkios subkategorijos: gyvi susitikimai, telefoniniai skambučiai, socialiniai tinklai, virtualūs susitikimai, susitikimai globėjų namuose. Atliekant interviu tyrimą, specialistų pokalbiuose buvo jaučiamas nusivylimas, kuris paaiškėjo yra dėl pačių biologinių tėvų noro trūkumo, reto skambinimo, domėjimosi savo vaikais, susitikimų neiniciovimo. Atlikta baigiamojo darbo tyrimo teorijos analizė atskleidė, kad prierašumo formavimuisi svarbi sąlyga saugaus ryšio mezgimas, kuris efektyviausias tiesioginio vaiko ir globėjo akių kontaktas, prisilietimai (Ainsworth ir kt., 1978). Darytina išvada, kad prierašumo formavimuisi, nuotolinio ryšio bendravimo priemonės nėra tinkamos, tačiau kaip alternatyva esant pandemijos sąlygoms šalyje. Čia svarbus Globos centro ir šeimos socialinių darbuotojų, atvejo vadybininkų bendradarbiavimas sudarant biologinių tėvų ryšių sudarymo galimybes kuo labiau atitinkančias globojamo vaiko interesus ir poreikius, bei skatinant prierašumo formavimo ir palaikymo sritį.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad vienas informantas pažymėjo, kad kartais globėjai sudaro galimybes susitikti savo namuose, kas parodo užmegztų artimų ryšių santykį, kuris yra vaikui naudingas, tačiau gali būti žalingas globėjo šeimai dėl privatumo pažeidimo. Tyrimo dalyvis R4 pažymi, kad: „<...>*organizuojame, ne tik susitikimus su biologiniais tėvais, bet ir su broliais ir seserimis, nes daugumai vaikų atskyrimas nuo brolių, seserų reiškia vieną svarbiausių ir prasmingiausių santykių praradimą, o sudarytos sąlygas broliams ir seserims bendrauti, jiems suteikia emocinės paramos<...>*“. Svarbu atkreipti dėmesį, kad vaiko ryšių stiprinimui, prierašumo formavimuisi esant globoje svarbi sąlyga yra tolimesnių santykių ir su kitais artimaisiais palaikymas, ypatingai broliais ir seserimis. Globos centro specialistai teigia, kad susitikimus organizuoja dar dažniau su broliais ir seserimis, negu su biologiniais tėvais, dažniausiai vaikams esant ir nuolatinėje globoje. Specialistai skatina globėjų šeimas palaikyti ryšius su globotinių broliais ir seserimis, jų ryšių palaikymo užtikrinimas yra labai svarbus, tai patvirtina ir tyrimo dalyvis R6: „<...>*labai nori bendrauti ir palaikyti ryšius su broliais ir seserimis, mes su globėjais šia tema daug diskutuojame, padedame suorganizuoti susitikimus su broliais ir seserimis, kuriuos dažnai globoja kita globėjų šeima.*“

Atlikus šią tyrimo dalį svarbu atkreipti dėmesį ir į globėjo (rūpintojo) vaidmens svarbumą susitikimų su globotinių biologiniais tėvais sąlygų sudarymą. Viena iš globėjo pareigų (remiantis 2018 m. sausio 19 d. Globos centro veiklos ir vaiko budinčio globotojo vykdomos priežiūros organizavimo ir kokybės priežiūros tvarkos aprašu patvirtinimu įsakymu Nr. A1-28) yra paruošti globojamą (rūpinamą) vaiką su biologinių tėvų šeima ar kitais artimaisiais, sudaryti sąlygas susitikimo sėkmingumui, sklandumui, informuoti vaiką, jeigu virtualus pokalbis paruošti vietą kur

vaikas ramiai galėtų pasikalbėti su jam svarbiais asmenimis, pašalinti vaiką blaškančias detales. Susitikimo organizavimo sąlygas globėjas (rūpintojas) aptaria su Globos centro specialistais.

Problemos, su kuriomis susiduria specialistai, organizuodami biologinių tėvų ir globoje esančių vaikų susitikimus, ryšių palaikymą. Išanalizavus sąlygas, kurios sudaromos biologinių tėvų ir jų globoje esančių vaikų susitikimams, svarbu nustatyti, kokios dažniausios problemos kyla specialistams, organizuojant biologinių tėvų ir globojamų (rūpinamų) vaikų susitikimus. Septintuoju tyrimo klausimu išsiskyrė keturios kategorijos ir trylika subkategorijų. Tyrimo dalyvių atsakymai sudarius kategorijų ir subkategorijų lentelę su patvirtinančiais teiginiais pateikti 7 lentelėje.

7 lentelė. *Globojamo vaiko ryšių užtikrinimo problematika.*

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Su biologiniais tėvais susiję veiksniai	Tėvų atsakomybės stoka	R1: „ <i>Dažniausiai biologiniai tėvai pradeda nesilaikyti susitarimo, atsiranda įvairių priežasčių dėl ko jie negali susitikti: sugenda mašina, eina pas gydytojus.</i> “ R4: „ <i>Dažnai būna, jog patys tėvai neatvyksta susitikti su vaikais<...></i> “ R5: „ <i><...>tai biologinių tėvų atsakomybės nebuvimas, nesilaikymas susitikimų susitarimų, paskutinę minutę susitikimų atšaukimas.</i> “
	Įgūdžių stoka	R2: „ <i>Nuolat trūksta fizinio kontakto tarp tėvų ir vaikų, fizinio artumo, nuolat, kad tėvai vaikus pakalbintų, paglostytų, tėvai vaikų poreikių net nežino, tėvai mažai reaguoja į vaikus, jausmus, elgesį, gerus darbus, pasiekimus.</i> “ R3: „ <i><...>šiems tėvams įgūdžių kai kuriems labai trūksta, <...>,tie susitikimai būna atstumiantys vaiką<...></i> “ R5: „ <i><...>nesugalvojimas ką susitikimų metu su vaiku veikti, nemokėjimas megzti pokalbio, įgūdžių stoka bendraujant su vaiku<...></i> “
	Nenoras palaikyti tolimesnius ryšius	R2: „ <i>Patys skaudžiausi atvejai, kai biologiniai tėvai patys dėl priklausomybių nenori palaikyti ryšių, nes nuolat girtauja, neatsiliepia telefonu, vaikai skambina, nori pabendrauti<...></i> “ R3: „ <i><...>pasitaiko atvejų, kad patys tėvai nėra suinteresuoti bendrauti su vaikais<...></i> “ R4: „ <i><...>nenorą bendrauti su vaikais, įtakoja jų pačių pasyvumas ir iniciatyvos stoka, netinkamas gyvenimo būdas, priklausomybės, sveikatos problemos.</i> “
	Pažadų nesilaikymas	R1: „ <i>Taip pat biologiniai tėvai per susitikimus daug žada vaikams: kad jie netrukus grįš į šeimą, važiuos, keliaus, susiras darbą, gydysis nuo priklausomybių.</i> “ R3: „ <i><...>žarsto nuolatinius pažadus<...></i> “
	Galimybių neturėjimas	R3: „ <i>Susitikimams trukdo dideli atstumai (yra globėjų nuo globos centro nutolusių iki 40 km.), sunku būna</i>

		<p>suderinti laiką<...>“</p> <p>R5: „<...>ypatingai jeigu didelis atstumas, tėvai ne visada turi galimybes atvažiuoti<...>“</p>
Su globėjų šeima susiję veiksniai	Neigiamas požiūris apie vaiko biologinę šeimą	<p>R1: „Turim tokių globų, kai jaučiame, kad globėja (savo dukros vaiko) neigiamai nusistačiusi prieš vaiko mamą savo dukrą<...>“</p> <p>R2: „<...>iš globėjo pusės visko būna, jeigu buvo kokių nors tarpusavio konfliktų, yra nusistatymas prieš tėvus<...>“</p> <p>R6: „<...>tuo pačiu girdime šalia to ir netinkamus žodžius apie biologinę vaiko šeimą<...>; Globėjas turi nusistatymą biologinių tėvų atžvilgiu<...>“</p>
	Vaiko neparengimas susitikimui	<p>R4: „Kartais ir globėjo įdirbio trūksta, reikia daug dirbti, kad vaikas emociškai grįžtų į pradinę būseną.“</p> <p>R6: „Globėjai ne visada parengia vaiką susitikimams tinkamai, nes negali parengti dėl turimų nuostatų biologinių tėvų atžvilgiu arba nemano, kad tai yra vaikui svarbus dalykas<...>“</p>
	Vaiko „savinimasis“	<p>R1: „<...>nenori kalbėti apie susitikimų organizavimą, iškart atsako už vaiką paklausus ar norėtų susitikti<...>“</p> <p>R6: „O toks savęs atidavimas priveda ir prie to, kad nori nenori tai tampa tavo vaiku, todėl dar sunkiau kai kišasi kiti asmenys<...>“</p>
Su vaiku susiję veiksniai	Vaiko nenoras bendrauti	<p>R3: „Dar buvo atvejų kai pats vaikas atsisako bendrauti nors ir globėjai skatina ir specialistai dirba, bet vaikas jeigu jau suprantantis ir vyresnis, pasitaiko kad atsisako<...>“</p> <p>R4: „Kartais globotiniai vengia susitikti su biologiniais tėvais, nerodo noro su jais bendrauti, nes pyksta arba bėga nuo skausmingos praeities.“</p> <p>R5: „Yra buvę, kad vaikas pats nenori susitikti, kalbinama visaip, bet jis nenulipa nuo globėjo rankų, plyšta širdis matant, bet tai irgi parodo prieraišumo nebuvimą<...>“</p> <p>R6: „<...>kai vaikas nori labiau pas globėją, negu bendrauti su biologiniais tėvais<...>“</p>
	Vaiko emociniai išgyvenimai	<p>R4: „Globėjai yra sakę,<...>globėjams tenka pasikalbėti su vaiku apie jų jausmus ir reakcijas, vaikai labai išgyvena, reikia jiems skirti labai daug laiko, kad nuviltas vaikas, negalvotų, kad tėvams jis nereikalingas, nemylimas.“</p> <p>R6: „<...>dalis globėjų įvardina susitikimų žalą vaikui ir jo emocinius išgyvenimus po susitikimų<...>“</p>
	Vaiko amžius	<p>R5: „Gali susitikimams daryti įtaką vaiko amžius, jeigu vaikas labai mažas, bendravimas telefonu nėra įmanomas, o susitikimai sunkiau derinami<...>“</p> <p>R6: „<...>bendravimo su mažo amžiaus vaikais užtikrinimas, kai vaiko prieraišumas ir ryšys labai greitai kinta<...>“</p>
Su institucijų veikla susiję veiksniai	Tarpinstitucinio bendradarbiavimo spragos	<p>R1: „Būna atvejų, kai susitikimas neįvyksta sklandžiai dėl specialistų nesusikalbėjimo, nes kas ir kaip turi organizuoti susitikimus, juose dalyvauti, nėra aišku.“</p>

		R5: „<...>bendradarbiavimo galėtų būti ir daugiau, tokia paslauga išvis turėtų būti nemokama<...>“
	Funkcijų dubliavimasis	R4: „Susiduriame neslėpsiu ir su bendradarbiavimo su šeimos socialiniais darbuotojais problema, kurie šią susitikimų organizavimo funkciją „numeta“ Globos centrui, o paskui nežino kaip dirbti su tėvais<...>“ R5: „Kartais jaučiu, kad ir pasimetame su kitomis įstaigomis kas ką turi padaryti arba ką turėjo padaryti bet nepadare.“

Atlikus globojamo (rūpinamo) vaiko ryšių problematikos tyrimo dalį, išsiskyrė keturios kategorijos: ryšių palaikymo sunkumai susiję su biologiniais tėvais, susiję su globėjų šeima, pačiu globojamu (rūpinamu) vaiku ir veiksniai susiję su institucijų veikla.

Pirma kategorija: Ryšių palaikymo sunkumai, susiję su globojamo (rūpinamo) vaiko biologine šeima. Iš šios kategorijos išsiskyrė penkios subkategorijos, dvi iš jų – tėvų atsakomybės ir įgūdžių stoka. Specialistai teigia, kad biologiniai tėvai nesilaiko nusimatytų susitikimo taisyklių ir susitarimų, neatvyksta į susitikimus, jeigu atvyksta, susitikimų metu neatliepia vaiko poreikių, elgiasi šaltai, negeba užsiimti su vaiku, jo sudominti. Taip pat tiriamieji nurodė, kad vienos skaudžiausių praktikoje situacijų, kai vaikas nori palaikyti ryšius, tačiau patys tėvai nerodo iniciatyvos, kai vaikas skambina neatsiliepia. Taip pat išsiskyrė subkategorija „pažadų nesilaikymas“, kuri yra itin svarbi vaikams, kuri vis viliasi ir laukiasi kada galės grįžti atgal į biologinę šeimą, nes jis yra įpratęs gyventojė toje aplinkoje ir kultūroje. Dar viena išskiriama problema yra biologinių tėvų galimybių neturėjimas dėl sunkios materialinės padėties, kaip paaiškėjo, ne visada institucijos užtikrina transporto paslaugą šeimoms.

Antra kategorija. Ryšių palaikymo sunkumai, susiję su globėjų šeima. Iš šios kategorijos išsiskyrė trys subkategorijos: neigiamas požiūris į vaiko biologinę šeimą, vaiko neparengimas susitikimui ir vaiko „savinimasis“. Apie vaiko ir jo globėjų ar kitų artimųjų darnų, šiltą, palaikantį ir saugų tarpusavio santykį plačiai aptarė autorės Breidokienė ir Ignatovičienė (2015), kurios įvardino vaiko globėjų ir jo biologinių tėvų tarpusavio gero santykio svarbą vaiko tolimesniam globos procesui. Tyrimo dalyviai savo praktikoje išskyrė matomą globėjo globojamo vaiko savinimąsi ir tuo pačiu sukeltą tam tikrus vaiko bendravimo su biologine šeima barjerus. Socialiniai darbuotojai teigia aktyviai dirbantys bendravimo su biologine vaiko šeima ryšių palaikymo tema, jos svarba ir požiūrio, nuomonės keitimo klausimu. Atkreiptinas dėmesys, kad vienas iš GIMK programos būtinų globėjui užtikrinti gebėjimų yra „vaiko ryšių su jo biologine šeima užtikrinimas“ (Globėjų (rūpintojų), budinčių globotojų, tėvių, bendruomeninių vaikų globos namų darbuotojų mokymo ir konsultavimo programa GIMK, 2018). Vaiko parengimas susitikimui su šeima, kaip teigia Giedrimas ir kt. (2013) yra globėjo atsakomybė, kuris turi vaikui leisti suprasti, kad gali jam išsakyti savo jausmus, mintis ir visada bus

išklaustas. Globėjas turi suprasti, kad susitikimai su biologiniais tėvais būtini, net gi jeigu jie kelia ir neigiamų emocijų vaikui.

Trečia kategorija. Ryšių palaikymo sunkumai, susiję su globojamu (rūpinamu) vaiku. Iš šios kategorijos išsiskyrė trys subkategorijos: vaiko nenoras bendrauti, vaiko emociniai išgyvenimai ir vaiko amžius. Išanalizavus teorinę prierašumą dalį, atkreiptinas dėmesys, kad vaiko nenoras bendrauti gali būti tiesioginė pasekmė nesaugaus prierašumo susiformavimui, kai vaiko ryšiai su biologine šeima yra sutrikę, galimai vaikas nejaučia artimų ar ilgesingų jausmų šeimos nariams, jo pasitikėjimas suaugusiais galimai yra žemas. Globėjai išsako, kad vaikai po susitikimų emociškai labai išgyvena, tai paveikia jų savivertę ir savijautą, iš to pasėkoje kyla vaiko elgesio sunkumai. Tyrimo dalyviai išskiria, kad mažamečiams vaikams, atskyrimas nuo tėvų ir susitikimų organizavimas yra vienas sudėtingiausių, kai vaikas negali sukcentruoti dėmesio prie telefono, o gyvų susitikimų itin dažnas darymas nėra įmanomas dėl biologinių tėvų galimybių stokos, tolumo tarpusavio atstumo. Mažamečiams vaikams prierašumo formavimasis yra labiausiai svarbus, kai vaikas nesupranta kas yra tas pagrindinis suaugusysis, kuris juo rūpinasi, atsiranda prierašumu grįstos tėvystės modelio taikymo problemos.

Ketvirta kategorija. Ryšių palaikymo sunkumai, susiję su institucijų veikla. Iš šios kategorijos išsiskyrė dvi subkategorijos, kurios koreliuoja tarpusavyje: pirma tarpinstitucinio bendradarbiavimo spragos ir antra – funkcijų dubliavimasis. Dalis specialistų įvardina tarpinstitucinio bendradarbiavimo trūkumą, kuris lemia tinkamų ir sėkmingų susitikimų užtikrinimą. Funkcijų dubliavimasis yra vienas iš trikdžių, kuris sukelia globojamo vaiko susitikimų su biologine šeima problemas ir spragas.

Apibendrinus galime teigti, kad pagrindiniai veiksniai, lemiantys specialistų patiriamus sunkumus organizuojant globojamų (rūpinamų) vaikų susitikimus su biologine šeima yra susiję su biologine vaiko šeima, globėjų šeima, pačiu globojamu (rūpinamu) vaiku, institucijų veikla. Pagrindinės iš to kylančios problemos yra biologinių tėvų atsakomybės, įgūdžių, galimybių ir motyvacijos palaikyti ryšius su vaiku stoka, vaiko nenoras, jo emociniai išgyvenimai ir amžius, tarpinstitucinis bendradarbiavimas ir funkcijų neišsigryninimas.

3.3.3. Vaiko globos komandos (biologinė šeima, globėjų šeima, socialinis darbuotojas (pagalbos specialistas) bendradarbiavimo galimybės

Trečiuoju tyrimo bloku buvo siekiama išsiaiškinti vaiko globos komandos bendradarbiavimo galimybes, kurios turi didelę svarbą vaiko susitikimų su biologine šeima organizavimui, koordinavimui, vaiko prierašumo palaikymui ir prierašumu grįstos tėvystės modelio taikymui praktikoje. Taikant minimą modelį svarbu visų komandos grandžių indėlis ir darbas –

biologinės šeimos, globėjų šeimos, socialinio darbuotojo (pagalbos specialisto). Komandos efektyvaus veikimo procesas schemiškai pavaizduotas autorės sudarytame 5 paveikslėlyje. Pastebėtina, kad privalu išskirti ir socialinį darbuotoją, kuris dirba su globojamo vaiko šeima ir kuris taip pat yra vienas iš svarbiausių specialistų siekiant prierašumu grįstos tėvystės modelio taikymo globoje esantiems vaikams. Tai patvirtina ir tyrimo dalyvis R4: „*Socialinis darbuotojas yra tarsi tarpininkas, kuris padeda susikalbėti tėvams ir globėjams. Jis teikia informaciją tėvams, jiems rūpimais klausimais apie vaikus, tokią pat informaciją ir globėjams apie įvykusius pokyčius biologinių tėvų gyvenime<...>*“.

6 pav. Globojamo vaiko prierašumu palaikymo bendradarbiavimo komanda.

Šaltinis: darbo autorės sudaryta schema, 2021.

Vaiko globos komandos bendradarbiavimo trūkumai. Norint išanalizuoti prierašumu grįstos tėvystės modelio taikymo ir bendradarbiavimo komandos sąsajas, svarbu išanalizuoti vaiko globos komandos (žr. 5 pav.) bendradarbiavimo trūkumus. Iš gautų tyrimo rezultatų buvo išskirtos trys kategorijos ir devynios subkategorijos. Tyrimo dalyvių atsakymai sudarius kategorijų ir subkategorijų lentelę su patvirtinančiais teiginiais pateikti 8 lentelėje.

8 lentelė. *Vaiko globos komandos bendradarbiavimo trūkumai.*

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Biologinės šeimos aspektu	Motyvacijos stoka	R2: „ <i>Biologiniai tėvai nerodo iniciatyvos, čia didelė problema<...></i> “ R3: „ <i><...>nemotyvuoti biologinės šeimos nariai.</i> “

		<p>R4: „<...>tėvai nemotyvuoti bendrauti su vaikais<...>“</p> <p>R5: „<...>didžiausias trūkumas yra jų noro parodymas, susitikimo su vaiku inicijavimas, susitikimo planavimas<...>“</p>
	Susitarimų nesilaikymas	<p>R2: „<...>jie nesilaiko susitikimo sąlygų, neateina, dingsta.“</p> <p>R5: „<...>jau minėjau anksčiau nėra laikymosi susitarimų ir taisyklių.“</p> <p>R6: „<...>pažada, bet nesudalyvauja susitikime, nebeatsiliepia, priežastis įvardina, iškart supranti, kad jos nėra nuoširdžios, jauti išsisukinėjimą.“</p>
	Nekonstruktyvios kritikos išsakymas	<p>R5: „<...>biologiniai tėvai yra linkę nuolat kritikuoti globėjus dėl vaiko priežiūros, kartais provokuoja konfliktą, nepagarbiai bendrauja su globėju.“</p> <p>R4: „<...>jie linkę globėjus kaltinti jog, atėmė vaikus iš jų, o dabar juos netinkamai prižiūri, maitina, neretai biologiniai tėvai būna nusiteikia prieš juos agresyviai, demonstruoja priešišumą.“</p>
	Institucijų kaltinimas	<p>R4: „Specialistus kaltina, dėl vaikų paėmimo iš šeimos, nesudaromų tinkamų bendravimo su vaikais sąlygų tėvams<...>“</p> <p>R6: „Jeigu kyla kokių nors bendradarbiavimo problemų, tai jos daugiausiai susiję su biologinių tėvų situacija: jaučiamas didelis nepasitenkinimas, nusivylimas viskuo, kaltinimas globėjų, žinoma nepasitenkinimas ir Globos centro darbu.“</p>
Globėjų šeimos aspektu	Atvirumo stoka	<p>R2: „Globėjų šeimos ne visada nori būti tokios atviros, kokios skatiname, kad būtų<...>“</p> <p>R4: „Dėl tos priežasties jie tampa vis uždaresni, mažiau noriai priima į vizitus šeimos namuose.“</p>
	Vengimo dalyvauti stoka	<p>R5: „<...>kartais yra vengiama susitikimo, sakant kad turi daug įvairių reikalų dėl vaiko, būna sunku suderinti susitikimą, lyg būtų vengimas<...>“</p> <p>R6: „<...>įvairiais būdais bandome motyvuoti, skatinti dalyvavimą, bet čia dar ir sakyčiau mūsų lietuvių tautos bruožas, ypač provincijose, kur išvis žmonės uždari labai, tos pačios globėjos močiutės.“</p>
	Didelis užimtumas	<p>R5: „<...>būna reikia pasistengti paderinti susitikimo laiką.“</p> <p>R6: „Budinčius globotojus, globojančius du ir daugiau vaikų labai sunku prisikviesti, nes jeigu dar yra dirbantys, tai tikrai prisiderinti sunku dėl susitikimų, renginių, mokymų, reikia ir paspausti šioje vietoje, kad būtina.“</p>
Socialinio darbuotojo aspektu	Specialistų tarpusavio nepasitikėjimas	<p>R1: „Bendradarbiaujant ne visada prieinama prie bendros nuomonės<...>“</p> <p>R5: „<...>pastebiu kitų įstaigų specialistų nuomonių apie globojamą vaiką ne visiškai tinkamą supratimą<...>. Buvo per visą darbo patirtį įvykių, kai turėjome savivaldybėje susirinkusiai komisijai įrodinėti ir buvome tarsi kaltinami, kodėl neduodame vienai iš mūsų rajono šeimų globoti vaiko, nors jie neatitiko reikalavimų, gavo</p>

		<i>neigiamą vertinimą.“ R6: „<...>kiti kolegos, vaiko gerovės srityje dirbantys specialistai, kartais klausai ir stebiesi požiūriu, nuomonės dažnai išsiskiria, reikia įrodinėti<...>“</i>
	Komandinio darbo stoka	<i>R2: „Dažnai globos koordinatorius vienas viską turi daryti.“ R4: „<...>tikrai trūksta kartais to bendro darbo, nes pasijauti kartais, kad esi vienas lauke karys už vaiką.“ R6: „Socialinis šeimos darbuotojas turėtų labiau įsitraukti, vaidinti svarbesnį vaidmenį, tačiau praktikoje to trūksta.“</i>

Apibendrinus gautus tyrimo rezultatus, išsiskyrė trys kategorijos: bendradarbiavimo trūkumai biologinės šeimos, globėjų šeimos ir socialinio darbuotojo aspektais. Iš gautų kategorijų, buvo išskirtos devynios subkategorijos. Iš kategorijos bendradarbiavimo trūkumai „biologinių tėvų aspektu“ išsiskyrė keturios subkategorijos: motyvacijos stoka, susitarimų nesilaikymas, nekonstruktyvios kritikos išsakymas, institucijų kaltinimas. Iš kategorijos bendradarbiavimo trūkumai „globėjų šeimų aspektu“ išsiskyrė trys subkategorijos: atvirumo, vengimo dalyvauti stoka ir didelis užimtumas. Iš kategorijos bendradarbiavimo trūkumai „socialinio darbuotojo aspektu“ išsiskyrė dvi subkategorijos: specialistų tarpusavio nepasitikėjimas, komandinio darbo stoka. Teorinėje darbo dalyje buvo atskleista bendradarbiavimo svarba, kuriant ir palaikant saugų prierašumą. Giedrimas ir kt. (2013) savo tyrimuose prierašumo tema bendradarbiavimą išskiria kaip būtiną ir vieną iš 5 sąlygų formuojant saugų prierašumą. Svarbu atkreipti dėmesį, kad bendradarbiavimo trūkumams pašalinti yra labai svarbus ne tik vaiko globos komandos tarpusavio bendradarbiavimas, tačiau ir bendradarbiavimas su kitais specialistais ar institucijomis. Vaiko biologiniai tėvai nėra linę, bendradarbiauti, stokoja atsakomybės ir motyvacijos daryti pokyčius, todėl labai svarbus socialinio darbuotojo dirbančio su globoje esančiais vaikais ir socialinio darbuotojo dirbančio su vaiko biologine šeima tarpusavio atviras ir palaikantis santykis, bendrų darbo planų ir gairių nusimatymas. Bendradarbiavimo trūkumai „globėjų šeimos aspektu“ gali būti sietini su ankstesne tyrimo dalimi. Paslaugų globėjams (rūpintojams) teikimo problematikoje taip pat išsiskyrė globėjo šeimos bendradarbiavimo problema. Ši problematika sietina su globėjais, vaiko artimaisiais giminaičiais, kuriems GIMK programos mokymai nėra privalomi, nes kaip jau minėta ankstesnėse tyrimo dalyse, dalyvavimas minimuose mokymuose, ugdo ir sustiprina globėjo (rūpintojo) bendradarbiavimo gebėjimus. Analizuojant bendradarbiavimo trūkumus socialinio darbuotojo aspektu, išsiskyrė specialistų tarpusavio nepasitikėjimo ir komandinio darbo stoka. Informantas R6 išsakė poziciją: „Globos centrai yra nauja struktūra, dirba nauji, dažnai patirties neturintys specialistai, sistema dar tik kuriasi ir dar nėra efektyviai veikianti, todėl vien dėl šių priežasčių, galbūt ir dar kitų, jaučiasi iš savivaldybės kolegų, kitų kolegų turinčių patirtį nepasitikėjimas mūsų priimamais sprendimais,

išsakoma nuomone.“ Dėl pasitikėjimo stokos paraleliai kyla ir komandinio darbo problemos. Svarbu pastebėti, kad tyrimo dalyje, kurioje buvo analizuojama globojamo vaiko ryšių užtikrinimo problematika, taip pat buvo išskirtina specialistų bendradarbiavimo problematika, bei vaiko biologinės šeimos socialinio darbuotojo vaidmens trūkumas, organizuojant globojamo vaiko ryšių užtikrinimą, kuris taikant prierašumu grįstos tėvystės modelį su globoje esančiais vaikais yra labai svarbus.

Darytina išvada, kad pagrindinės globojamo (rūpinamo) vaiko bendradarbiavimo globos komandos spragos yra vaiko biologinės šeimos motyvacijos ir atsakomybės laikantis susitikimų susitarimų stoka, globėjų šeimos didesnio atvirumo ir dalyvavimo stoka, bei išanalizavus bendradarbiavimo trūkumus socialinio darbuotojo aspektu, atsiskleidė specialistų nepasitikėjimo vieni kitais ir komandinio darbo spragos.

Bendradarbiavimo spragų poveikis prierašumu grįstos tėvystės modelio taikymui praktikoje. Išanalizavus vaiko globos komandos bendradarbiavimo trūkumus, svarbu išsiaiškinti, kaip nustatyti trūkumai koreliuoja su prierašumu grįstos tėvystės modelio taikymu praktikoje, todėl devintuoju tyrimo klausimu buvo siekiama išsiaiškinti, kaip įvardytos bendradarbiavimo spragos trukdo taikyti prierašumu grįstos tėvystės modelį, dirbant su globoje esančiais vaikais. Iš gautų tyrimo rezultatų buvo išskirtos keturios subkategorijos. Tyrimo dalyvių atsakymai sudarius subkategorijų lentelę su patvirtinančiais teiginiais pateikti 9 lentelėje.

9 lentelė. *Bendradarbiavimo spragų keliami trikdžiai prierašumu grįstos tėvystės modelio taikymui.*

Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Vaiko ryšių palaikymo neužtikrinimo rizika	R1: „<...>būna ir neįvyksta susitikimas vien dėl nesusikalbėjimo.“ R3: „<...>visiems tarpusavyje sudėtinga susiderinti, gali tokiu atveju kilti grėsmė ir vaiko ryšių palaikymui su biologiniais tėvais.“ R5: „<...>juk ryšių užtikrinimas ir yra prierašumo pagrindas, šio modelio taikymo svarbiausias akcentas, kuris negali nutrūkti ar būti kitaip neužtikrinamas vien dėl specialistų nekompetencijos ar nebendravimo<...>“ R6: „<...>galų gale nebendradarbiausime, gali išvis susitikimai nevykti<...>“
Vaiko laikinosios globos statuso užsitęsimas	R2: „<...>daugiausia atsiliepia biologiniams tėvams, galbūt jie daugiau imtų stengtis, kažką daryti, kad vaikai tikrai grįžtų ir daugiau neatsidurtų globoje.“ R3: „<...>tai ir gali būti problema vaiko grįžimui atgal į šeimą<...>“ R4: „<...>jei vaikai negalės nuolat palaikyti ryšių su biologiniais tėvais, negalės su jais užmegzti prierašių santykių, o atitolinus ryšius, jeigu tokie buvo, toks vaikas gali pereiti į nuolatinės globos statusą<...>“ R6: „Jeigu nebus bendradarbiavimo, tai apsunkins vaiko grįžimą į šeimą, gali tęstis ilgiau laikinoji globa negu planuota, bet ir dirbame taip, kad laikinoji globa tęstųsi kuo trumpiau, tai daro labai didelę įtaką vaiko

	<i>ryšiams ir prierašumui.“</i>
Svarbių sprendimų nepriėmimas	R1: „ <i>Nesusikalbėjimas trukdo priimti bendrus sprendimus<...>“</i> R4: „ <i><...>visą procesą stabdo nesusikalbėjimas ir negebėjimas <...> priimti bendrų sprendimų<...>“</i> R6: „ <i><...>žinoma strigs ir svarbių sprendimų dėl vaiko ryšių palaikymo priėmimas<...>“</i>
Žala vaiko emocinei savijautai	R5: „ <i><...>bendrai to bendradarbiavimo trūkumas gali kelti žalą vaikui<...>“</i> R3: „ <i><...>globotinis gali patirti emocines traumas jeigu nebus bendradarbiavimo plano arba jeigu biologiniai tėvai sugalvos pasiimti vaiką susitikimo metu namo<...>“</i> R6: „ <i><...>su biologiniais tėvais daugiausiai darbo reikia ir bendradarbiavimo didesnis poreikis atsiranda, kad vaikas nepatirtų streso, nesusidarytų nenumatyta situacija<...>“</i>

Atlikus devintojo interviu tyrimo dalies analizę buvo išskirtos keturios subkategorijos. Išskirtinos subkategorijos apibūdina bendradarbiavimo spragų keliamus trikdžius specialistams, kurie dirbdami su globoje esančiais vaikais taiko prierašumu grįstos tėvystės modelį. Tyrimo dalyviai išskyrė vaiko ryšių palaikymo neužtikrinimo riziką, vaiko laikinosios globos statuso užsitęsimą, svarbių sprendimų dėl esamų bendradarbiavimo spragų nepriėmimą, galimą žalą vaiko emocinei savijautai. Tiriamieji didžiausią dėmesį atkreipia į prierašumu grįstos tėvystės modelio taikymui, kaip vieną iš svarbiausių aspektų, tai vaiko, esančio globoje, ryšių palaikymo su biologiniais tėvais ir artimaisiais užtikrinimą, kas yra prierašumo formavimosi ir tęstinumo pagrindas. Didžioji dalis tyrimo dalyvių pažymi, kad dėl bendradarbiavimo trūkumo, galimas laikinosios globos užsitęsimas, kuris gali sukelti vaiko prierašumo formavimo (-si) sunkumus. Kaip teigia R6 tyrimo dalyvis: „*Laikinoji vaiko globa negali tęstis ilgiau negu vienerius metus, išimtiniais atvejais su vaiko teisių skyriaus siūlymu, atvejo vadybos proceso metu, laikinoji globa gali būti pratęsiama iki pusantrų metų, ką matau praktikoje, tai beveik visada terminas yra pratęsiamas, nes tėvai nespėja išspręsti savo problemų, o jeigu dar alkoholio problema, tai užsikoduoja kelis mėnesius nevartoja alkoholio, būna palūžta, jau vaikus norima grąžinti, tačiau vėl pradeda vartoti svaigalus, manau negalima taip ilgai tęsti laikinosios globos, o jeigu dar kūdikis globojamas, tai jam pusantrų metų augus globėjų šeimoje grįžti į biologinių tėvų šeimą yra faktiškai kaip naujas vaiko iš šeimos paėmimas, tik jau globėjų šeimos, nes toks laiko tarpas kūdikiui yra per ilgas būti atskirtam, per stipriai ryšiai susiformuoja su globėju.“* Tyrimo dalyviai, įvardina svarbią problemą – tai per ilgas atvejo vadybos laikotarpis (taip pat ir laikinosios globos laikotarpio užsitęsimas), per kurį biologiniai tėvai turi keisti savo gyvenimo būdą, kad vaikas grįžtų atgal į šeimą, didžiausią dėmesį atkreipiant į kūdikių laikinosios globos laikotarpį, vertinant per prierašumo ryšių kūrimo ir palaikymo prizmę.

Vaiko globos komandos bendradarbiavimo nauda. Išanalizavus vaiko globos komandos bendradarbiavimo trūkumus, bei šių trūkumų sukeltus trikdžius prierašumu grįstos tėvystės

modelio taikymui, svarbu išanalizuoti vaiko globos komandos (biologinės šeimos, globėjų šeimos, socialinio darbuotojo (pagalbos specialisto) gaunamą naudą iš efektyvaus ir aktyvaus bendradarbiavimo. Iš gautų dešimtojo tyrimo klausimo rezultatų buvo sudarytos trys kategorijos ir šešios subkategorijos. Informantų atsakymai sudarius kategorijų ir subkategorijų lentelę su patvirtinančiais teiginiais pateikti 10 lentelėje.

10 lentelė. Vaiko globos komandos bendradarbiavimo nauda.

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Biologinių tėvų šeimai	Ryšio su vaiku išlaikymas	R1: „Reikalinga dėl ryšių palaikymo, biologiniai tėvai kartais atrodo, kad paėmus jų vaikučius dar geriau gyve, „ramiau“, tarnybos nebesikiša.“ R2: „<...>biologiniai tėvai žino kas su vaiku vyksta ir jo gyvenimu, sužino aktualią informaciją, nenutolsta nuo vaiko gyvenimo.“ R6: „Nebus bendradarbiavimo, nebus susitikimų su tėvais, bus ryšys prarastas.“
	Sąlygų, vaiko grįžimui į šeimą, įgyvendinimas	R5: „Tėvai bendradarbiaudami gali greičiau pasiekti pagalbos plano įgyvendinimą ir iškeltų sąlygų įvykdymą.“ R6: „Taip pačiai jei nebus bendradarbiavimo, bus sunkiau įveikti sunkumus, iškeltas sąlygas įvykdyti galbūt<...>“
Globėjų šeimai	Vaiko poreikių identifikavimas	R1: „Globėjams svarbu žinoti su kokiomis problemomis teks susidurti globojant vaikus, kai žino jų biologines šaknis.“ R4: „<...>tai svarbu vaiko poreikius atitinkančios globos užtikrinimui.“
	Savalaikės pagalbos gavimas	R4: „Susidūręs su globos problemomis, globėjas gali sulaukti paramos iš socialinio darbuotojo.“ R3: „Dažnais atvejais tiek tėvai, tiek globėjai turi mažai žinių apie vaikų prierašumą. Specialistų teikiamos informacijos priėmimas padėtų klientams suprasti prierašumo reikšmę augančiai asmenybei<...>“ R5: „Jeigu nebus bendradarbiavimo, tai gali būti sudėtinga laiku užfiksuoti ir nepavėluoti imtis tam tikrų pagalbos priemonių, esant sunkumams.“
Socialiniam darbuotojui	Vaiko pažinimas	R1: „<...>padeda labiau pažinti, suprasti globojamą vaiką.“ R3: „<...>komandos bendradarbiavimas padėtų operatyviau surinkti informaciją apie esamą situaciją, teikti pagalbą.“
	Efektyvesnio darbo su šeima ir vaiku organizavimas	R2: „Visose srityse bendradarbiavimas ir komunikacija yra svarbiausi, nes taip galima dirbti visiems viena linkme, aiškiai žinant kiekvienam savo atsakomybes, o tikslas juk bendras<...>“ R6: „<...>darbo informacijos susirinkimas, veiksmų numatymas žinant situaciją, planavimas darbo su šeima<...>“

Paskutinėje tyrimo dalyje – „vaiko globos komandos bendradarbiavimo nauda“, išsiskyrė trys kategorijos: nauda vaiko biologinei šeimai, globėjų šeimai ir nauda socialiniam darbuotojui. Iš sudarytų kategorijų buvo išskirtos šešios subkategorijos. Iš naudos biologinei šeimai kategorijos išsiskyrė ryšių su vaiku išlaikymas bei sąlygų įgyvendinimas, kurios padėtų vaikui greičiau grįžti į šeimą. Globėjų šeimai bendradarbiavimo naudingumas užtikrintų tikslingesnę vaiko poreikių identifikavimą ir identifikavimą bendrai, taip pat savalaikės pagalbos gavimą. Šio tyrimo dalis atskleidė ir socialiniam darbuotojui tenkančią bendradarbiavimo naudą, tai yra atsirandančios didesnės vaiko pažinimo galimybės ir efektyvesnio darbo su šeima bei vaiku organizavimas.

Remiantis gauta informacija atkreiptinas dėmesys, kad vaiko globos komandos bendradarbiavimo nauda ir svarba yra visapusiška, apimanti biologinių tėvų, globėjų šeimos ir socialinio darbuotojo gaunamą naudą. Svarbu pastebėti, kad specialistai išskirdami bendradarbiavimo naudos ypatumus, jų centre yra globojamas (rūpinamas) vaikas.

Tyrimo išvados

- Gauti tyrimo rezultatai atskleidė, kad globoje esantiems vaikams emocinės ir socialinės pagalbos teikimas yra kompleksinis, neapsiribojantis tik vienos srities (socialinio darbuotojo) pagalbos teikimu. Vaikui pagalba teikiama emociniu, socialiniu ir teisiniu aspektu, o svarbiausia, globojamo (rūpinamo) vaiko globos proceso komanda, teikianti pagalbą yra socialinis darbuotojas, psichologas ir psichiatras.
- Nustatyta, kad globojamo (rūpinamo) vaiko problematika yra susijusi su dviem itin reikšmingais aspektais - vidinių vaiko veiksmų priežastingumu, bei išorinių, susijusių su vaiko aplinka. Išsiskyrė vaikų elgesio, ugdymosi, tarpasmeninių santykių kylančios problemos (susijusios su vaiko vidiniais išgyvenimais), taip pat pastebima, kad globojami (rūpinami) vaikai neretai turi sveikatos sutrikimų, pasižymi žema motyvacija, neturi tam tikrų vaiko raidos atitinkančių įgūdžių, bei dažniausiai yra patyrę neigiamą patirtį augdami biologinių tėvų šeimoje. Tyrimu išsiskyrė ir išoriniai veiksniai, kurie yra susiję su netinkamo globėjo vaikui parinkimo ir globėjo nenoro priimti siūlomos pagalbos problematika.
- Tyrimo rezultatai atskleidė, kad globojamo vaiko emociniai ryšiai patekus į globą būna sutrikę ir išbalansuoti, tokie vaikai nevensia nepažįstamų žmonių artumo, pasižymi žema saviverte, nepasitiki savimi ir jį supančia aplinka, kartais susitikimų metu šalinasi biologinių tėvų.
- Išanalizavus globėjams (rūpintojams) teikiamos pagalbos (ryšių palaikymo ir formavimo kontekste) rūšis, išsiskyrė konsultacinė pagalba: Tarnybos atestuotų asmenų, psichologo, globos koordinatoriaus (socialinio darbuotojo), savivaldybės specialistų teikiamos konsultacijos, bei kita socialinė pagalba: globėjų šeimos atstovavimas, intensyvios pagalbos teikimas, pagalbos šeimai

plano (trump. IPP) sudarymas, atokvėpio paslaugų organizavimas, paslaugų nukreipimas, kompetencijų kėlimas.

- Išsiskyrė dvi paslaugų globėjams (rūpintojams) teikimo problemų sritys: viena susijusi su pačiu globėju, kita - nesusijusi su globėju. Susijusios su globėju problemų sritys išsiskyrė šeimų neišsipildžiusių lūkesčių, gebėjimų tenkinti vaiko poreikius stoka, globėjų bendradarbiavimo stokos ir globojamam vaikui kylančių problemų grupės. Tyrimu atskleistas ir priežastingumas, nesusijęs su pačiu globėju, t. y. vis dar vyraujantys visuomenės stereotipai, globojamo vaiko elgesio sunkumai kylantys iš vaiko patirties, globos rūpybos sistemos ir savivaldos spragos.
- Tyrimo analizė atskleidė, kad Globos centruose sudaromos šios galimybės palaikyti ryšius globojamiems (rūpinamiems) vaikams su biologiniais tėvais: gyvi susitikimai, telefoniniai skambučiai, socialiniai tinklai, virtualūs susitikimai, susitikimai globėjų namuose.
- Tyrimas išgrynino pagrindinius veiksnius, lemiančius specialistų patiriamus sunkumus organizuojant globojamų (rūpinamų) vaikų susitikimus su biologine šeima: tai veiksniai susiję su biologine vaiko šeima, veiksniai susiję su globėjų šeima, bei veiksniai susiję su pačiu globojamu (rūpinamu) vaiku, institucijų veiklos veiksniai. Pagrindinės iš to kylančios problemos yra biologinių tėvų atsakomybės, įgūdžių, galimybių ir motyvacijos palaikyti ryšius su vaiku stoka, atsiradęs paties vaiko nenoras palaikyti ryšius, jo patiriami emociniai išgyvenimai ir raidos ypatumai, taip pat tarpinstitucinis bendradarbiavimas ir funkcijų neišsiginėjimas.
- Pagrindinės globojamo (rūpinamo) vaiko bendradarbiavimo globos komandos spragos išskirtinos vaiko biologinės šeimos motyvacijos ir atsakomybės laikantis susitikimų susitarimų stoka, globėjų šeimos didesnio atvirumo ir dalyvavimo stoka. Bendradarbiavimo trūkumai socialinio darbuotojo aspektu atsiskleidė specialistų nepasitikėjimo vieni kitais ir komandinio darbo problematikos kontekste. Šios išskirtinos spragos sukelia vaiko ryšių palaikymo neužtikrinimo riziką, vaiko laikinosios globos statuso užsitęsimą, svarbių sprendimų dėl esamų bendradarbiavimo spragų nepriėmimą, galimą žalą vaiko emocinei savijautai.
- Vaiko globos komandos bendradarbiavimo naudingumas iš biologinių tėvų, globėjų šeimos ir socialinio darbuotojo perspektyvų yra biologinės šeimos ryšių su vaiku išlaikymas, užtikrintesnis šeimos sąlygų įgyvendinimas ir pagalba jas įgyvendinant, kad vaikas grįžtų atgal į šeimą, taip pat išsiskyrė nauda globėjų šeimai per vaiko poreikio identifikavimo ir savalaikės pagalbos gavimą/ Socialiniam darbuotojui bendradarbiavimo nauda atsiskleidė kaip didesnė vaiko pažinimo galimybė ir efektyvesnio darbo su šeima bei vaiku organizavimas.

IŠVADOS

1. Pateikta literatūros analizė leidžia daryti išvadas, kad prierašumas – tai patvarus, ilgalaikis, emociškai itin svarbus ir reikšmingas diadinis ryšys, kuris susiformuoja esant ilgalaikiams santykiams su svarbiu asmeniu (dažniausiai mama) metu. Tokio santykio praradimas ar jo sudėtingumas gali nulemti visą vaiko raidą: nuo to gali priklausyti ir greičiausiai priklausys vaiko, o vėliau ir kaip suaugusio žmogaus tarpasmeninių santykių kūrimo procesas, požiūris į žmogaus elgesį, motyvus, socialinis jautrumas reaguojant į kito asmens poreikius. Vaiko, kuris patenka į globos (rūpybos) procesą, prierašumo formavimo ir kūrimo atsakomybė tenka globėjui (rūpintojui), kuris turi kompensuoti tinkamą vaiko poreikių tenkinimą, vadovaudamasis vaiko sužadavimo ir atsipalaidavimo ciklu, bei būti tuo „saugumo pamatu“, kuris užtikrina penkias pagrindines saugaus prierašumo kūrimo sąlygas: prieinamumo, jautrumo, priėmimo, bendradarbiavimo ir vaiko priklausymo jausmo kūrimo. Svarbus ir išskirtinas vaiko priėmimo principas, kuris yra neatsiejamas nuo vaiko biologinės šeimos, tos šeimos priėmimo ir ryšių su artimaisiais užtikrinimas, kuris be tėvų globos likusiam vaikui leidžia palaikyti jau susiformavusį prierašumą prie biologinių tėvų, bei kartu kurti palaikančius ir pozityvius ryšius su globėju ir jo šeima.

2. Atlikus vaiko globos (rūpybos) sistemos Lietuvoje reglamentavimo analizę matyti, kad nuo vaiko globos reformavimo pradžios ir po 2018 m. VTA reformos vaiko gerovė globos ir rūpybos kontekste ženkliai pasikeitė, tačiau vis dar Vyriausybės užsibrėžti tikslai ir siekiai dažnai nėra įgyvendinami. Sukurtos naujos - Globos centrų struktūros ir juose dirbantys specialistai yra pagrindiniai globojamo (rūpinamo) vaiko ir globėjų (rūpintojų) šeimos pagalbos koordinatoriai ir paramos teikėjai. Globos centrai yra sąsaja tarp atvejo vadybininkų ir socialinių darbuotojų (vaiko biologinių tėvų atstovų), kurių bendradarbiavimas ir nuoseklus bendro darbo organizavimas gali garantuoti sėkmingą prierašumu grįstos tėvystės realizavimą, tačiau svarbu pastebėti, kad norminiai teisės aktai neįtvirtina aiškių tarpusavio funkcijų ir atsakomybių, dirbant su globojamu (rūpinamu) vaiku (globėjo šeima) ir vaiko biologiniais tėvais, nėra vieno iš itin svarbių komponentų – be tėvų globos likusio vaiko prierašumo kūrimo ir palaikymo principo teisinių normų, kurios užtikrintų vaiko teisę palaikyti ryšius su savo biologine šeima, bei garantuotų socialinį darbą, ugdant prierašią tėvystę su globoje esančiais vaikais.

3. Baigiamojo darbo tyrimo dalis, kuria buvo siekiama ištirti sunkumus, su kuriais susiduria socialiniai darbuotojai, dirbantys su globoje esančiais vaikais atskleidė, kad vaiko problematika yra susijusi su dviem itin reikšmingais gyvenimo aspektais, todėl buvo išskirtos šių veiksmų kategorijos - vidinių vaiko veiksmų priežastingumas, bei išoriniai veiksniai, susijusių su vaiko aplinka. Veiksmų, kurie susiję su vaiko vidiniais išgyvenimais kategorija išryškino subkategorijas, kurios atskleidžia konkrečias, vaikui esant globos procese kylančias problemas - vaiko destruktivaus

elgesio akcentuacijas, mokymosi sunkumus, tarpasmeninių vaiko santykių su savimi ir kitais sunkumai, turima vidine žema motyvacija, vaiko globos proceso sėkmingumą trikdantys turimi sveikatos sutrikimai. Tyrime gautos kategorijos, susijusios su išoriniais, globojamam (rūpinamam) vaikui kylančiais sunkumų veiksniais, buvo išskirtos subkategorijos, kurios sietinos su patirta vaiko neigiama patirtimi praeityje, neįgytais (įvairiose srityse) įgūdžiais, kurie išryškėja vaikui iš biologinės šeimos apsigyvenus naujoje globėjų (rūpintojų) šeimoje. Tyrimas atskleidė ir kitas subkategorijas tai naujos šeimos ir vaiko globėjo (rūpintojo) netinkamo parinkimo problematika bei pastebimas paties globėjo nenoras priimti siūlomą pagalbą – šios probleminės sritys neatsiejamos nuo vaikui kylančių sunkumų, nes šie sunkumai atsiskleidžia per globėjo netinkamą poreikių tenkinimą bei prevencinės pagalbos nepriėmimą laiku. Taip pat nustatyta, kad šios kylančios vaiko globos problemos atsiskleidžia per nesaugaus prieraišumo susiformavimą: tyrimu ištirta, kad globoje esantys vaikai turi sutrikusias emocijas, žemą savivertę, nepasitikėjimą savimi ir supančia aplinka, turi polinkį į artumą su nepažįstamais žmonėmis, susitikimų metu šalinasi biologinių tėvų. Išskyrė subkategorija, kaip saugaus prieraišumo formavimosi sąlyga – vaiko poreikius atitinkanti globėjų šeima, kurioje gali būti formuojami saugūs prieraišumo santykiai.

4. Tyrimo dalyje, susijusioje su darbu su globėjais (rūpintojais) ir biologiniais tėvais probleminiai aspektai išryškėjo per dvi sudarytas kategorijas, iš kurių viena yra problematika susijusi su globėju ir nesusijusi su globėju. Susijusios su globėju problematikos kategorija išskyrė į subkategorijas, kurios sietinos su globėjo (rūpintojo) lūkesčių neišsipildymu, bendradarbiavimo stoka, gebėjimų tenkinti globojamo (rūpinamo) vaiko poreikius, vaikui kylančiomis globos problemomis šeimoje, kurios susijusios su paties globėjo (rūpintojo) indėliu. Su globėju nesusijusios kategorijos veiksniai išsiskyrė problematika, susijusi su visuomenėje vyraujančiais stereotipais, globos ir rūpybos sistemos ir savivaldos spragomis, kurios daro poveikį ir sukelia vaiko globos proceso sunkumus. Išanalizavus globojamo vaiko ryšių užtikrinimo problematiką, išryškėjo su biologiniais tėvais, globėjų šeima, pačiu globojamu (rūpinamu) vaiku ir institucijomis susiję veiksniai. Su biologiniais tėvais susijusių veiksmų kategorija, išryškino subkategorijos, kurios yra tėvų atsakomybės, gyvenimiškų įgūdžių stoka, nenoras palaikyti tolimesnių ryšių su vaiku jam patekus į globos procesą, lūkesčių vaikui suteikimo ir neišpildymo problematika. Su globėjo šeima susijusių veiksmų kategorijoje išsiskyrė neigiamo globėjų šeimos požiūrio į vaiko biologinę šeimą, vaiko neparengimo susitikimams, vaiko „savinimosi“ sunkumai. Su vaiku susijusių veiksmų kategorija išskyrė vaiko emocinių išgyvenimų, vaiko nenoro palaikyti ryšius esant laikinoje globoje ir mažamečių globotinių ryšių užtikrinimo problematiką dėl amžiaus raidos ypatumų. Su institucijų veikla susijusių veiksmų kategorija išskyrė tarpinstitucinio bendradarbiavimo spragas ir funkcijų dubliavimosi, neišsigrūdinimo atsakomybių problematika, kuria sukelia vaiko ryšių su biologine šeima užtikrinimo trikdžius. Ši tyrimo dalis atskleidė ir globėjams (rūpintojams) teikiamos pagalbos (ryšių palaikymo ir užtikrinimo

kontekste) rūšis iš kurių buvo sudarytos konsultacinės pagalbos ir kitos socialinės pagalbos kategorijos. Konsultacinė pagalba globėjams (rūpintojams) išsiskyrė Tarnybos atestuot asmenų, psichologo, socialinio darbuotojo ir savivaldybės specialistų teikiamos konsultacijos. Išsiskyrė aiški kita socialinė pagalba, kurią teikia šeimoms socialiniai darbuotojai, tai yra šeimos atstovavimas, paslaugų nukreipimas, globėjo kompetencijos kėlimo/žinių gilinimo, intensyvios pagalbos teikimo, pagalbos šeimai plano sudarymo ir atokvėpio paslaugos organizavimo galimybės – subkategorijos. Tyrimu nustatyta, kad globojamų (rūpinamų) vaikų ir biologinių tėvų pagrindiniai bendravimo būdai yra gyvi susitikimai, telefoniniai skambučiai, bendravimas socialiniuose tinkluose, vaizdo skambučiai, susitikimai globėjų namuose.

5. Empirinio tyrimu buvo siekiama ištirti vaiko globos komandos (biologinės šeimos, globėjų šeimos, socialinio darbuotojo) bendradarbiavimo galimybes. Gauti tyrimo rezultatai atskleidė pagrindinius vaiko globos komandos bendradarbiavimo trūkumus biologinės šeimos, globėjų šeimos ir socialinio darbuotojo aspektu. Biologinės šeimos aspektu susijusioje kategorijoje išsiskyrė šeimos motyvacijos stokos, susitarimų nesilaikymo, nekonstruktyvios kritikos išsakymo, institucijų kaltinimo subkategorijos. Globėjų šeimos aspekto kategorijoje išsiskyrė atvirumo, vengimo dalyvauti stokos ir didelis globėjo užimtumas, dėl ko kyla bendradarbiavimo sunkumų. Trūkumų kategorija, susijusi su socialiniu darbuotoju išsiskyrė specialistų tarpusavio nepasitikėjimo ir komandinio darbo spragos. Dėl šių bendradarbiavimo trūkumų tyrimu gauti prieraišumo taikymo darbe trikdžiai, iš kurių išsiskyrė šios subkategorijos – vaiko ryšių palaikymo neužtikrinimo rizika, vaiko laikinosios globos užsitęsimas, svarbių sprendimų nepriėmimas laiku, bei žala vaiko emocinei savijautai. Tyrimu išsiskyrė ir vaiko globos bendradarbiavimo nauda, kuri taip pat yra svarbi visos trims vaiko globos komandos grandims (biologinei šeimai, globėjų šeimai, socialiniam darbuotojui), išsiskyrė biologinei šeimai, globėjų šeimai ir socialiniam darbuotojui gaunamos naudos kategorijos, kurios atskleidė biologinei šeimai naudingumą tai ryšių su vaiku išlaikymo galimybes, efektyvesnę sąlygų įgyvendinimą siekiant vaiko grįžimui į šeimą. Globėjų šeimai gaunama nauda atskleista per vaiko poreikių tikslingesnę identifikavimą, savalaikės pagalbos gavimą. Tyrimu atkleista socialiniam darbuotojui gaunama bendradarbiavimo nauda yra būtina vaiko pažinimui ir efektyvesniam darbui su vaiku ir globėjo šeima organizavimui.

PASIŪLYMAI

Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai:

- Norminiuose teisės aktuose: Atvejo vadybos tvarkos apraše ir Globos centrų veiklą reglamentuojančiame apraše aiškiai išskirti ir apibrėžti globojamų (rūpinamų) vaikų susitikimų su biologiniais tėvais ir ryšių palaikymo nuostatas, kurios galimai užtikrintų efektyvesnę ir veiksmingesnę prierašumu grįstos tėvystės modelio taikymą dirbant su globoje esančiais vaikais.
- Vaikui esant laikinosios globos statuse, imtis konkrečių kontrolės priemonių, kurios užtikrintų globojamo (rūpinamo) vaiko kuo trumpesnę laikinosios globos laikotarpį, t. y. būtinas aiškesnis atvejo vadybos procesų trukmės ir sprendimų priėmimo reguliavimas, kai atvejo vadybos posėdžių metu yra sprendžiamas vaiko teisinis statusas. Ypatingą dėmesį skiriant mažamečių vaikų laikinosios globos užsitęsimo laikotarpiui, atvejo vadybos proceso trukmei.
- Atsižvelgiant į tai, kad tyriomo dalyviai išsakė globėjų (rūpintojų) – močiucių didelę problemaiką globojant vaikus (dažniausiai anūkus). Siūlytina įtvirtinti nuostatas, kurios įpareigotų artimuosius būsimus vaiko globėjus (rūpintojus), išklaudyti Pagrindinį GIMK programos kursą (šiuo metu jis yra rekomenduojamas).

Lietuvos universitetams:

- Siekiant užtikrinti dar didesnę socialinių darbuotojų kaip profesionalų parengimą, susikūrus naujoms struktūroms – Globos centrams, Atvejo vadybininkas ir atvejo vadybos sistemai, siūlytina į socialinio darbo krypties studijų programas įtraukti mokymo kursus: 1. Globos (rūpybos) sistemos, darbo su globoje esančiais vaikais ir globėjų (rūpintojų) šeimomis darbo ypatumai; 2. Atvejo vadybos sistemos ypatumai, darbo su šeimomis, kurių vaikai auga globoje ypatumai.

Rajonų savivaldybėms:

- Vykdamas Globos centrų, bei Atvejo vadybos sistemos kontrolę ir paslaugų teikimo vertinimą/organizavimą, skirti ypatingą ir išskirtinį dėmesį specialistų darbui su prierašumu grįstos tėvystės taikymu, vaiko ryšių išsaugojimu ir užtikrinimu;
- Visais atvejais, skirti išteklius ir sudaryti galimybes vaiko ryšių palaikymui su toliau nuo vaiko gyvenamosios vietos gyvenančiais biologiniais tėvais, giminaičiais, broliais, seserimis ar kitais vaikui svarbiais asmenimis.

Socialiniams darbuotojams:

- Dirbant praktikoje, prieraišumo sričiai skirti ypatingą dėmesį, aktyviai taikyti prieraišumu grįstos tėvystės modelį su globoje esančiais vaikais, nuosekliau organizuoti ir koordinuoti vaiko susitikimus su biologiniais tėvais ar kitais vaikui svarbiais asmenimis, Individualiuose pagalbos šeimai planuose nusimatant konkrečius vaiko prieraišumo ryšius ir jų palaikymo planą;
- Organizuoti globėjų (rūpintojų) Tęstinius mokymus prieraišumo temomis;
- Organizuoti tarpinstitucinius gerosios patirties pasidalinimus, stiprinant tarpusavio bendravimo ir bendradarbiavimo galimybes.

NAUDOTA LITERATŪRA

1. Adler, A. (2019). *Prarastas ir atrastas vaiko saugumas*. Bernardinai.lt pokalbis su psichoterapeute doc. dr. A. Adler. Žiūrėta 2021-01-14. <https://www.bernardinai.lt/2019-06-01-prarastas-ir-atrastas-vaiko-saugumas-pokalbis-su-psichoterapeute-a-adler/>
2. Ainsworth, M., Blehar, M. C., Waters R., Wall, D. S. (1978) *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
3. Augutienė, R., Bartkevičienė, A., Čaplinskas, S. ir kt. (2010). Socialinis darbas: profesinė veikla, metodai ir klientai. *Vadovėlis*. Mykolo Romerio universitetas, Vilnius.
4. Balsevičienė, B. (2008). Suaugusiųjų prierašumo sąsajos su nerimastingumu ir depresiškumu: psichologijos magistro darbas. Vytauto Didžiojo universitetas, Socialinių mokslų fakultetas, Teorinės psichologijos katedra, Kaunas.
5. Bareikienė, I. (2012). Saugaus prierašumo formavimas. Mažeikių rajono pedagoginė psichologinė tarnyba. 2012 m. rugpjūčio 19 d. <https://www.ppt.mazeikiai.lm.lt/index.php/straipsniai/27-prieraisumas>
6. Barkauskienė, R., Zacharevičienė, A. (2019). *Darbas su vaikais, turinčiais elgesio ir emocinių sunkumų bei sutrikimų*. Metodinė priemonė socialiniams pedagogams. Vilnius: Nacionalinė Švietimo Agentūra.
7. Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V. (2008). Kokybinių tyrimų metodologija. Socialinių mokslų kolegija.
8. Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss*. Vol. 1. Attachment. New York: Basic Books.
9. Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss*. Vol. 2. Separation anxiety and anger: Basic Books. The Tavistock Institute of Human Relations. <https://abebe.zohosites.com/files/John-Bowlby-Separation-Anxiety-And-Anger-Attachment-and-Loss-Vol-2-1976.pdf>
10. Breidokienė, R., Ignatovičienė, S. (2015). *Pozityvios tėvystės įgūdžių ugdymo metodinės rekomendacijos*. Vilnius: Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija.
11. Burvytė, S., Kocai E. (2017). „Socialinių darbuotojų požiūris į vaikų globos namuose augančių vaikų ryšius su biologiniais tėvais.“ *Socialinis ugdymas. Socialinė klasterizacija tvarioje visuomenėje*, 45, 1: 62-79.
12. Čekuolienė, D. (1991). *Prierašumas: teoriniai aspektai ir tyrimo galimybės*. Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai, Psichologija, Vilniaus universitetas.
13. Flanagan, C. (1999). *Early Socialization: sociability and attachment*. London and New York: Routledge.

14. Giedrimas, Z., Ignatovičienė, S., Breidokienė, R., Ignatovič, E. (2013). *Vaikas, gimęs mūsų širdyse: atmintinė vaiko globėjams ir tėviams*. Vilnius: Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija.
15. Girdzijauskienė, S. (2006). Kokybinis interviu. Metodiniai nurodymai. Vilnius: VU specialiosios psichologijos laboratorija.
16. Gvaldaitė, L. (2017). *Priėmimas globojant vaiką: patirtis kurianti naują kultūrą*. Vilniaus universiteto Filosofijos fakultetas.
17. Haugaard, J., Hazan, C. (2012). „Foster Parenting“. Iš *Handbook of Parenting, Vol. 5, The Practice of Parenting* (aut. Bornstein, H. Marc), 313-328. London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
18. *Jausmas, kai turi namus: apie globą, įvaikinimą ir kitas galimybes padėti vaikams*. Žiburio fondas, Vilniaus miesto savivaldybė, 2016. http://ziburio-fondas.lt/wp-content/uploads/sites/5/2016/11/FINAL_Apie-globa-ir-ivaikinima.pdf
19. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija. Valstybės žinios Nr. 60-1501 (1995).
20. Kalinauskienė, L. (2010). „Motinos ir kūdikio prierašumo santykių korekcijos galimybės.“ Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas. <https://epublications.vu.lt/object/elaba:2026751/2026751.pdf>
21. Kardelis, K. (2017). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
22. Kukulskienė, M. (2020). „Prieraišumas: meilės apibrėžimas visam gyvenimui ir kaip atsiranda nepažįstamųjų baimė“. Švelni tėvystė. Žiūrėta 2020-06-30. <https://sites.google.com/view/www-svelnitevyste-lt/t%C4%97vyst%C4%97s-psichologija?authuser=0>
23. Lietuvos oficialiosios statistikos portalas. Žiūrėta 2021-01-10. <https://osp.stat.gov.lt>
24. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas. Valstybės žinios Nr. 74-2262 (2000).
25. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios Nr.33-1014 (1992).
26. Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gegužės 20 d. nutarimas Nr. I-1569 Dėl vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos patvirtinimo. Valstybės žinios, 2003-05-30, Nr. 52-2316
27. Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. gruodžio 13 d. nutarimas Nr. XII-51 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“. Šešioliktosios vyriausybės 2012–2016 metų programa. Valstybės žinios Nr. 149-7630 (2012).
28. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. balandžio 18 d. įsakymas Nr. 56 „Dėl vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo Nr. 20778. TAR. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/84bd4970236811ea8f0dfdc2b5879561>

29. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2014 m. vasario 14 d. įsakymas Nr. A1-83 „Dėl perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014-2020 metų veiksmų plano patvirtinimo“. Teisės aktų registras Nr. 1624 (2014)
30. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2018 m. sausio 19 d. įsakymas Dėl globos centro veiklos ir vaiko budinčio globotojo vykdomos priežiūros organizavimo ir kokybės priežiūros tvarkos aprašo patvirtinimo Nr. A1-28. TAR. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/b2b626f4fd5c11e796a2c6c63add27e9>
31. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2019 m. gruodžio 30 d. įsakymas Nr. A1-802 Dėl atvejo vadybos tvarkos aprašo patvirtinimo. TAR. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/69139d402b0711ea8f0dfdc2b5879561>
32. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. Valstybės žinios Nr. 33-807 (1996).
33. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. spalio 4 d. nutarimas Nr. 1196 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001–2004 metų programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo“. Valstybės žinios Nr. 86-3015 (2001).
34. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. kovo 27 d. nutarimas Nr. 405 „Dėl vaiko globos organizavimo nuostatų patvirtinimo“. Valstybės žinios Nr. 35-1275 (2002).
35. Luobikienė, I. (2002). Sociologinių tyrimų metodika. Kaunas: Technologija.
36. Matulevičiūtė, D., Kukauskas R., Montrimienė, V. (2005). Atmintinė vaikų globėjams. Vilnius: Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija.
37. McLeod, S. (2018). The strange situation. Attachment styles. <https://www.simplypsychology.org/mary-ainsworth.html>
38. Motiečienė, R. (2010). Socialinis darbas su socialinės rizikos šeimomis: klientų ir sociainių darbuotojų patirties kritinė refleksija. *Magistro darbas*. VDU.
39. Nasvytienė, D. (2005). Vaiko elgesio ir emocinės problemos. Kontekstas, psichologinis įvertinimas ir pagalba. Metodinis leidinys aukštajai mokyklai. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
40. Oficialus pertvarkos portalas, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Žiūrėta 2021-01-10. <https://www.pertvarka.lt/apie-institucines-globos-pertvarka/pertvarkos-tikslai/>
41. Oficialusis globos centrų portalas. Projekto „Vaikų gerovės ir saugumo didinimas, paslaugų šeimai, globėjams (rūpintojams) kokybės didinimas bei prieinamumo plėtra“ Nr. 08.4.1-ESFA-V-405-02-0001. Žiūrėta 2021-01-14. www.globoscentrai.lt/guardship

42. Oficialusis valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos portalas. Žiūrėta 2021-01-20. www.vaikoteises.lt/veiklos-sritys/vaiko-globa-rupyba-ir-ivaikinimas/globa-rupyba/
43. Pagrindinė globėjų (rūpintojų), budinčių globotojų, tėvių, bendruomeninių vaikų globos namų darbuotojų mokymo ir konsultavimo programa GIMK. Vadovo knyga. Trečioji dalis. Vaiko raidos sutrikimų kompensavimas. Vilnius, 2018.
44. Patton, Q. M. (2002). *Qualitative Research and Evaluation methods*. 3 edition. London: Sage Publications, 2002.
45. Pietarionė, R., Baronienė, Ž. (2017). Kaip įveikti mitus apie globojamą vaiką? VŠĮ Šeimos santykių institutas, 2017. Žiūrėta 2021-01-14. <https://www.bernardinai.lt/2017-12-28-kaip-iveikti-mitus-apie-globojama-vaika/>
46. Prior, V., Glaser, D. (2006). *Understanding attachment and attachment disorders: theory, evidence and practice*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
47. Pruskus, V. (2004). *Sociologija*. Vilnius: Vilniaus teisės ir verslo kolegija.
48. Radušis, M. (2011). Auganti bendrystė: tėvas ir mažylis. Bernardinai.lt. Žiūrėta 2021-01-14. <https://www.bernardinai.lt/2011-11-30-mindaugas-radusis-auganti-bendryste-tevas-ir-mazylis/>
49. Rupšienė, L. (2007). *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija*. Klaipėdos universitetas.
50. Schofeld, G., Beek, M. (2006). *Attachment handbook for foster care and adoption*. UK:BAAF.
51. Silver, M. (2013). *Attachment in Common Sense and Doodles: A Practical Guide*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
52. Sveikatos mokymo ir ligų prevencijos centras. Šeima – svarbiausioji vaikų fizinės ir psichinės sveikatos ugdymo institucija. Lietuvos aidas, 2020. <http://www.aidas.lt/lt/visuomene-aktualijos/article/10720-05-13-seima-svarbiausioji-vaiku-fizines-ir-psichines-sveikatos-ugdymo-institucija>
53. Šarkinaitė, L., Čekuolienė, D., Kalinauskienė, L. (2007). Motinų jautrumo kūdikio signalams ir asmenybės savybių sąsajos. *Psichologija*. Vilnius: VU leidykla, 2007: 55-65. https://www.researchgate.net/publication/330695708_MOTINU_JAUTRUMO_KUDIKIO_SIGNALAMS_IR_ASMENYBES_SAVYBIU_SASAJOS
54. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Lietuvos teisės universitetas. Vilnius.
55. *Tinkamas įvertinimas*. Praktikos vadovas. Kaunas: Vaikų gerovės centras „Pastogė“, 2013.
56. *Vaiką žalojantis elgesys: metodinis vadovas specialistams*. Vilnius: Paramos vaikams centras, 2012.
57. Valstybinės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus 2019 m. spalio 4 d. įsakymas Nr. BV-289 Dėl globėjų (rūpintojų) ir tėvių paieškos, rengimo, atrankos, konsultavimo ir pagalbos jiems paslaugų teikimo rekomendacijų

58. Van IJzendoorn M. H., Carolus Vereijken M. J. L., Marian J. Bakermans-Kranenburg, J. MarianneRiksen-Walraven. (2004). „Assessing Attachment Security with the Attachment QSort: Meta-analytic Evidence for the Validity of the Observer AQS.“ *Child Development*, 75, 4: 1188 – 1213. http://www.psychology.sunysb.edu/attachment/online/AQS_meta-analysis.pdf
59. Waters, E. (1987). *The Attachment Q-set (Version 3.0)*. Items and explanations. http://www.psychology.sunysb.edu/attachment/asures/content/aqs_items.pdf
60. Zbarauskienė, A. (2012). *Prierašumas: iššūkiai ir galimybės globojant vaiką ar paauglį*. Vilnius: Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.

SANTRAUKA

Katinienė R. Prieraišumu grįstos tėvystės modelio taikymas su globoje esančiais vaikais / Magistro baigiamasis darbas. Vadovas dr. Rimvydas Augutavičius – Utena. Mykolo Riomerio universitetas. Žmogaus ir visuomenės studijų fakultetas, 2021. – 79 p.

Po Lietuvos valstybės nepriklausomybės atkūrimo skirtas didelis dėmesys šeimos, kaip svarbios visuomenės ląstelės visapusiško funkcionavimo kūrimui. Įvyko daug pokyčių kuriant Lietuvos vaiko globos (rūpybos) sistemą, atkreiptas dėmesys tėvų globos netekusių vaikų pagalbos teikimui. Sukurtos naujos pagalbos globėjų šeimai ir globojamam vaikui struktūros – Globos centrai, kuriuose dirbantys specialistai teikia pagalbą su iš krizinių šeimų į globą patekusiais vaikais. Dirbant su sunkumų patyrusiais vaikais, vienas iš itin svarbių aspektų, tačiau mažai tyrinėtas po naujų struktūrų susikūrimo yra vaiko ryšių nenutraukimas ir tolimesnis jų palaikymas su biologine šeima, kitais vaikui svarbiais asmenimis ir giminaičiais. Reglamentuojantys globą (rūpybą) teisės aktai nepakankamai reglamentuoja šių procesų tinkamą užtikrinimą. Todėl svarbu išsiaiškinti, su kokiais iššūkiais susiduria ir kaip juos sprendžia socialiniai darbuotojai, taikydami prierašumu grįstos tėvystės modelį, dirbdami su globoje esančiais vaikais.

Tyrimo metodika: mokslinių, teisinių, psichologinių, sociologinių duomenų šaltinių ir nacionalinių teisės aktų analizė; duomenų rinkimo metodas - pusiau struktūruotas interviu; duomenų analizės metodas – turinio (content) analizė.

Tyrimo objektas: prierašumu grįstos tėvystės modelio taikymas dirbant su globoje esančiais vaikais.

Magistrinio darbo tikslas: atskleisti prierašumu grįstos tėvystės modelio taikymo ypatumus dirbant su globoje esančiais vaikais. **Magistrinio darbo uždaviniai:** 1. Atskleisti globoje esančio vaiko prierašumo ryšių svarbą šeimos kontekste; 2. Aptarti vaiko globos (rūpybos) sistemos teisinį reglamentavimą, kaip prierašumu grįstos tėvystės realizavimo prielaidą Lietuvoje, po 2018 m. VTA reformos; 3. Atskleisti socialinių darbuotojų patirtį taikant prierašumu grįstos tėvystės modelį su globoje esančiais vaikais.

Darbo struktūra: paveikslų sąrašas, lentelių sąrašas, priedų sąrašas, sąvokų žodynelis, įvadas, trys skyriai, išvados, pasiūlymai, literatūros sąrašas lietuvių ir anglų kalbomis, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis.

Tyrimo išvados: Empirinio tyrimo rezultatai atskleidė, kad dirbant su globoje esančiais vaikais, dažniausiai kylantys sunkumai yra vaikų netinkamo elgesio, nepažangaus ugdymosi, tarpasmeninių santykių problemos (susijusios su vaiko vidiniais išgyvenimais). Nustatyta, kad tokie vaikai pasižymi žema saviverte, motyvacijos stoka, nepasitikėjimu arba perdėtu pasitikėjimu nepažįstamais asmenimis ir suaugusiais. Dėl sunkių emocinių patyrimų vaikai susiduria su sveikatos sutrikimais, stokoja

įgūdžių, yra patyrę negatyvius vaikystės išgyvenimus. Su globėjo šeima susijusi problematika, išryškėjo netinkamo globėjo vaikui parinkimo problemos, dėl ko kyla vaiko poreikių neužtikrinimo sunkumai, išsiskyrė ir globėjo nenoras priimti siūlomą pagalbą, aktyvesnio bendradarbiavimo stoka, perdėtai aukšti lūkesčiai globojamam (rūpinamam) vaikui. Iš gautų išvadų išskirtini veiksniai, lemiantys specialistų patiriamus sunkumus organizuojant globojamų (rūpinamų) vaikų susitikimus (ryšių palaikymą) su biologine šeima – tėvų atsakomybės, motyvacijos keisti savo situaciją kliūtys. Specialistams, dirbantiems su globoje esančiais vaikais, taikant prierašumo santykių palaikymą ir kūrimą, atsiskleidė vyraujantys visuomenės stereotipai apie globą, globojančias šeimas, į globą patekusius vaikus, išryškėjo ir globos (rūpybos) sistemos, savivaldos spragos, tarpinstitucinio bendradarbiavimo trikdžiai, funkcijų ir atsakomybių tarp specialistų neišsigrūdinimas. Šios išskirtinos spragos sukelia vaiko ryšių su jam svarbiais asmenimis neužtikrinimo riziką, atvejo vadybos proceso užsitęsimą (tuo pačiu ir vaiko laikinosios globos statuso), svarbių sprendimų, susijusių su globotiniu, nepriėmimą, galimą žalą vaiko emocinei savijautai.

Raktiniai žodžiai: prierašumas, globojamas (rūpinamas) vaikas, globa (rūpyba), globėjas (rūpintojas)

SUMMARY

Katinienė R. Application of Attachment-Based Parenting Model with Children in Care / Master's Thesis. Head dr. Rimvydas Augutavičius - Utena. Mykolas Riomeris University. Faculty of Human and Social Studies, 2021. - 79 p.

After the restoration of the independence of the Lithuanian state, great attention was paid to the creation of the full functioning of the family as an important cell of society. Many changes have taken place in the development of the Lithuanian child care system, attention has been paid to the provision of assistance to children deprived of parental care. New support structures for foster families and foster children have been created - Care Centres, where professionals assist children in foster care from families in crisis. When working with children in difficulties, one of the most important aspects, but poorly researched after the establishment of new structures, is not breaking off the child's relationship and further connection with the biological family, other important persons, and relatives of the child. The legal acts regulating guardianship (care) do not sufficiently regulate the proper provision of these processes. It is therefore important to find out what challenges social workers face and how they address them by applying a model of attachment-based parenting when working with children in care.

Research methodology: Analysis of scientific, legal, psychological, sociological data sources and national legislation; data collection method - semi-structured interview; data analysis method - content analysis.

The object of research: Application of attachment-based parenting model when working with children in care.

The aim of the master's thesis: to reveal the peculiarities of the application of the attachment-based parenting model when working with children in care. **Tasks of the master's thesis:** 1. To reveal the importance of attachment relations of a child in care in the family context; 2. To discuss the legal regulation of the child care system as a precondition for the realization of attachment-based parenthood in Lithuania after VTA reforms in 2018; 3. To reveal the experience of social workers in applying the model of attachment-based parenting with children in care.

Structure of the work: list of figures, list of tables, list of appendices, glossary of terms, introduction, three chapters, conclusions, suggestions, references in Lithuanian and English, summary in Lithuanian and English.

Findings of the study: The results of the empirical study revealed that when working with children in care, the most common difficulties are problems of children's misbehaviour, poor education, interpersonal relationships (related to the child's internal experiences). Such children have been found

to have low self-esteem, lack of motivation, mistrust, or over-confidence in strangers and adults. Due to difficult emotional experiences, children face health problems, lack skills, and have negative childhood experiences. Problems related to the caregiver's family appeared due to choosing the wrong caregiver for the child that creates difficulties in not ensuring the child's needs, the caregiver's reluctance to accept the offered help, lack of more active cooperation, excessively high expectations of the cared child. From the obtained conclusions, these factors that determine the difficulties experienced by specialists in organizing meetings (communication) of foster (cared for) children with the biological family can be mentioned: obstacles related to parental responsibility and motivation to change their situation. Professionals working with children in foster care, maintaining and building attachment-based relationships, were revealed with the prevailing societal stereotypes about foster care, foster families and children in foster care, care system. They were also revealed with gaps in guardianship (care) system and self-government together with interference with inter-institutional cooperation, unclear functions and responsibilities between specialists. These exceptional gaps lead to the risk of failure to ensure the child's contact with important people, prolongation of the case management process (and thus the child's temporary custody status), failure to make important decisions related to the foster child, possible damage to the child's emotional well-being.

Keywords: attachment, foster child, guardianship (care), guardian

INTERVIU KLAUSIMYNAS

1 blokas. Sunkumai, su kuriais susiduria specialistai, dirbantys su globoje (rūpyboje) esančiais vaikais

1. Kokia emocinė ir socialinė (vaiko ryšių užtikrinimo kontekste) pagalba yra teikiama vaikams, netekusiems tėvų globos?
2. Kokias dažniausiai problemas tenka spręsti, dirbant su globoje (rūpyboje) esančiais vaikais?
3. Kaip Jūsų įvardytos problemos siejasi su globojamo (rūpinamo) vaiko prieraišumu?

2 blokas. Darbo su globėjais (rūpintojais) ir biologiniais tėvais probleminiai aspektai

4. Kokia pagalba (vaiko ryšių formavimo ir palaikymo kontekste) teikiama globojančiai šeimai?
5. Su kokiomis problemomis susiduriama teikiant pagalbą globėjų (rūpintojų) vaiko šeimai?
6. Kokios sąlygos yra sudaromos biologiniams tėvams palaikyti ryšius, vaikams augant globėjo (rūpintojo) šeimoje? Ar sudaromos?
7. Su kokiomis problemomis susiduriama organizuojant biologinių tėvų ir globojamų vaikų susitikimus, tarpusavio ryšių palaikymą?

3 blokas. Vaiko globos komandos (biologinė šeima, globėjų šeima, socialinis darbuotojas (pagalbos specialistas) bendradarbiavimo galimybės

8. Įvardykite vaiko globos komandos bendradarbiavimo trūkumus? Kokie jie?
9. Kaip Jūsų įvardytos bendradarbiavimo spragos, trukdo siekti prieraišumu grįstos tėvystės modelio taikymo, dirbant su globoje esantiems vaikams?
10. Kuo, Jūsų nuomone, yra naudingas vaiko globos komandos bendradarbiavimas? Apžvelkite iš kiekvieno vaiko globos komandos nario pozicijos.

SUTIKIMAS DALYVAUTI TYRIME

Esu Raminta Katinienė, Mykolo Riomerio universiteto magistro studijų socialinio darbo specialybės antro kurso studentė. Rašau magistro baigiamąjį darbą tema: „Prieraišumu grįstos tėvystės modelio taikymas dirbant su globoje esančiais vaikais“. Magistrinio darbo tikslas - atskleisti prieraišumu grįstos tėvystės modelio taikymo ypatumus dirbant su globoje esančiais vaikais.

Norėčiau paprašyti, dalyvauti mano koordinuojamame tyrime. Tai pusiau struktūruotas (neformalizuotas) interviu, kuriuo bus siekiama sužinoti tyrimo dalyvių patirtį, socialinių darbuotojų vertinimus, bei nuomonę susijusią su prieraišumu grįstos tėvystės modelio taikymu globojamiems (rūpinamiems) vaikams. Siekiant išlaikyti interviu metu pateiktų duomenų tikslumą, jie bus užrašomi. Visi surinkti duomenys bus naudojami mokslinių tyrimų ir mokymo tikslais, neatskleidžiant tapatybę identifikuojančių požymių.

Tyrimo dalyvio teisės: Anonimiškumo ir gautų duomenų konfidencialumas garantuojamas.

Dėkoju už bendradarbiavimą.

Sutinku dalyvauti tyrime laisvai apsisprendęs ir niekieno neverčiamas.

(Vardas, pavardė, parašas)

Kontaktiniai duomenys:

Raminta Katinienė

raminta.katiniene@gmail.com